

Hitra historielag og Kystmuseet i Sør-Trøndelag - Årsskrift for 2021

SKARVSETTA

Pris kr. 250,-

Årgang 14

Omslagsbildet:
Spæll-Per. Foto av
Peder Anbjørnsen
Seivåg (1847-1913).
Tilhører Perly Helsö.

Spæll-Per – Peder Anbjørnsen Seivåg

Spæll-Per står det skrevet bak på dette bildet som Perly Anette Helsø fant i barndomsheimen sin på Henriksøya i Bispøyan. Hun har også ei kiste, som var malt av Peder Anbjørnsen Seivåg – altså Spæll-Per. Peder var omreisende maler, felespiller, dikter og komponist, og han bodde flere steder rundt om på Hitra de siste 30 år av sitt liv.

Peder Seivåg (1847-1913) var opprinnelig fra Averøya på Nordmøre. Han ble en kjent skikkelse over alt på Hitra, og han ble landskjent i 1911 da han rodde fra Ansnes til Kristiania med færingen sin «Den Glade Grei». Det ble en 1300 kilometer lang tur langs vestlandskysten, rundt Lindesnes og inn Oslofjorden. Ærendet hans var ifølge Peder sjøl å treffe stortingsmann Martin Sivertsen fra Frøya, som visstnok skyldte han noen småpenger for en tjeneste.

Turen varte i rundt to måneder, og Peder og «Den Glade Grei» ble nasjonale kjendiser. Folk møtte opp med flagg og tilrop og avisene skreiv om han etter hvert som han passerte langs kysten. Han møtte aldri Martin Sivertsen i Kristiania, men han fikk hilse på dronning Maud.

I 1974 ble det reist en minnestein over Peder Seivåg på gravplassen ved Fillan kirke, etter initiativ fra Reidun Aune.

Ett hundre år etter at Peder Seivåg rodde fra Hitra til Kristiania kom Krister Olsen ut med ei bok om han. Den handler om det strevsomme livet og det spesielle ettermælet til denne underlige mannen, og her skriver Krister i forordet:

Denne boka handler ikke bare om Peder Seivåg, men like mye om alle bygdeoriginalene som ikke har funnet seg til rette i det samfunnet de er født inn i. Boka er til ære for en type mennesker som jeg tror bygdene ikke hadde klart seg uten.

I november 2021 åpna Kystmuseet ei utstilling i museumsbygget i Fillan om Peder Anbjørnsen Seivåg. Her ble hans historie fortalt på nytt. Med utgangspunkt i kista til Perly, færingen «Den Glade Grei» og Spæll-Pers fele, fikk de besøkende lære mer om Peder og hans mangfoldige liv.

SKARVSETTA

er et årsskrift som Hitra historielag og Kystmuseet i Sør-Trøndelag gir ut i fellesskap. Det har fått et navn som du kanskje synes er litt underlig. Bakgrunnen er denne: Før i tida var det ganske vanlig rundt om i grendene på Hitra at folk hadde mer eller mindre faste plasser der de samla seg, fortalte historier og løste lokale verdensproblemer. Ofte var det i godværet på søndager eller lørdags ettermiddager at folk kom sammen og hygga seg på denne måten. Tett i tett kunne de sitte utover lyngrabbene, gjerne med god utsikt, i le for austavindstrekken. På Sandstad hadde de en slik samlingsplass som ble kalt Skarvsetta. Namnet kommer trulig av at her satt folk tett som skarven på et skjær. Årsskriftet vårt skal forsøke å videreføre fortellertradisjonen og historiene fra Skarvsetta og fra liknende samlingsplasser rundt om på Hitra. Velkommen til Skarvsetta.

*«Skarvsetta» 2021 er 14. utgaven av årsskriftet vårt.
Utgavene fra 2008 - 2020 kan du lese digitalt på:*

**www.hitrahistorielag.no og
www.kystmuseet.no**

ORD TIL LESAREN

Så har det sannelig gått eit år igjen sia vi sist samla oss rundt Skarvsetta. Eit spesielt år har det vore, sjølv sagt prega av koronaen, med munnbind og vaksine og det som verre er, men ikkje berre det: Klimakrisa har rykka nærare, Taliban har tatt over Afghanistan, kongressen vart storma i Washington, det var militærkupp i Myanmar, forholda for ungane i Moria-leiren på Lesbos vart enda verre enn før, det italienske «Måneskin» vann ESC, Varholm, Ingebrigtsen og Skarstein vann mens norske roarar gjekk i vatnet i Tokyo, Erna måtte ut og Jonas kom inn i statsministerboligen i Oslo og den nye brua over Åstfjorden vart opna. Stort og smått, djupaste alvor og tragediar blanda med dagligdagse hendingar kjem veltande over oss kvar dag. Så er det opp til oss å tenkje igjennom, sortere, snakke med dei rundt oss og kanskje engasjere oss, somme i dei store spørsmåla, andre i dei mindre.

I Skarvsetta handlar det om dei nære hendingane, nokre frå nyare tid, andre frå lenger atti tida. Ikkje for å rømme frå alt det som skjer rundt oss i vår eiga tid, men for å minne om det vi har i lag i vår felles skattekiste her på vår vesle flekk av Mor Jord. Kanskje treng vi det meir no enn nokon gong før.

I årets Skarvsetta finn du eit breitt spekter av tema, frå bankhistorie til bortkomen døypefont, ei sterk kvinne og tapre husmannsfolk, butikkar og skole, eit vakkert møbel og solid ordbruk, grendehistorie og holebuarar. Ta no med deg Skarvsetta 2021, finn godstolen, les for deg sjølv og kanskje for andre. Kanskje kjem du da på ei historie eller to som du gjerne vil fortelje? Så gjer det, der og da for dei du kanskje har rundt deg, eller kan hende til neste år gjennom Skarvsetta. Redaksjonen ventar på deg.

Hitra, november 2021

Svend Sivertsen

Svein Bertil Sæther

INNHOOLD

6	Etableringen av Hitra Sparebank <i>av Tore Georg Strøm</i>	76	Skolen på Ulvøya <i>av Svend Sivertsen</i>
10	Johanna Reksen Strøm – forut for sin tid <i>av Bernt Fjeldvær</i>	84	Gyllenlærstolen <i>av Hans Jakob Farstad</i>
24	Ordtak frå Hitra, del 2 <i>av Arnfinn Aune</i>	88	Vedøygrenda, grenda og folket <i>av Arnfinn Storø</i>
28	Ein bortkomen døypefont <i>av Lars Asgeir Rottem Krangnes</i>	134	Hva i huleste <i>av Amy Lightfoot</i>
34	Butikkene som forsvant (2) – fastlandet av Hitra <i>av Svend Sivertsen</i>	142	Registrering lokale stedsnavn <i>av Marcus Svenning</i>
58	Handelsvirksomhet i gamle Fillan <i>av Knut R. Ansnes</i>	143	Hitra historielag 2021 <i>av Svend Sivertsen</i>
62	Husmannsplassane under Dolm prestegard <i>av Svein Bertil Sæther</i>	144	Bli medlem i Hitra historielag

Etableringen av Hitra Sparebank - en liten sparebankhistorie

Gårdbrukeren, handelsmannen og offiseren fra Strømsøra - innerst i Strømfjorden, Jonas Henrik Strøm, omtales som «grunnleggeren» av Hitra Sparebank. Jonas var født 7. november 1861 og døde 3. oktober 1943, nær 82 år gammel. Jonas var gift med Ingeborg Johanna Jørgensdatter. De hadde til sammen 10 barn.

Hitra Sparebank ble stiftet den 01.02.1906 og initiativtaker til opprettelse av banken var iflg «Bankvesenet i Sør-Trøndelag» (1939), fanejunker Jonas Henrik Strøm.

Jonas ble valgt som første formann i Direksjonen i Hitra Sparebank. Han var også medlem av Forstanderskapet. Jonas ble også valgt som styrets formann fra bankens start i 1906 og hadde dette vervet frem til 1920 (en periode på 14 år).

Foranledningen til sparebankens opprettelse var *«ønsket om å utvikle sparesansen, samt at hvert herred burde ha sin egen sparebank»*.

Bankens grunnfond ved stiftelsen var på kr. 2.600,- og ble dannet ved frivillige bidrag fra en del innbyggere i gamle Hitra og Kvenvær kommuner. Bidragets størrelse var fra kr. 10,- til kr. 250,-.

Det første forberedende møte ble holdt den 27. januar 1905, hvor 13 bidragsytere var til stede. I dette møtet ble det valgt forstanderskap. Til direksjon ble valgt: Jonas H. Strøm, Alb. Ingebrigtsen, Hans Strøm, Jac. Paulsen og Hans Melandsø. Som formann i direksjonen ble valgt Jonas H. Strøm med nestformann Hans Strøm.

Direksjonen ble pålagt å utarbeide Plan for banken og besørge den stadfestet. Videre ble direksjonen pålagt å søke «herredsstyret» om et rentefritt lån på inntil kr. 100,- til anskaffelse av bøker mv. Planen ble senere godkjent ved Kgl.res. den 30. august 1905.

Konstituerende møte i direksjonen ble holdt den 29. desember 1905 og den 1. februar 1906 begynte banken sin virksomhet med lokale hos bankens kasserer på gården Hofstad i Strømfjorden. Lensmann J.O.Asmundvaag fungerte som bankens kasserer inntil 1. desember 1938, etterfulgt av Petter O. Asmundvaag som var bankkasserer i hele 43 år. En imponerende lang «arbeidsdag» hos en og samme arbeidsgiver. Bankens kontordag hver mandag fra kl. 10-14.

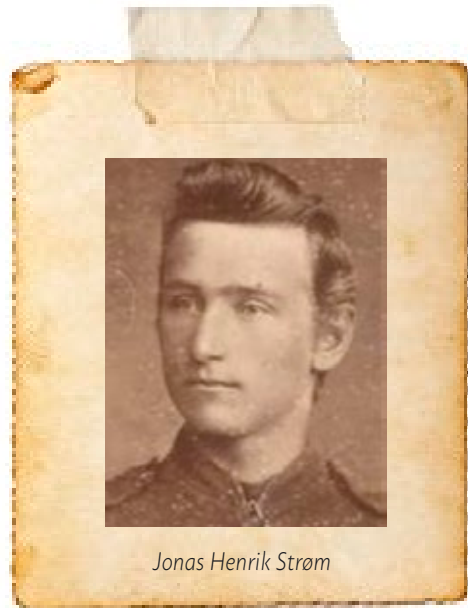
Om bankens historie er det beskrevet, at første verdenskrig som startet i 1914 og i årene etter, ikke hadde noen nevneverdig innflytelse på bankens «trivsel og vekst». Ved krigsutbruddet i 1914, viste regnskapet at det var innsatt ca. kr. 4.000,- mere en uttatt. Bankens utvikling var god. I 1910 hadde banken en forvaltningskapital på kr. 65.942,-, i 1916 var den på kr. 200.959 og i 1938 hadde den økt til kr. 499.178. I 1916 var det registrert 474 innskyttere.

Tidligere forsøk med bankdrift

Det hører med til historien at det allerede i 1882 ble det gjort et forsøk med opprettelse av «Hitterens Sparebank». Fem innbyggere – som utgjorde «direksjonen», startet bankdriften - som var «grundet» på aksjer pålydende kr. 20,-. Men alt gikk ikke som planlagt.

Johan O. Asmundvaag

Jonas Henrik Strøm

Gården Hofstad i 1969. Her starta Hitra sparebank sin virksomhet i 1906. Foto: Kystmuseet i Sør-Trøndelag.

Alle formaliteter var ikke i orden, En approbert plan for denne «bankens» drift fantes ikke. I kontrabøkene var inntatt noen «Regler for indskytere», men denne var heller ikke approbert. Bestemmelser om bankens administrasjon, fantes heller ikke. Muligens var det inntatt noen bestemmelser om administrasjon i en eller annen forhandlingsbok eller protokoll. Hovedaksjonæren var «administrerende direktør» og «selvskreven kasserer».

Det ble i 1885 utstedt et «aktiebrev» pålydende kr. 10,- hvor det i ettertid skulle utbetales utbytte, noe som visstnok skjedde bare to ganger. Banken fortsatte imidlertid sin virksomhet med innskudd og utlån, inntil det ble valgt to revisorer som skulle gjennomgå «bankens» regnskaper og retningslinjer. Her ble det funnet uregelmessigheter når det gjaldt utbytteberegningen og dette ble anmerket overfor «bankens» styre. Det gikk rykter om at den tvilsomme utbytteberegningen skulle bidra til å oppkonstruere en delvis kunstig aksjekapital og så få kommunen den gang til å overta banken til pari kurs – hvor han som styrte banken satt med storparten av aksjene.

«banken ikke skulle bli noen kommunal innretning og dermed bli en kasteball mellom de forskjellige politiske partier og med tiden muligens benyttet i revolutionsøiemed».

Dette kom for dagen hos bankens kunder og tilliten til banken forsvant litt etter litt.

Etter denne episoden ble det ikke valgt nye revisorer. Han som da styrte banken, sørget for å få inn alle utlån, men det rådde stor tvil om alle innskytere fikk tilbake sine penger. I alle fall var det registrert flere som ikke fikk sine innskudd tilbake. Det hele rant ut i sanden og den første «Hitterens Sparebank» var historie og ble betraktet som en «fiasko». Etter en slik affære var det i årene etter, temmelig små utsikter til å vinne tilslutning til opprettelse av en ny sparebank.

Sparebank-ånden var ikke død

I årene etter fikk overformyndieriet mange forespørsler om lån/midler og savnet etter en «bankforretning» ble større. Tanken om en sparebank begynte å gro, spiret og vokste hos Jonas. Han tok kontakt med flere av sine «sambygdinger» hvor de diskuterte opprettelsen av en «levedyktig» sparebank. Jonas sine tanker fikk varm motakelse.

En av de som Jonas tok kontakt med var hans gode venn og kollega, K. Sverkli. Også han ble varmt interessert og mange av Sverkli's synspunkter, ble lagt til grunn for den «nye» bankens etablering. Det var et vesentlig moment for etableringen at «*banken ikke skulle bli noen kommunal innretning og dermed bli en kasteball mellom de forskjellige politiske partier og med tiden muligens benyttet i revolutionsøiemed*». Det var videre viktig at etableringen av banken var forankret hos alle parter – fra innskyter til administrerende direktør og forstanderskap.

Etableringen gikk ikke helt uten «skjær i sjøen». Jonas fikk enkelte «spottende» bemerkninger og motstand mot planene. Innbetalingen til Grunnfondet gikk også noe tregt i starten. I Kvenvær var det en hel del som «strei-

ket». De ville delvis ha nye bestemmelser i den allerede approberte planen og delvis begynte noen å spekulere i opprettelsen av en egen sparebank for Kvenvær. «Streikere» var det også i Dolm Sogn. På grunn av tregheten i innbetalingen av Grunnfondet, ble oppstarten av banken utsatt fra 2. januar til 1. februar i 1906.

En av de som er fremhevet, når det gjelder innbetalingen til Grunnfondet, var grosserer Johan Melandsø. Han var til god hjelp og innbetalte uoppfordret kr. 250,- til Grunnfondet. Dette i tillegg til at han også «på anden måte har æret sin fødebygd». Etter at dette ble kjent, kom innbetalingene etter hvert raskere og fondet ble

fulltegnet. Grunnfondet, materialer og kassererens kausjonsdokument på kr. 3.000,- ble fremlagt for kassereren på stiftelsesdagen den 1. februar 1906.

Dermed var Hitra Sparebank et faktum.

I et senere 25-års jublieumsskrift kan det leses:

«At barnet har overlevd barnesykdommene, passert ynglingealderen og er blitt voksen».

«Tidligere motstandere av banken, har blitt blant de ledende i banken.»

«Banken har vært til nytte og gavn og er blitt en faktor i bygda som man for øvrig regnet med».

(Ranheim, 20.05.2021, Tore G. Strøm)

Kilder:

- «Bankvesenet i Sør-Trøndelag» - (1939)
- «Norges Sparebanker – 1916»
- «En liten sparebankhistorie» - (datert 31. januar 1939).

BERNT J. FJELDVÆR

Johanna Reksen Strøm – forut for sin tid

*Johanna Reksen som ung dame ca. 1900.
Bildet tilhører forfatteren.*

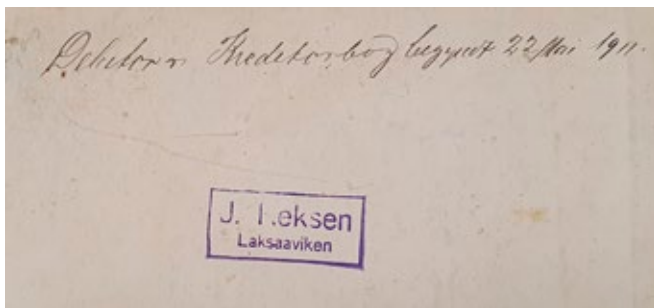
Under oppveksten hørte jeg støtt og stadig snakk om for lengst avdøde familiemedlemmer. På veggene hang det bilder av dem og vi hadde ting som hadde tilhørt dem. Faktisk følte det av og til som om jeg kjente dem litt. En av disse var «tante Johanna» og portrettet av henne henger fremdeles på loftgangen på Reksa.

Johanna Mortensdatter Reksen ble født på Reksa 17. desember 1876, som nummer to i en søskenflokk på 10. Hennes ett år eldre søster Lena, var min oldemor. Foreldrene var Morten Abrahamsen Reksen og Beret Anna Andreasdatter Reksen (f. Mondahl). Johanna ble døpt i Fillan kirke den 2. april 1877 og i kirkeboka står det «Petronella Johanna». Fadderne var Knut Winter Selvåg, Johan Hansen Reksen, Ole Simonsen Reksen, Karen Anna Jensdatter Selvåg, Anne Jakobsdatter Selvåg og Kristine Antonsdatter Reksen.

I 1891 var det folketelling. Johanna var da 15 år gammel og står oppført som hjemmeværende datter og jordbruksarbeider.

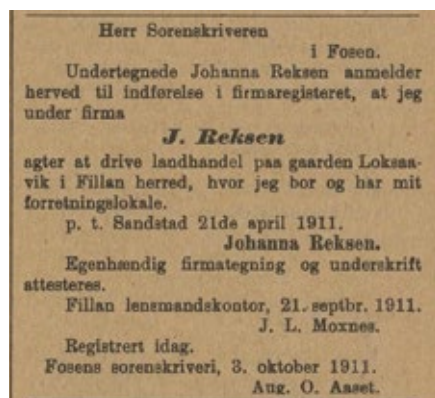
I 1900 bodde Johanna fremdeles hjemme og var syerske. Jeg har også hørt at hun i sin ungdom var poståpnerske i Knarrlagsundet, så hun hadde kanskje jobbet hos kjøpmann Olaus Selvaag i Berget? I folketellingen for 1910 finner vi Johanna på Melandsjøen. Hun var fremdeles ugift, jobbet som butikkdame og var leieboer hos lensmann Polden. I nærheten av Melandsjø var det skyssstasjon og tok man hest og vogn til den andre enden av Hitra, kom man til gården Hamn. Denne veien måtte Johanna ha reist, for i mai 1911 åpnet hun egen butikk på Laksåvika. På innsiden av permen i butikkprotokollen hennes står det «Debitor og kreditorbog begyndt 22. mai 1911», også er det stemplet: «J. Reksen, Laksåvikens».

I 1907 kom det en ny handelslov som satte krav til en viss utdanning for å få handelsbrev. Man måtte ha vitnemål fra en skole med bokholderi på fagplanen, eller attest på tre års praksis i næringen. Om Johanna hadde gått noe skole utover folkeskolen vet jeg ikke, men praksis hadde hun i hvertfall. Hun hadde etter sigende jobbet i forretninger både på Hitra, Trondheim og Orkanger. En ting er i hvert fall sikkert. Hun hadde handelsbrev og talent for regnskap.

Utsnitt fra innsiden av permen i Johannas butikkprotokoll.

Det må ha vært et stolt øyeblikk i Johannas liv når hun satte stampelet sitt i sin egen butikkprotokoll. På Laksåvika var det dampskipsanløp, poståpneri og handel. Johanna var nok ikke eier der, men kun driver av landhandelen. På nabogården Balsnesaunet bodde Sten Gerhardus Strøm og kona Nikoline Nilsdatter Strøm (f. Fjeldvær). Nikoline (f. 1875) var fra Storvågen mellom Reksa og Fjellvær og var en kusine av Johanna. Kanskje var det gjennom henne at Johanna kom på å flytte dit?

Annonse fra Norsk kundgjørelsestidende 1911.

På Laksåvika lå det et forsamlingshus hvor det tidvis må ha gått heftig for seg. Lørdagen den 7. desember 1912, kunne man lese i «Trondhjems adresseavis» om rettsaken etter et overfall under en fest der: «I gaar ettermiddag behandledes saken mot brødrene Peder og Gerhard Kvam av Fillan. De var tiltalt for 2den juledag 1911 under en dansemoro paa Laksaaavik i Fillan at ha øvet vold mot gaardbruker Johan Strøm ved at tildele ham slag i hodet, bite ham i nakken, gripe ham i strupen og klore ham i ansigtet». Peder fikk 40 dagers fengsel og Gerhard fikk 21. De måtte også betale 40 kroner i saksomkostninger. Til deres forsvar må det tilføyes at Johan hadde egget dem ved å trampe i gulvet foran dem når han danset forbi. Kanskje var det Johanna han danset med? De to ble gift og bryllupet sto den 30. juni 1913. Forloverne var Nils Strøm fra Hestvika og Daniel Christoffer «D.C.» Strøm fra Hamna. Slik gikk det kanskje til at Johanna Reksen Strøm ble gårdmannskone på Balsnes. Pikenavnet beholdt hun som mellomnavn. Butikkdriften ble det slutt på en periode, for i protokollen hennes er det et opphold fra 1913 til 1921.

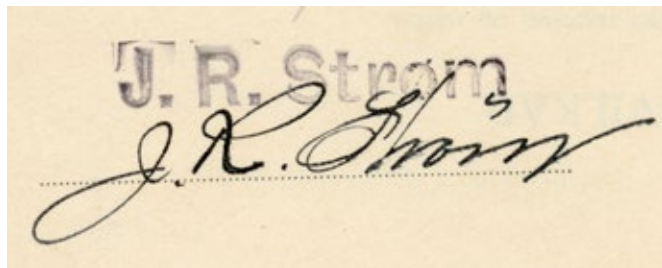

Slik så det ut på Balsnes på den tiden Johanna bodde der. Foto: Kystmuseet i Sør-Trøndelags samling.

Ekteskapet med Johan ble en heller kortvarig affære. Hva som skjedde vet ikke jeg, men de ble skilt etter få år og fikk ingen barn. Hvis Johan var ute etter en kone som bare skulle stelle hus og hjem, skjønner jeg godt at ekteskapet ble kort. Det lå nok ikke i kortene for Johanna at hun skulle henge over grytene på kjøkkenet. Hun hadde større planer for livet sitt. Jeg må si jeg ble overrasket når jeg begynte å se nærmere på hennes karriere. Jeg tror ikke det var mange kvinner på hennes tid som hadde så mange offentlige verv, hverken på Hitra eller i resten av landet. Sandstad herred ble utskilt fra Fillan og ble et eget herred i 1914 og i forskjellige nemnder finner vi Johanna. I 1915 ble hun innvalgt i dyrevernsnemnda. I 1918 satt hun først i vergerådet, så ble hun revisor for provianteringsrådets regnskaper og til slutt forretningsfører for kretssykekassen og riksforsikringen:

*«Da forretningsføreren for kretssykekassen og riksforsikringsanstaltens tilsynsmand hadde opsagt sin stilling, ansattes som saadan fru Johanna Strøm, Balsnes, for en godtgjørelse av kr. 1.50 aarlig pr. forsikret medlem i kretssykekassen, og kr. 40.00 for riksforsikringen. Den ansatte forpligter sig til at holde mindst en kontordag pr. maaned i Børøund».*¹

I 1919 ble hun så ansatt som herredskasserer for Sandstad. I folketellingen for 1920 finner vi henne på Balsnesaunet. Hun var da blitt skilt og var leieboer hos Edvard Britle Strøm (f. 1847). Som yrke står det «herredskasserer». Edvard Britle hadde også ei gammel enke som tjenestekone. Det var Jørgine Einvik, mor til Cornelius Einvik som ble handelsmann på Fjellvær i 1920.

Johannas stempel og signatur.

Johanna sa opp stillingen som herredskasserer fra 1. januar 1921 og flyttet til Sandstad. I november samme året startet hun landhandel på gården Sandstad under firma «J. R. Strøm». Hvor butikken hennes lå på denne tiden er usikkert, men hun bodde på Sandstadvollen, så butikken lå sannsynligvis der også. En kvittering for husleie fra 1922 finns og den er signert Edvard L. Wolden. Husleien var på kroner 7,- pr. måned.

Johannas regnskap hadde som nevnt et opphold fra 1913, til hun startet opp ny landhandel i november 1921. På utgiftssiden er det oppført en del bygnings- og materialarbeider ved bl.a. Halfdan Sandstad, Fredrik Sandstad, Edvard Strøm og Edvard Wolden samt innkjøp av materialer fra Reitan bruk. Det er også utgiftsført ting som steinarbeid, ovnsrør og brannforsikring, så det tyder jo på at hun fikk bygd et eget butikklokale eller pusset opp et eldre bygg. Arbeidshjelp på butikken måtte til. Arbeidslønn til Marit Vollan, Oskar Sandstad og Anna Nordbotten står i regnskapene. Kjøring av varer var det stort sett Ludvig Krangnes, Hans Bakken og Fredrik Sandstad som stod for. Hushjelp hadde hun også i perioder. I 1923 er Olga Aune lønnet som hushjelp i regnskapet og i 1924 Solveig Fredriksen og Gusta Sandstad.

Annonsen fra Norsk kundgjørelsestidende 1921.

¹ Trondhjems adresseavis 08.12.1918

Johanna drev regelmessig med innkjøp av ull og egg fra lokale gårder. Varene ble videresolgt til Trondheim. Ullen til «Ihlens uldvarefabrik» og eggene til «Trøndelags eggcentral», samt en og annen leveranse av egg til «Kaffestova». Fra «Ihlens uldvarefabrik» kjøpte hun så inn tepper og tøy. Andre varer hun av og til kjøpte inn var solbær, tyttebær, fårekjøtt og hjortekjøtt. Det var nok både til videresalg og eget bruk. Det var ganske vanlig før i tiden, at folk solgte egenproduserte varer til landhandleren, og så kjøpte de hva de hadde bruk for selv for fortjenesten. Det hender slike innkjøpte varer dukker opp i regnskapet hennes; 1 tønne poteter, 1 sau, 5 par votter for å nevne noen.

Det var også andre utgifter enn de rent forretningsmessige som f.eks. klær til eget bruk, abonnement på Dagsposten og avbetaling på en sykkel. Gaver til nødlidende

Lensmand J. L. Hoksmes.

		Sandstad.	
		Søbet	Strøket
1922	7/2 25	Ans Væres til Skidung og Hoksmes 14	58 94
	11/2 24	" Væres til Husoffer. 10.	5 56
		" Kontant lønn til Husoffer "	100 00
	12/2 21	Gjeldenes kjøpt. og egen bet. Husoff.	56 80
		" " " til Althund	50 00
		" " " " " " " " " " " "	42 00
1922	7	Ebler, store og småbær 14.	16 14
1922	27	Pittles Hette, Dagspostabonnement 30.	4 70
1922	23	P. Kontant lønn til Husoffer.	10
1922	28	Ans Væres	7 57
1922	5	P. Kontant 11/2 4 Hoksmes	20
1922	8	Ans i Sandstad 100. 100. 100. 100. 100.	14 60
	10	" " " " " " " " " " " "	2 00
1922	20	" " " " " " " " " " " "	0 30
	28	" " " " " " " " " " " "	2 50
	28	" " " " " " " " " " " "	3 16
1922	2	" " " " " " " " " " " "	1 40
	4	" " " " " " " " " " " "	31 70
	18	" " " " " " " " " " " "	5 00
1922	14	" " " " " " " " " " " "	2 00
1922	25	" " " " " " " " " " " "	0 00

Utdrag fra Johannas protokoll. Hver kunde hadde sin egen side hvor varer ble skrevet opp.

i Russland og Sandstad sanitetsforening er også oppført i perioden 1922 – 23, samt en gave til «brandstedte i Hemnesberget».

I tillegg til landhandelen fortsatte hun med de offentlige verv. I 1922 ble hun valgt til formann i kretssykekassens styre, hun ble vara kommunerevisor og nestformann i arbeidsledighetskomiteen. I 1923 fikk hun telefon på kontoret sitt. I et referat fra herredstyret står det nemlig: «Der besluttedes at paalægge kretssykekassens forretningsfører, J. R. Strøm, i henhold til den indgaaede overenskomst at indlægge telefon paa sit kontor inden utgangen av november førstkommende».

I regnskapet hennes er det utgiftsført telefonkabel, kroker og isolatorer for totalt 68 kroner.

I 1924 var hun igjen medlem i arbeidsledighetskomiteen og i februar 1926 holdt hun tale i ungdomshuset Solhaug på Hestvika, under Sandstad travklubbs 10 års jubileum. Talen holdt hun på vegne av ordføreren som ikke hadde mulighet til å være til stede. Travklubben hadde travbane på Terningsvatnet om vinteren når det var islagt. Til jubileet var det ryddet bane og bygd

Skatteligningen i Sandstad.

Formane   Indtægt   Samlet skat

De største skatteydere er:

Kjøpmand J. R. Strøm	6900 4650 713
Maskinist Otto Kåld	0 5000 650
Skipper Johan Utseto	20200 4575 640
Lærer O. L. Aalmo	8600 4575 615
Styrmænd Hans Kåld	0 3800 553
Lensmand A. Ratchje	9800 4050 515
Lærerinne Sofie Hokstad	0 3275 469
Fyrvokter O. Hofsmo	1300 3400 424
Fyrvokter P. H. Hertzberg	5000 3175 448
Lærer Lars Aalmo	0 3000 427
Fyrvokter J. Jørgensen	0 3100 394
Kjøpmand Lars Strand	0 3225 388
Fyrbøter Olaf Skagen	600 3125 355
Gbr. Johan Strøm	26800 1975 355
Gbr. Birger Strøm	0 2725 359
Sjøm. Ulmar Vollan	0 2500 348
Pensjonist Ingeborg Aalmo	0 2475 342
Gbr. Ørnulf Strøm	41200 1450 310
Skipper Paul Strand	11000 2000 312
Gbr. Anton Andresen	10100 2100 300
Fyrassistent Fr. Strømmen	900 2500 364
Sersjant Kr. Skogrand	0 2625 263
Kjøpmand N. Strøm	33100 1950 272
Gbr. Sten Strøm	32500 1500 263
Gbr. A. Hårberg	12700 1900 252

Johannas forretning gikk godt. I en årrekke var hun blant Sandstads største skatteyttere. I 1928 var hun faktisk den største skatteyteren. Fosens blad 7. november 1928.

tribuner. Det ble anslått at så mange som 1000 personer var til stede og det var til og med hester fra Aure der. I november 1926 kjøpte hun ei tomt på Sandstad av Bernt Berntsen, som eide gården Sandstadvika. Eiendommen fikk navnet «Bakktun» og der bygde hun seg hus med butikk i 1. etasje. Denne lå et stykke oppi bakken ovenfor Sandstad kirke og huset senere Sandstad samvirkelag. Rundt 1930 ble det startet et innkjøpslag som ble drevet av Fredrik Larsen fra Sandstadvollen. Innkjøpslaget var forløperen til samvirkelaget, og kan ha holdt hus i Johannas første butikklokale. Senere flyttet «cooperativen» ned på Sjøtåa.

Johanna var fortsatt enslig, men så ikke ut til å ha hverken fritidsproblemer eller bruk for en forsørger. I 1927 var hun vara styremedlem i forstanderskapet til «Indhiterens sparebank» og i 1930 varamedlem i trygdekassens styre.

I oktober 1931 slo hun seg på eiendomsinvestering. Firmaet «A/S Hitra industri og byggetomter» hadde kjøpt gården Hestvika for 22 500,- og solgte en parsell til Johanna for 4000,-. Denne parsellen fikk navnet «Sjøberg». A/S Hitra industri og byggetomter hadde store planer

Det hvite huset var Johannas butikk. Dette er fra tiden samvirkelaget holdt til der. De store vinduene var ikke der på Johannas tid.
Foto: Widerøe / Kystmuseet i Sør-Trøndelag.

for området. Det var planlagt bygging av fryseri og hurtigruteanløp. En realisering ville virkelig satt Hestvika på kartet og gitt fiskerinæringen et stort løft. Men slik skulle det ikke gå. I stedet endte hele prosjektet i retten, da Paul Andreas Kaald, ved verge Johan Kaald, hevdet odelsretten på gården. Det ble oppnevnt en skjønnsnemnd som takserte gården og taksten fra 1934 var under halvparten av det A/S Hitra industri og byggetomter hadde betalt i 1931. Johanna ble nødt til å selge sin part for 500,- kroner og led et betydelig tap. Det samme gjaldt A/S Hitra industri og byggetomter og kaptein Hans Kaald som også hadde kjøpt seg inn. Dermed var det eiendomseventyret over.

I 1933 ble Johanna medlem i trygdekassens ankenemnd og i 1935 ble hun medlem i en komite for «kritisk revisjon av regnskapene hos Sandstad kommune». Sandstad ble nemlig satt under offentlig administrasjon et par år før og finansene ble satt grundig under lupen. De andre medlemmene i komiteen var Fredrik Larsen, Lars Aalmo og Otto Stub. I 1938 ble Johanna valgt inn i Innhitra sparebanks forstanderskap og hun ble også medlem i arbeidsnemnda. I alle disse nemndene, så var det tidvis en og annen kvinne, men det var stort sett en svært mannsdominert verden Johanna levde i. Hun må nok ha hatt mer bein i nesen enn de fleste damer på sin tid, men så var hun heller ikke som damer flest. Jeg har inntrykk av at Johanna var en svært respektert dame i sin samtid, men hun slapp likevel ikke unna bygdesladder. Av enkelte ble hun kalt «Knipa» og det var diktet smedevervs om henne. Et av disse lød: «*sus og dus i knipens hus, det forteller kattepus*». Det var nok mer velstand hos Johanna enn hos folk flest.

Johanna var først og fremst forretningskvinne og ødslet nok ikke bort pengene sine. Det kan være at enkelte syntes hun var gjerrig og at hun dermed fikk utnavnet. Men jeg kan tenke meg at en kvinne i hennes posisjon på den tiden, ble gjenstand for en del misunnelse. Når jeg begynte å spørre folk på Sandstad om Johanna, så svarte de fleste at «*det va ho dæm kallt Knipa*», men så veldig mye mer hadde de ikke hørt. En kar som kjente henne, sa at utnavnet ikke var annet enn ondskapsfullt sladder. Det er

synd hvis det skulle bli det eneste ettermålet hun får. Vi skal få se at Johanna hadde helt andre sider.

Så hvordan var mennesket Johanna da? Var hun virkelig en gjerrigknark? Jeg har vel aldri hørt at hun var av den typen. I hvertfall ikke mot familie og venner. I butikkprotokollen hennes ser vi at folk ofte skrev opp varer på krita og flere fikk låne penger også. Blant de få papirene jeg har etter henne er det bl.a. et takkebrev. Ei dame som tydeligvis satt i trange kår, takker for pengene hun fikk så uventet. Hun hadde hatt fødselsdag og var tydeligvis en gammel venninne av Johanna.

Jeg har fått høre at Johanna hadde temperament, og ikke fant seg i hva som helst. Hverken Johanna eller søstrene hennes var av typen som lot seg pille på nesen, og selvstendigheten hadde de nok arvet av sin mor, Beret Reksen. Hun ble enke i 1901, i en alder av 45 år og satt igjen

Dette bildet illustrerer hvilken mannsdominert verden Johanna levede i. Johanna sitter som nr. 2 fra venstre i andre rekke. Tid, sted og anledning er dessverre gått i glemmeboka. Det kan være fra en fylkessamling i provianteringsrådet eller en annen nemd hun var medlem i. Når det gjelder alle de offentlige stillingene hun hadde, så var hun ikke «kvotert» inn. Johanna var valgt på grunnlag av sine evner og sitt hode. Dette bildet er rammet inn og hun har hatt det på veggen, så det må ha vært en anledning som betydde noe for henne. Bildet tilhører i dag Kystmuseet.

Ungdomshuset «Dalheim». Kystmuseet i Sør-Trøndelags samling.

med 10 barn og en gård å drive. De eldste var riktignok voksne og hjalp til hjemme. Beret var vant til å ha ansvaret og var myndig så det holdt. Hun var udiskutabelt sjefen på gården så lenge hun levde. Mange opplevde henne som svært streng, og et av barnebarna hennes sa til meg at: «*ho va fuLb*». Men tilføyde raskt at hun hadde andre sider også. Det var familier her ute som satt i små kår og knapt hadde mat til barna sine. Da hendte det flere ganger at Beret sendte noen med litt penger, et klesplagg eller noe mat til dem. Men en ting sa hun klart fra om; *ingen skulle vite at det kom fra henne!*²

På Sandstad er det et gammelt ungdomshus som heter «Dalheim», men på folkemunne ble det kalt «Doinnerhopp». I dag står det til nedfalls. Huset tilhørte ungdomslaget «Lauvsprett». Dette ungdomslaget må Johanna ha hatt et nært forhold til. Det skulle ikke forundre meg om hun satt i styret der også. I Johannas butikkprotokoll er det en egen side for byggingen av «Dalheim» i 1927, med oversikt over kostnader til tømmerkjøp, sagingarbeid osv. Hun må ha lagt ut for byggeutgiftene, for det står anført at summen er omgjort til lån fra 1. desember 1927. Deretter er det ført regnskap over renter og avdrag. I protokollen er det også en side for innkjøpene til ungdomslaget. Det ble kjøpt inn litervis med astral (parafin) og grønnsåpe. Det er også innført utlegg til fester og et skuespill. Vi ser at Johanna ofte la ut for utgiftene til laget. Ved en anledning i 1927, ble det kjøpt

inn «bånd og knapper til uniform». Det var kanskje til et kostyme? I ungdomshuset ble det framført revyer og skuespill. Johanna skal ha skrevet både sanger og revyer som ble framført der og en av disse revyvisene er faktisk bevart. Johanna spilte fiolin og spilte til dans ved en rekke anledninger. Bl.a. sammen med Arvid Aune som trakterte trekksillet.

Revyise fra 1920-tallet, skrevet av Johanna R. Strøm.

*Det va ein gong på hausten i forsekring æ reist sør,
For slik må ein no færra for å tjen te eit ør.
For tida e beset, å aller best mot jul,
For om ein har nån krona, dem rolle som nån hjul.*

*Æ stræva mæ te Kvammen, æ klatra som ei geit,
Der slæpp ein å bruk bila, å det kan gjæra eit
Der e eit nøysomt folk, for om dem stille krav
Så kommun har ei råa te å gi dem nå bidrag.*

*Han Gjorg han va da lik sæ, han prata politikk
Å mest om stortingsvalget æ underretning fikk.
Moskuavalg vi no ha fått – å no gjær vi som vi vil
For Tranmælguten han ha bestandi vorre snill.*

*Men Nessakongen gruva for tia som vil kom
All prinsan strekt av gårde før han fekk tenkt seg om
No blir det boller og brak for regjæringa dem går
Å inga tin tu lufta får'n heller hør i år.*

*Han Edvart han har virkelyst, bevare oss det har'n
Han bygge panserskibe, ja luftslott å den kar'n
Helg og høgtid han heil fleir i året han enn vi
Å det ska ha seg slik at han motiar da bli.*

*I Vika hos han Kal vil no bli de gillast lell
Post, telefon, skog, dyrjakt han kan å dæ fortæll
Å frihavn som slår te så de gjekk da i en fei
For'n Kal å bli en kakse om de tru mæ eller ei.*

² *Nora Lervik (f. 1924).*

En Bernadot på Setra de e ein heldig kar
Enn han som får a Alfhiild den gjillaste dem har
Ho som ailler på jifting ha tenkt sæ nå ti
Så æ onres på at ho kan få sæ te å fri.

Men Tsaren Nikolai han styre Vågen godt
Forstår di om han passe på når silla kjæm på flott
I venskap og kjenskap med tyskeran han står
Så potting og jakting det driv en med kvart år.

På fyrstedømmet Aunet æ traff en Sten så bli
Han satt å snakka englis om hjortejakta si
Ka tru du Sten, sa æ, om stortingsvalge vi ha fått
Da slo'n om straks te norsken; jo det gjekk da ganske godt
Så fekk æ bu fra Balsnes at lyse ha slått feil
Å kvinnfolka va toki, æ mått kom i denne kvell
Ut me motor'n van sjøl for han går i friarfart
For «hoinn ta» dender tjujo'n stryk med sjangse etter kvart

I Olsvika æ stansa, no va det midt på natt
Folk fantes itj i husa, nei slettes itj ei katt
Æ slomra te men vakna i slik en larm å støy
I redsel tok æ flukta bortover berg og hei.

Forskremt kom æ te Stranda og det va hos en Holm
Han sjøl va ut med lina i snøfokk og i storm
Men ho Stina ho forsto korhen redselen æ ha fått
Ho ga mæ Hoffmannsdråpa å det gjor mæ rekti godt.

Så rakla æ litt lenger til Hamna herregård
Bevare mæ kor flott og imponerande den står
Men ti skattan kan di kjik, ja der får de sjå nå ant
Der ruve det for oss som e fykop og fant

Han Jørgensen på fyre det e guten som e knas
I brytekamp han kom, me han Johan og han Lars
De karran e så sterk å så ska alt gå på rav
Så han Jørgensen han kom heim på krækka og på stav

Den anner kar'n på fyre han tænke vist som så
Det e best æ hell mæ rolig det står æ mæ mest på
Han på løkta tænke mest som om natta ska gi glans
Og dobbelt tørn han tek om den anneren stek te lands.

Å heile Fisstubygda den går æ no forbi
Æ kan itj færra all stan det blir vel enda ti
E einast kjærringa æ har å ho ænste mæ so trut
No forsekre æ ingen fleir, nei no får det værra slutt

Men så kom æ te å tenk på te jordmora æ går
De e no omtrent sekkert at forsekring der æ får
Men han Artur fortælt ho va utreist te sjøs
For han Ola utme have han vil ha seg litt te sjøs

Så strekt æ beint te'n Fredrik sin coperativ butikk
Men forsekring va det lekt sæ de tænkt æ itj på æ fekk
Der æ kjøpt mæ no flæsk åsså kjøpt æ mæ tobakk
Så gjekk æ opp te lensmann for å årn ei gammel sak

Der holtes sjøforklaring på Britanias forlis
Men gutan si forklaring den stemt itj på nå vis
Å sjøl han no veit kem som minst snakka sant,
Men kanskje 96% løgn fins iblant

Så strekt æ beint nordover, æ stansa ingensteds
For kvinnfolka va opptatt å all va utefreds
For no ha æ hørt at dem tokthuse får
Te pass te sladderpakket, no sjer dem kor det går

Men skjønner du, sa skipperen du går vel inn ei stoinn
Æ tru no æ ska finn dæ en liten smak i moinn
En forandring i bloe de ser æ du må ha
Æ sei takk æ Kaald ja, det va greier, ha ha ha.

Dette var en frisk vise, og mange er de som blir omtalt i humoristiske vendinger. Her er det også spark til både eksmannen på Balsnes og sladderkjerringene som kalte henne Knipa.

Johanna var for øvrig en ivrig sanitetskvinne og var medlem i Sandstad sanitetsforening i mange år. Foreningen ble stiftet 16. mai 1917 og de fikk overført de oppsparte midlene som forløperen Havna sykepleieforening hadde spart siden 1906. Jeg fikk se protokollene deres og har oppsummert Johannas karriere i sanitetsforeningen. Når hun ble medlem vet jeg ikke, men jeg fant ut når hun hadde verv i styret. Hun var kasserer i årene 1921

– 1924, varamedlem 1932 – 1934 og formann i årene 1934 -1938.

I avisen «Fosens blad» stod det, 1. mars 1935, et referat fra Sandstad sanitetsforening årsmøte som nylig hadde funnet sted:

Sandstad sanitetsforening holdt sitt årsmøte søndag 24de f. m. i skolehuset på Strand. — Været var godt og opmøtet ganske bra. Formannen ønsket alle velkommen, hvorefter møtet blev åpnet med å synge sangen «Kjærlighet fra Gud». Formannen minnet i takknemlig erindring om to av foreningens medlemmer som siden forrige årsmøte var avgått ved døden, og ønsket fred og signing over deres minne. Et hilsningstelegram fra foreningens mangeårige formann, fru Olaug Strand, iblev oplest. Det besluttedes å sende en hilsen til foreningens tidligere formenn, fru Olaug Strand og fru Jenny Strøm. Formannen redegjorde derpå for foreningens virksomhet i det forløpne år og refererte det avlagte regnskap, som godkjentes uten bemerkninger. Etter noen diskusjon om foreningens indre anliggender, blev der servert kaffe med smørbrød og alle sorter kaker på de i lokalet stående to langbord, som var pyntet med flaggstenger og vimpler innsydd med sanitetsmerkets trekløver, sistnevnte forsert foreningen av fru lærer Sitter. Etter kaffen gikk man til valg på tre styremedlemmer iste-

denfor de uttredende. Valgt blev: Fru Karen Strøm, Laksåvik, fru styrmann Ervik og fru Jenny Strøm. Til formann gjenvalgtes fru J. R. Strøm enstemmig. Møtet avsluttedes; med at ordføreren på forsamlingens Vegne takket formannen for det gode arbeide som hun hadde utført i foreningens tjeneste i det forløpne år og for den offervilje og interesse hun hadde vist, og ønsket henne helse og styrke til fortsatt virke i det kommende år.

I 1938 tok hun ikke gjenvalg som formann, men var varamedlem i 1938 -1939. Selv de årene hun var varamedlem var hun som oftest på møtene, for underskriften hennes står under de fleste møtereferatene. I januar 1940 ble norske kvinner organisert under parolen «Kvinnenes arbeidshjelp» etter oppfordring av kronprinsesse Märtha. Kvinnene kunne få kurs i forskjellige yrker slik at de kunne ta over mennenes arbeidsplasser i tilfelle krig. Sandstad sanitetsforening var med, og den 3. februar opprettet de en rekke komiteer med ansvar for hver sine yrker. Komiteen for «finans og organisasjon» bestod av Ellen Norbotten og Johanna R. Strøm. De var jo begge «handlersker» og hadde god greie på regnskap og organisasjon. I 1945 mottok sanitetsforeningen en større for-

En av mine tanter fortalte at Johanna brukte å gå i «karfolkhatt». Fra venstre: Johanna R. Strøm, Karoline Reksen (f. Stjern), Anne Sandnes (f. Reksen) og Lena Ingebrigtsen (f. Reksen). Anne og Lena var Johannas søstre og Karoline var gift med deres bror Andreas Reksen. I bakgrunnen ses stabburet på Reksa. Bildet er fra 1940-tallet og tilhører forfatteren.

sendelse med brukte klær som skulle fordeles til nødstilte. Det ble opprettet en komite til denne oppgaven og Johanna ble forretningsfører. Hun tok også en ny periode som kasserer fra 1945 – 1947. Et par av lagets fremste kvinner ble utnevnt til æresmedlemmer lenge før krigen og under årsmøtet i 1947 ble det besluttet å utnevne tre nye æresmedlemmer, nemlig Sara Strøm, Jenny Utseth og Johanna Reksen Strøm.

Johanna begynte etter hvert å bli en voksen dame. Den 17. desember 1936 fylte hun 60 år og i avisen Nidaros stod følgende på trykk noen dager før:

«60 år; En kjent kvinne i Sandstad, Johanne Reksen Strøm, fyller 60 år torsdag 17. desember. Som ung var hun ansatt i forskjellige forretninger på Hitra, på Orkanger og i Trondheim til hun for mange år siden startet sin egen landhandel i Sandstad, først i Laksåvik og senere på Sandstad. Hun er en rikt utrustet kvinne, og ved siden av å røkte sin forretning, har hun vært adskillig opptatt med offentlige gjøremål i sin kommune. Hun har således vært herredskasserer i sin kommune, formann i trygdekassens styre, trygdekassens revisor, trygdekassens forretningsfører i 9 år og samtidig tilsynsmann for R.T.V. (Rikstrygdeverket red. ann.), revisor i provianteringen, det kommunale dyreværn, og fremdeles er hun medlem av helserådet og av trygdekassens nevnd, likesom hun er medlem av styret for Innhitra sparebank og formann for Sandstad sykepleieforening. Johanne Reksen Strøm er en kvinne med selvstendige meninger og sine meningers mot. Hun er meget musikalsk og har mangen gang underholdt på sammenkomster med felemusikk.»

Da krigen brøt ut i 1940 var hun 64 år og nærmet seg det vi regner som pensjonsalder. Butikken drev hun fremdeles, men på denne tiden bodde hun sammen med kusinen Brit Mondahl Selvåg, som var hushjelp og hjalp til med forretningen. Brit het egentlig Beret Martha og var født i Selvågan i 1879. Hun ble døpt i Fillan kirke 20. oktober 1879 og fadderne var Knut Winter Selvåg, Morten Abrahamsen Reksen, Jakob Jensen Selvåg, Karen Anna Jensdatter Winter Selvåg, Beret Anna Reksen og Lina Sofie Jakobsdatter Selvåg. Morten og Beret var Johannas foreldre, så Brit var jo nærmest et familiemedlem. Brit var ugift og hadde tidligere bodd i Trondheim. Der var hun bl.a. hushjelp hos dr. Cappelen i mange år.

Johanna var nok vant til å bli titulert Herr J. R. Strøm som dette brevet viser. Mange tok det nok for gitt at det var en mann bak initialene til en kjøpmann.

Butikken lå like ved veien, sentralt på Sandstad. Det var heller ikke langt fra sjøen hvor også kommunelokalet og Samvirkelaget lå. Selve butikken var i 1. etasje. Bakerst i lokalet var det lager. I andre etasje hadde hun leilighet. I tillegg til dagligvarer solgte hun også fyringsolje og andre oljeprodukter. I kjelleren hadde hun oljepumpen og parafinflatene. På butikken var det forskjellige saker som mat, klær, spiker og alt annet som folk hadde bruk for. Arnfinn Aune (f. 1934) fortalte meg at Johanna var en god venninne av hans bestemor. En gang de var på butikken fikk Johanna høre at Arnfinn var konfirmant. Han fikk da plukke seg ut en gave på butikken. Valget falt på et belte med en stor metallspenne, et riktig «cowboybelte». Beltet ble øyeblikkelig spent om livet. Johanna hadde torvland et stykke ovenfor Moa. Hun pleide å leie noen karer til å ta torv, stakke den og kjøre den hjem til seg. Johanna hadde ei flaggstang rett ved veien, og når det var 17. mai vaiet flagget og hun og Brit sto på trappa og vinket til toget som gikk forbi. Oppe i Terningsvatnet hadde hun ei lita hvitmalt sjeke som hun brukte til fiske. Hun satte garn og fisket også med sluk, noe som var nytt for folk der på den tida. Johanna hadde en sykkel og brukte den mye når hun fartet rundt.

Bernhard Gabrielsen Mastads begravelse 3. mai 1947. Den gjenlevende søskenflokk til Johanna står oppstilt bak kista. F.V: Johanna R. Strøm, Anne Sandnes, Lena Ingebrigtsen, Anna Mastad (enke etter B. G.), Henrikke Mastad, Johan Reksen og Andreas Reksen. Bildet tilhører forfatteren.

I 1944 leide hun ut to rom i butikken til Sandstad kommune. Det var forsyningsnemnda som holdt til der. Kontrakten var på to år med opsjon på å forlenges med to år i gangen. Den er underskrevet av Johanna og John Aalmo som var ordfører. På grunn av krigen hadde nok folk mindre å rutte med, så det var nok greit å kunne spe på inntekten med litt utleie. Etter krigen fikk hun skattemyndighetene på nakken og i 1946 gikk de gjennom regnskapene hennes. Hun hadde betalt alt for lite skatt i årene 1940 – 45. I sin rapport var skatteinspektøren rimelig krass og egentlig ganske uforskammet i sin beskrivelse av Johannas regnskap. Slurv med regnskapet var meget ulikt henne, som i tiår hadde drevet med regnskaper for både forretningen og Sandstad kommune. Det var nok ikke slurv og Johanna hadde med vilje ført opp mye mindre inntekt enn hun egentlig hadde. Hun hadde kanskje ikke noe ønske om å finansiere NS regimet med skattekronene sine? De norske myndighetene så ikke slik på det og hun ble ilagt straffeskatt.

I 1940 ble det opprettet en organisasjon som het «Nasjonalhjelpen for krigens ofre» og som drev innsamling av penger, klær og mat til folk som var rammet av krigen. Etter krigen startet de innsamlingen «til frihetskampens ofre» og samlet inn flere millioner kroner. I hvert fylke og herred var det ei bevilgningsnemd og Johanna var leder for herredsnemda i Sandstad. Hun var bl.a. hos Johan Haugland og delte ut et diplom og en frihetsgave på 1000 kroner som takk for sønnens innsats under krigen. Johans sønn, Frithjof Meier Haugland, var med i kompani Linge og Shetlandsgjengen. Våren 1943 var han mannskap på «MK Brattholm I» og oppdraget var å sette i land norske kommandosoldater i Troms. Operasjonen gikk galt. De ble oppdaget og beskutt av et tysk vaktfartøy. En av soldatene fra kp. Linge ble drept og mannskapet senket deretter «Brattholm I». Bare én greide å rømme, mens resten av gruppen ble tatt til fange. Han som kom seg unna, var Jan Baalsrud som ble kjent fra bl.a. filmen «Ni liv». Resten av gruppen, deriblant Frithjof Haugland, ble henrettet av tyskerne den 2. april 1943.

I en alder av 74 år avsluttet Johanna forretningsdriften og ble pensjonist. Hun hadde gjort en avtale med Sandstad samvirkelag om salg av «Bakkturn» og den 30. april 1950 overtok de butikken hennes. Da hadde hun allerede flyttet hjem til barndomsheimen. Gammelstua på Reksa som hadde årstallet 1822 innskåret over inngangsdøra, ble revet i 1948 og et nytt hus ble reist, bl.a. med tømmeret av det gamle. Johanna hadde kjøpt seg inn i byggeprosjektet og i vesterenden av det nye huset fikk hun og Brit sin egen leilighet med stue, kjøkken, kammers og to soverom på loftet. De rommene heter fremdeles «Vesterloftet» og «Britloftet». Leiligheten deres ble omtalt som «Vesten», mens min mors familie bodde i «Østen», som var resten av huset. Uti «Vesten» var det fine møbler, malerier på veggene og sølvtøy i skuffene. Hun hadde også sengeklær med store broderte S'er på, så Johanna utgjorde nok uten tvil Reksas overklasse.

Da Johanna flyttet tok hun også avskjed med Sandstad sanitetsforening hvor hun hadde vært med i årevis. Jeg har et par gjenstander som hun har fått i avskjedsgaver. Det er en tinnpokal med gravering og en gravert sølvskje med teksten; «*Johanna, minne fra Maiblomstene*». Sandstad sanitetsforening hadde flere lokalgrupper og en av disse het «Maiblomsten». Det var sikkert den lokalgruppen hun selv var med i. Selv etter at hun flyttet fra Sandstad holdt hun kontakten med sine gamle venninner og hun mottok invitasjoner til årsmøter o.l. I 1952 skulle foreningen holde 35-årsjubileum på Balsnesaunet og Johanna mottok et brev med en invitasjon:

«Hestvika 21/7 – 52. Kjære fru Strøm. Jeg skriver atter for å minne Dem om at vi tenker på Dem og håper De denne gang vil gjøre alvor av å besøke oss. Vi tenker å feire 35 års jubileum i Sandstad sf. og så er spørsmålet om De har noen ord til oss. Kan De delta i jubileet og samtidig er De så snill å si noen ord eller lage en prolog? Har tenkt å be Julie Utset og Sara Strøm å si noe fra den aller første tid og om De da vil fortsette er vi så takknemlig. Jeg hører gjerne fra Dem og håper De kommer med oss til Balsnesaunet søndag 3. august. Vennlig hilsen Karen Ervik».

Holvika 21-7-52

Kjære fru Strøm!

Jeg skriver dette fra å minne Dem om at vi tenker på Dem og håper denne gang De vil gjire alvor av å besøke oss.

Vi feirer å fere 35 års jubileum i Sandstad s.f., og så er gjerne ønsket om De har noen ord til oss. Kan De delta i jubileet og samtidig er det så snilt å si noen ord eller la oss en prolog? Det tenkt å ha Julie West og Lora Strøm å si noe på den aller første tid og om De da vil fortsatte er vi så taknemmelig.

Jeg lover gjerne fra Dem og håper De kommer med oss til Balsness anset søndag 3. august.

Vendelig hilsen
Karin Sivik.

Brev fra sanitetsforeningen

I sakene etter Johanna fant jeg et sammenbrettet, maskinskrevet A4 ark skrevet på vers, som må være hennes prolog. Overskriften er «Sandstad sanitetsforenings trettifemårs jubileum 1952». Den slutter slik:

«Vi må verne om vår søsterstand, gjøre mot dem alt det beste som vi kan. La dem hos oss få føle seg så trygge, gi dem fred og ro, og hjemmets hygge, bære dem på bønnens vinger enten det er en Berit, Ida eller en kommende Inger. Om det er vinter eller sommer, det er alltid sykdom dit vi kommer. Derfor skal vi prøve å forstå den vanskelige veg vi har å gå. Så får vi sammen gå den rette vegen, gi og

I protokollen til sanitetsforeningen er det et referat fra styremøtet 21.05.1950. «Til Johanna Strøm som er fraflyttet kommunen, blev det enighet om å gi en gave til minde om det arbeide hun har nedlagt i Sandstad s.f. Gaven var en tinnurne med innskripsjonen: Til J. R. Strøm. Fra Sandstad sanitetsforening 4-5-1950».

ofre til sanitetspleien. Gi med glede og takknemlighet - i sykepleiens rette ånd - I kjærlighet».

Som «kårfolk» på Reksa var det mindre å fylle dagene med, men det var en stor hage der, med mange bærbusker som hun stelte med. I sprekkene på gjerdestolpene kunne det enkelte år være mengder med «klipar» (sakse- dyr). De likte ikke Johanna, og jeg har hørt at hun pleide å koke vann på kaffekjelen og tomme ned i sprekkene for å ta knekken på dem. Innholdet i nattpotta gikk også til bærbuskene, men det var vel vanlig overalt. En av brø-

drene til Johanna het Andreas Reksen. Han var lærer og bodde i Åfjord. Når han var hjemme på besøk, og kom inn til sin gamle mor på over 90 år, var det første hun pleide å spørre om: «*Ha du vårre innom gamlingen?*». Da var det Johanna og Brit hun mente. De to gamle damene hadde en spesiell tone seg imellom, og hørtes vel nærmest ut som et gammelt ektepar der de satt i leiligheten sin.

Forretningsdriften var forresten ikke helt nedlagt. Jeg fant en kvittering på varer innkjøpt til «Firma J. R. Strøm» så sent som 1954. Da var det voksdunker, sengeklær, gardintøy og slike ting. Det var nok slekt og naboer som hadde tatt opp en samlet bestilling for å få en god pris.

Min mor fortalte at når lensmann Arne Ratchje hadde vært på Fjellvørsøya i embetets medfør, hendte det lensmansbåten ankret opp på Reksbukta. Mor og de andre ungene syntes han var skummel og gjemte seg når han kom opp på gården. Da skulle han på besøk hos Johanna og Brit. Han pleide nemlig å spise middag der når han hadde anledning.

Johanna hadde diabetes og var flere turer til legen i Trondheim på gammeldagene. Helsen var nok ikke

på topp lenger, og hun døde brått den 7. juli 1958 og i Adresseavisen stod en kort nekrolog. Forfatteren hadde bommet på alderen, for Johanna var 82 år når hun døde.

DØDSFALL. *En kjent skikkelse i Hitra, forhenværende landhandler Johanne Reksen Strøm er død, i en alder av 78. Som meget ung arbeidet hun som butikk-kontordame til hun startet sin forretning, først i Laksåvik og senere på Sandstad. I sin kommune var hun dertil meget nyttet i det hun i flere år var herredskasserer og senere forretningsfører i trygdekassen. Da hun på sin alderdom solgte sin forretning, slo hun seg ned på sitt fødested Reksen hvor hun hadde en meget vakker heim.*

Etter Johannas død, ble Brit boende på Reksa til hun flyttet inn i det nybygde helsehuset i Fillan. Det var bygd av midler som sanitetsforeningene på Hitra hadde samlet inn. Der døde hun i 1966.

Dette var historien om Johanna Reksen Strøm. Hun levde i en tid hvor verden var dominert av menn og kvinnfolkene skulle holde seg på kjøkkenet. Men Johanna lot seg slett ikke holde tilbake. I sin tid må hun ha vært en drivkraft i lokalsamfunnet og med to tomme hender jobbet hun seg opp i en stilling og stand hvor hun sto over mannfolk flest.

Kilder:

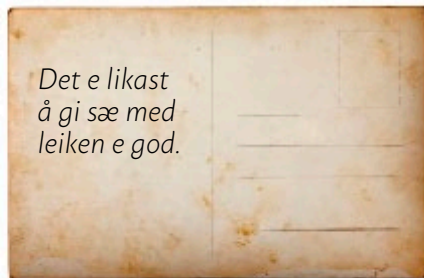
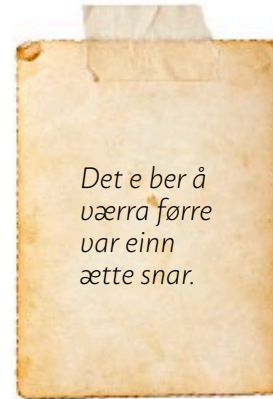
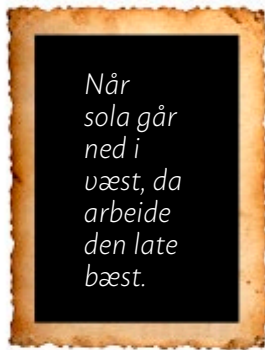
Johannas etterlatte brev, protokoller og regnskap.
Folketellingene for 1891, 1900, 1910 og 1920.
Ministerialbok for Hitra prestegjeld 1871 – 1881.
Sandstad sanitetsforenings protokoller.
Adresseavisen
Nidaros
Trondhjems adresseavis

Norsk kundgjørelsestidende
Hitterslekt
Skarvsetta 2020
Svein Bertil Sæther
Arnfinn Aune
Edel Myren
Slekt og familie

ARNFINN AUNE

Ordtak frå Hitra – del 2

Desse ordtaka vart samla på Hitra i åra 1970-1990. Ordtaka er forsøkt skrivi ned så nære dialekten som råd, utan lydskrift. Variasjoner av eit og same ordtaket er merka Var. Vidare er det gjort forsøk med kommentar og forklarende tekst i parentes og under merket: Forkl. Det er ikkje meininga at desse merknadene skal takast for anna enn forslag, etter som dei fleste av ordtaka synest å kunne tolkast på fleire måtar. I det heile synest det som det underfundige og tvetydige er ei tilsikta bevisst side ved heile denne tradisjonen. Truleg kan ein såleis koma til å tape noko på opplevinga av ordtaket om ein går for langt med tolking og analyse.
Del 1, ordtak 1-150 i Skarusetta 2020.

151. Det e skit te ty som itj har vend.
152. Det ha hendt før, og det enda hend, at sjura skit på gruvstein. (om det sjeldne lykketreffet)
153. Søskenkjærligheita vare sjelden lenger enn te skifteretten.
154. Det e godt at'n itj veit ka'n ha ulevd.
155. Det kjem alltid ein honnj (hund) på honnjs plass.
156. Når fattigfolk får pæng, da bli dæm farlig.
157. Det e bra at kállåt kyr itj har hånj (horn). (kállåt = uten horn)
158. Det døyr mang ei ku med graset gror.
159. Det e gæli såmma ka fenger ein skjær sæ ti.
160. Gryta ska itj finn-åt kåle. (Dei e like svarte begge) (finn-åt = laste, kritisere)
161. Fattigdommen kan ingen skjul. Rikdommen kan ein skjul med lærva.
162. Dein som e slie te ein skjelling, han bli aillder når dala (daler)
163. Det e langt mellom ellev og sju.
164. Spør itj om presten har bok. (om det sjølsagte)
165. Liten dains e snart snudd.
166. Når sola går ned i væst, da arbeide den late bæst.
167. Tru ingen lenger einn du sjer dem.
168. Det går itj alltid så bra når høna ska lær ægge å værþ.
169. Ei katt såg på ein kong. (ho forsåg sæ itj ho heiller)
170. Føst folk, sea tomtynna.
171. Når ein mann e sju naust heimant, da e'n itj lenger å lit på. (om freisting og utruskap)
172. Det sliss alt som bruka bli. (sliss = bli slitt)
173. Du får itj nå blod tå ein trebukk.
174. Trå friar vinn. (tålmod blir lønna)
175. Somm' like mora og somm' like dotra. (Så blir dem gift begge)
176. Lett fått e lett messt (mista).
177. Føst mæ sjøl, og så mæ sjøl igjen. Og så min kjære neste – vesst det tjene mæ sjøl te beste.
178. Det e ber å værra førre var einn ætte snar.
179. Det e for seint å snyt sæ når nasen e tå.
180. Det hende at løkka e ber einn forstande.
181. Det som itj e ställe og breint, ska bli kjent.
182. Det e itj i klean skorre, men i kjøtte borre. (om genetisk arv)
183. Det e fall for aill.
184. Den som e for eitt sett, han bli for ti tenkt.
185. Minst omaken tjene a mor best.
186. Den som itj passe mål, han får eta kald kål.
187. Det e høve som skape tjuv.
188. Tanken e tollfri.
189. Den som ailder ha gjort ein feil, han ha heiller itj gjort nå my anna her i verden.
190. Når farsken (fanten) ha fått, da fær'n. (fer han).
191. Gir du fanten litj fenger'n, så tar'n snart heile handa.
192. Honnj (hunden) bie mens heitt kaulne. (om sjøl kontroll) (kaulne = kjøln)
193. Vette veks med bol'n (bol'n = kropp)
194. Haustnatta og banræva e lik myttjy å lit på. (om nedbør)

195. Enten e det på hängen eiller e det på sprengjen.
196. Likskjorta har itj nå lomma. Var: Det e itj lomma på likskjorta.
(Forkl: du får ikkje med deg noko når du døyr)
197. Ein veit itj ka'n har før'n ska-te å fløtt.
198. Han som e fødd støgg, han e lik vakker heile livet.
199. Det e likast å gi sæ med leiken e god.
200. Der løsten e der – e og løkka med.
201. Det e synd å gi bakarbane (-barnet) brød.
202. Ti min monnj (munn) så ska du få sokker. (det kan lønne seg å styre munnen)
203. Det ska itj stort te for å gle banhjerte (barne hjarta)
204. Det'n itj veit, det har'n heiller itj ondt tå.
205. Det som itj auan sjer, eill øran hørre, har heiller itj hjerte ondt tå.
206. Når sauene døyr, da døyr flåtten og.
207. Stort hørre stort te. Store bokka gjer stort kje.
208. Ein får ta skikken dit ein kjem.
209. Terren honnja (hundar) får revne skinn.
210. Lite ha stakkar'n, og ilt vendt'n det.
211. Han svær og han vel følgjest sjelden åt. (i lag).
212. Det døyr mang ei ku mens graset gror.
213. Røkte (ryktet) fær vidar einn mann.
214. Det gror itj gras på ein ålmannvei. (lettlynte kvinnfolk vart støtt rekna som ufruktbare)
215. Det koste å værre kar.
216. Den som lægg sæ roinnj (påkledd), han står opp som ein honnj (hund)
217. Du høye itj meir einn ka som e slie (slege).
Forkl: du får ikke meir høy enn du har slege gras. (Det er grunnlaget som bestemmer resultatet)
218. Har'n ku, får'n ailltids kalva.
219. Att og fram e lik langt.
220. Passelig pøls e best.
221. Handbogastøyten og enkmannssorga. Dæm e hardast me det såmma.
222. Pæng spara e pæng tjent.
223. Skomakarkjærringa og smedmærra, dæm e bestandig skolaus.
224. Det går itj to stor i ein sekk.
225. Den e vis – som veit å holl måten (om måtehold)
226. Å slå skåka og mein mærra (om feigheit)
227. Stor bort og liten heim (om feigheit)
228. Den som gir te'n tegg, skoll'n slå te'n legg.
229. Gjærra som du vil, - så gjær du dæ itj sjøl imot. (ironisk, til ein som har sterkare vilje enn vett)
230. Det e itj lett å slå me ei hand og stryk me den anner. (om konflikt mellom autoritet og kjensler)
231. Dess meir du gret, dess mindre pesse du. (kommentar til falsk sorg)
232. Gift dæ med du sjer.
233. Det e viljen som driv værre.
234. Æ hels-itj før æ sjer mann. (eg vil sjå resultatet før eg uttaler meg)
235. Dau føggel flyg itj tå reiret (om manglanes potens)
236. Det e alltids ei råd med dein pølsa som e for lang.
237. Det e itj nå brorskap i femkort.
238. Det ha hendt før, og det ska enda hend, at det kjem rik manns bønn på fattigmanns dør.
239. Når du ægne for storfeske, - da må du ta det som kjem. Forkl: om du provoserer, må du ta følgjene.
240. Den Vårherre itj ha gjeve meir, krev'n heiller itj meir tå. (om forstand og personleg ansvar).
241. Bett og rækk opp, - sy og sprætt opp (om fånnyttes arbeid) (Bett= binde, strikke)
242. Uta glatt, inna svart. (om hykleri)
243. Det e itj alltid at makta og vettet følgjes åt.

244. Den som sår pæng, han hauste armod.
245. Ein som fyre og ein som skjøt
(om fordekt samarbeid)
246. Det e pæng i ong manns arma.
247. Når du har for mang jarn i ell'n (elden), da vil det brennast eitt for dæ. (om stress)
248. Du kan få ein udaue lell – om du itj lyg dæ i hjel. (kommentar til tvilsamt utsagn)
249. For mykky og for lite, - det har itj nånn smak. (det er like gale same kva veg ein overdriv)
250. Ømsa gong snerken. Forkl: ein skiftar på å ta den upopulære delen av samarbeidet.
251. «Æ lure no æ», sa grisen, da'n såg kniven .
252. Han må vera om sæ og for sæ – den som ska få ti sæ og på sæ. (å vera for sæ = framtøk, pågåande)
253. Omflinan, han e no den han e han, sa kaill'n. Han tørka tå bole (bordet) med katta.
254. Det e makta som rår, sa kaill'n, han hiva ut skinnhuva i stan for katta.
255. Det e forskjell på skit og pannkak.
256. Gjeldver'n han tenkt han og, men så vart det berre med tanken.
257. Skjøttar'n får itj ail hannj sjer, og feskar'n får itj ailt hannj kjenne.
258. Gode vara fallbyr sæ sjøl.
259. Ho e itj farliast den bikkja som gjøyr, men pass deg for ho som tie.
260. Der du sjøl itj e te steds, der får du ræva di vaska. (om bakvasking)
261. Det gror ætte tjuvhanda.
262. Lang sjøvei, lækk færing, gæln kjærring. (Alt er gale)
263. Ho e vakker kråka og, så læng ho flyg ilein. (sammenlikning kan avsløre)
264. Den kråka som flyg, finn alltid ein skit å hakk ti.
265. Det koste å værre kar. (posisjon forplikter)
266. Han lære med'n leve, men han lære ette han e daud og. Da lære'n å hold kjeft.
267. Skrape du itj vel tå talliken din, da får du ein uflidd gård.
268. Det e itj så fornemt å fis i kjerka. (ei uoverveid handling kan få svære følgjer)
269. Det e sjelden å sjå nå overlag på heimsjø'n. Forkl. Heimsjø'n = heimfiske. (Du må ut i verden om du skal få realisert deg).
270. Han set høgt, han som rår. (Vårherre har siste ordet)

Arnfinn Aune sin artikkel om «Ordtak frå Hitra» har stått på trykk i årboka for Fosen historielag 1993.

Ein bortkomen døypefont på Dolm – og ein vanskeleg gjest?

I Skarusetta 2020 har Svein Bertil Sæther skrive om brannen i Dolmkjerka hundre år tidlegare. Her får vi sjå ei lang rekke avisartiklar og -notisar frå dagane etter brannen 3. februar 1920,¹ og mest detaljert skreiv Trondhjems Adresseavis. Men også andre aviser landet rundt viste til nyheitstelegram frå Trondheim, og enkelte redaksjonar supplerte telegramma med informasjon frå forskjellige oppslagsverk.

Dolm var hovudkyrkje i Hitra prestegjeld då ho brann. Her låg også prestegarden der det ofte, men ikkje alltid, hadde budd ein sokneprest. Før reformasjonen i 1537, då alle nordmenn var katolikkar med ein erkebiskop i Trondheim underordna paven i Roma, var det formelt ein av mange *kannikar* i Domkjerka som var sokneprest på Hitra. Prestegjeldet var eit *kannikgjeld*, og inntektene frå embetets mange eigedomar hamna hos ein domkjerkeprest i Trondheim. Ute på Dolm heldt kanniken seg med ein vikar, men mot slutten av katolsk tid kom det krav på at kannikane skulle residere i prestegjeldet sitt kvart tredje år. Etter reformasjonen gjekk mykje av dette systemet i oppløysing, og på slutten av 1500-talet vart soknepresten hitterværing for godt.²

Dessverre skulle også prestegarden på Dolm gå tapt i brann, så seint som i 1963. Brannane, minna om den katolske tida og banda til domkjerka i Trondheim har nok bidratt til dei mange meir eller mindre fantasifulle teoriarne og mykje påstått mystikk kring Dolmkjerka. Den uklære kunnskapen blir spegla av dei ulike avisartiklane om brannen i 1920, der byggeåret blir oppgitt til både «omkring 1130», «året 1240» og «i 1290». I dag veit vi at Dolmkjerka vart bygd heilt på slutten av den katolske mellomalderen, kanskje på erkebiskop Gaute Ivarssons tid (1475–1510).³

Også informasjonen om kva slags gjenstandar som gjekk tapt varierer mellom artiklane frå vinteren 1920. Adressa skreiv rett fram at «en gammel altertavle og flere billeder» gjekk tapt. *Dagbladet* i Kristiania slo til med at «et meget verdifullt inventar [...] strøk med». *Nationen*, som også kom ut i hovudstaden, har ei formulering vi ikkje finn att nokon annan stad: «Døypefonten fik man reddet ut, men ellers strøk alt andet i kirken med.»

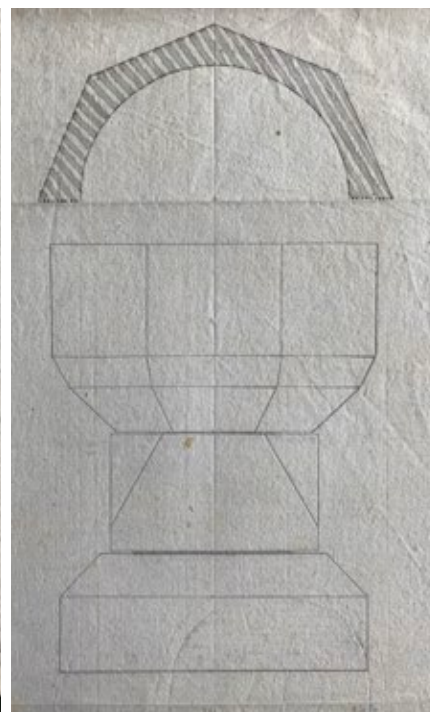
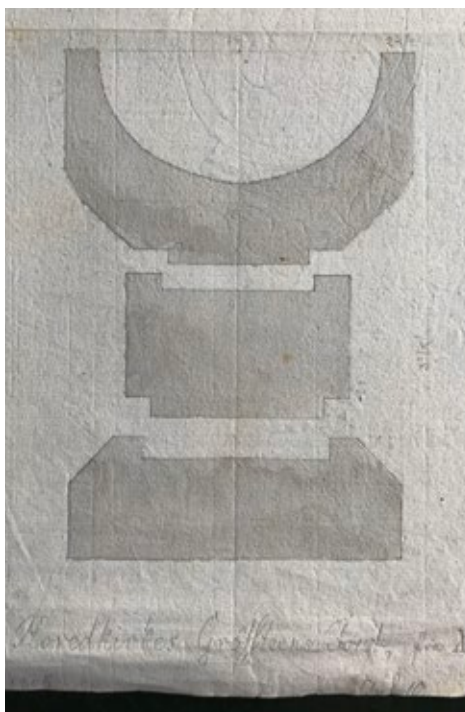
Denne siste opplysninga er truleg feil. Det er ikkje kjent at noko inventar skal ha vorte redda ut ved brannen i 1920⁴, og ingen eldre døypefont finst i Dolmkjerka eller

1 Svein Bertil Sæther: *Kjerkebrannen i 1920 – og tida etterpå*. Skarusetta. Årsskrift for Hitra historielag og Kystmuseet i Sør-Trøndelag 2020.

2 I alle fall på papiret! Sokneprestane på Hitra var ikkje lenger kannikar i Domkjerka, men både Torkjell Sjursson (d. før 1578), Mikkil Kristensson (d. 1618) og Melchior Jacobsson [Falk] (d. 1639) søkte og fekk dispensasjon til å residere i annekset Hemne og halde kapellan på Dolm. Den første soknepresten som vi veit hadde fast opphald på Dolm prestegard var herr Melchior's etterføljar, Hans Hansson Bernhoft.

3 Johan G. Foss: *Dolm kirke – alder og opphav*. Årbok for Fosen 2010. I Logtun kyrkje på Frosta, som arkitektonisk minner mykje om Dolmkjerka, er det i alteret funne ei relikviekrucke forseglad med erkebiskop Gautes segl. Det viser at alteret og truleg kyrkja her vart innvia under hans periode.

4 Pers. melding frå Svein Bertil Sæther, 28. februar 2021. Dersom ein døypefont likevel vart berga i 1920 og seinare forsvann, var dette truleg ein trefont eller dåpsfat laga etter brannen i 1848.

Martin Fridrich Arendts omriss av døypefonten i kleberstein vart til på Dolm for 215 år sidan. Nationalmuseum i København tek vare på teikninga for oss alle, og forvarar ho trygt i eske nummer 43.

etterfølgjaren Hitrakjerka i dag. Men det er likevel ein døypefont frå Dolm denne artikkelen skal handle om.

Ein bortkomen døypefont

Då Dolmkjerka vart bygd erstatta ho ei eldre hovudkyrkje på *Amundarås*, som dialekten vår etter kvart har slite ned til Omdås. Garden med kyrkja gav i si tid namn til heile prestegjeldet då kyrkjeorganisasjonen i Midt- og Nord-Noreg etter kvart vart straumlinjeforma i hundre-åra fram mot erkebiskop Aslak Bolts tid (1428–1450).⁵

Sommaren 1433 var erkebiskopen på Titran, og det er i samband med dette at *Amundaraass prestdøme* blir nemnt første gongen.⁶

Vi har enno lite sikker kunnskap om kyrkja på Omdås, men vi kan vere heilt sikre på at det var ein døypefont innafor dei kyrkjemurane det enno går å sjå spor etter her. Ved sidan av alteret var fonten den viktigaste kultgjenstanden i kyrkja. Då kristendomen for alvor etablerte seg i Noreg, hadde eit kyrkjeleg vedtak om at døypefont-

⁵ Først etter flyttinga til Dolm, mot slutten av 1500-talet, festa Hitra seg som namn på prestegjeldet, som på denne tida strekte seg frå Sula til Vinjeøra.

⁶ *Diplomatarium Norvegicum*, bd. V. Utg. av Chr. C. A. Lange og Carl J. Unger. Christiania: P. T. Mallings Forlagsboghandel 1861. 443f. Sjølv om dette kan ha vore erkebiskopens første offisielle *visitas* på Hitra, hadde han nok god kjennskap til området frå før. Mor hans, hustru Sigrid Bolt, hadde i si tid ått ein part i Uttian som ho gav bort til erkebispestolen. Sjå Aslak Bolts jordebok. Utg. av Jon Gunnar Jørgensen. Oslo: Riksarkivet 1997. 101.

tar skulle vere av stein allereie fem hundre år på nakken. I høgmedalderen dukka det opp importerte fontar frå Gotland, der den nordiske steinfontkunsten nådde eit høgdepunkt på 1100- og 1200-talet.⁷ Sjølv om det er bevart steinfontar som må vere produserte her i landet, kjenner vi ingen konkrete produksjonsstader.⁸

Kyrkjeinventar som altardekorasjonar og døypefontar var gjerne kostbare, ikkje minst i hovudkyrkjene. Vi kan rekne med at utstyr og utsmykking frå Omdås har vorte med til Dolm då kyrkjestaden vart flytta, men dersom det var noko av dette att etter brannane i 1772 og 1848, gjekk det nok tapt i 1920.⁹ Det eksisterer kyrkjerekneskap og inventarlistar frå Dolm tilbake til 1620- og 1630-åra, men opplysningane her er mangelfulle og sparsame.

Mellom 1861 og 1866 gav Fortidsminneforeningen ut *Norske fornlevninger*, som var «en oplysende fortegnelse over Norges fortidslevninger, ældre en reformationen og henførte til hvert sit sted». Ambisjonen var å registrere absolutt alle kjende fornminne frå mellomalderen og eldre, det vil seie før 1537. Den store drivkrafta i Fortidsminneforeningen og forfattar bak verket var arkeologen Nicolay Nicolaysen (1817–1911). I 1860 hadde han vorte statsantikvar og leiar for all arkeologisk verksemd i landet. Men Hitra var enno ein nokså kvit flekk på arkeologanes og antikvaranes noregskart. Nicolaysen førte opp her berre opp Dolmkjerka som «er af sten [...] og nu uden noget merkeligt ved sig». Men så kjem det: «Ifølge Arendt havde den i 1806 en glat døbefont af klæbersten i 3 stykker: aattekantet skaal, mellemstykke og fod. Den er senere forsvunden».¹⁰

Sjølv om skildringa av Dolmkjerka er svært mager, hadde Nicolaysen her fanga opp noko som ikkje er nemnt av sokneprestane Johan Støren (1774) og Peder Schwane Bang (1780) i deira tidlege skildringar av Hitra.¹¹ Når Nicolaysen allereie i 1860-åra kunne skrive at døypefonten var «forsvunnen», er det nærliggjande å knyte dette til brannen i 1848. Vi veit at altartavla frå 1698 (heilt eller delvis) og presteportrett frå 1600- og 1700-talet overlevde fram til 1920, men ein stor og tung steinfont var mykje vanskelegare å få ut av ei brennande kyrkje. Fonten kan ha blitt skada av bygningsdelar som fall ned. Også i 1848 skal alt treverk ha brunne og berre murane stått igjen etter brannen.¹²

Kva kan ha skjedd med restane av fonten? Frå forskingslitteraturen veit vi om mange eksempel frå Sverige og Finland, frå England og Nord-Tyskland, på at skada eller avlagte døypefontar vart ”gravlagde” under kyrkja eller på kyrkjegarden.¹³ Det skjedde både i katolsk tid og etter reformasjonen, faktisk så seint som på 1800-talet. Mange av dei svenske eksempla er frå Gotland, som lenge hørde Danmark til. Men det skal vere usagt om det finst eksempel på dette frå andre delar av Danmark-Noreg, og hitterværingane kan ha vore truande til å bruke ein svært skada font som vasstraug for krøter, murmateriale, fyllmasse eller til å *hiv skiten på sjø'n*.

7 Rune Norberg: *Døpfont. Finn Hødnebo (red.): Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder. Fra vikingtid til reformasjonstid. Bd. III. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag 1958. 241ff.*

8 Mona Bramer Solhaug: *Stavangerinspirerte døpefonter på Sørlandet. Collegium Medievale 26 (2013).*

9 *Frå Hitra prestegjeld er det bevart helgenfigurar frå mellomalderen som vart oppbevart i 1700-talskyrkja på Sletta. Sannsynlegvis følgde dei med kyrkja som vart flytta dit frå Sula, men dei kan også skrive seg frå kyrkja på Titran som også vart riven på denne tida.*

10 *N[icolay] Nicolaysen: Norske fornlevninger. En oplysende fortegnelse over Norges fortidslevninger, ældre en reformationen og henførte til hver sit sted. Kristiania: Foreningen til Norske fortidsminnemerkers bevaring, 1862–1866. 562f.*

11 *Peder Schwane Bang: Beskrivelse over Hitterens præstegjeld. Utg. av Johan G. Foss og Svein Bertil Sæther. Trondheim: Samarbeidskomiteen for lokalhistorie for Frøya og Hitra. 1984 (1780).*

12 *Maurits Fugelsøy: Hitra. Øya og folket. Bd. 1. Hitra-kommunene 1958. 65.*

13 *Bengt Stolt: Kyrklåga sällsynheter på Gotland och annorstädes. Visby: Ödins Förlag AB 2001. 99–107.*

Ein antikvar av første skuff? Martin Arendt skal ha vorte måla av Jeppe Staun «på Endrupholm med en kartoffel i hånden, det er vist», men kjenningar av Arendt som såg denne Staun-akvarellen i 1856, tretti år etter at både Arendt og Staun var borte, meinte at det ikkje likna. (Det Kongelige Bibliotek, København. Den nye Kongelige Samling. Additamenta 624 c. Optegnelser om Arendt)

Ein vanskeleg gjest?

Kven var denne Arendt som fekk kjennskap til døypefonten i 1806, og er det han skreiv tilgjengeleg i dag? Nicolay Nicolaysens kjeldetilvisingar frå 1860-åra held ikkje mål etter dagens vitenskaplege krav, men det går fram at «Arendts» teikningar og notat på Nicolaysens tid dels fanst i Universitetets oldsakssamlings arkiv i Christiania, dels ved det som i dag er Nationalmuseum i København, og dels var publisert i artiklar i franske vitenskaplege tidskrift. Heldigvis gjer andre antikvariske publikasjonar frå samtida det mogleg å identifisere mannen som vi kan

takke for at vi vi i det heile tatt har kjennskap til døypefonten frå Dolm.

Namnet hans var Martin Fridrich Arendt og han var «en antikvar af første skuffe. Alt, hvad der levede, blomstrede, trivedes i samfundet, foragtede han. Kun de hennuld-nede levninger, kun de halv-, eller aldeles forsvundne sprogs dunkle sang elskede han. Hele Europa betragtede han som en stor studerestue, hvor han undertiden måtte gå noget langt for at hente citater».¹⁴

Denne lyriske, men også satiriske skildringa av Arendt skriv seg frå diktaren Adam Oehlenschläger (1779–1850), i vår tid den fremste representanten for romantikken i dansk litteraturhistorie og kjend som mannen bak nasjonalsongen *Der er et yndigt land*.

Ei meir balansert framstilling av Martin Fridrich Arendt finn vi i ein biografisk artikkel frå 1998 av den danske historikaren Kirsten-Elizabeth Høgsbro. Ho kan fortelje at Arendt voks opp i hamnebyen Altona, i dag ein forstad til Hamburg, på Arendts tid underlagt den danske krona. Sjølv om morsmålet til Arendt var tysk, var han tospråkleg og kunne snakke og skrive dansk.

I 1797, etter studiar i naturhistorie og medisin på universitetet i sentraltyske Göttingen og ei to år lang studiereise i Europa, fekk den då 24 år gamle Arendt ei stilling ved København universitets botaniske hage. Han vart likevel ikkje fast inventar i hagen ved Kongens Nytorv. Allereie same året fekk Arendt støtte til å legge ut på ei ny studiereise. Denne gongen gjekk ferda til Nord-Noreg for å samle inn levande plantar og frø. Av fleire grunnar og på fleire vis vart denne reisa nokså mislykka. Kanskje bidrog dette til at Arendt frå 1799 bytta fagområde til historie og filologi, eller «Nordens oldsager» som han kalla det. Dei neste sju åra reiste han rundt i Skandinavia, først og fremst Noreg, på jakt etter runesteinar, gravhaugar, gamle brev, pergament og myntar.¹⁵

¹⁴ Etter Kirsten-Elizabeth Høgsbro: *En antikvar af første skuffe. Martin Fridrich Arendt 1773–1823. Fund og forskning i Det Kongelige Biblioteks samlinger* 37 (1). 1998. 123ff.

¹⁵ Høgsbro 1998: 123f.

Mot slutten av denne perioden, sommaren 1806, kom Arendt til Fosen og Nordmøre. I dei etterlatne papira hans ligg det teikningar av *Stor-Fosens Klippe-Compass på Vardberget nær Gaarden, av Quernæs Hovedkirkes Alter-Steen, nu casset, af hvid Marmor – og av Dolmøe Hovedkirkes Grøtsteens-Font*.¹⁶

Kleberstein, på eldre dansk grøtsten, er ein mjuk bergart som var mykje brukt i kyrkjearkitektur og utsmykking i mellomalderen. Dei bevarte klebersteinsfontane her i landet er svært ulike, ettersom kleberstein varierer i både fastheit og farge. Det finst både grå, blågrå, brunaktige og svakt grøne varianter. I Dolmkjerka er berre delar av sørportalen i kleber, men 23 av dei rundt 70 steintypane som er brukt i Nidarosdomen er ulike sortar kleberstein.¹⁷ Stadige steinarbeid ved Nidarosdomen mellomalderen igjennom kan ha ført dyktige steinhoggarar eller arbeida deira til Hitra. I Trondheims omland finst det fleire klebersteinsbrot, og kanskje var fonten i Dolm nok så kortreist.

Dersom vi leitar etter bevarte steinfontar i nabobygdene, får vi likevel leite forgjeves. Det er faktisk ikkje bevart ein einaste mellomalderisk steinfont frå Nordmør fylket,¹⁸ som då Dolmkjerka vart reist fanna om kystbygdene frå Stemshesten til Folda. Heller ikkje frå Sunnmøre, Romsdal eller Namdalen eksisterer det døypefontar i stein. Bortsett frå fonten som Martin Fridrich Arendt såg på Dolm i 1806, veit vi frå heile dette området berre om ein steinfont frå Stranda på Sunnmøre. Han gjekk tapt då Ålesund brann i 1904.¹⁹ I Nidarosdomen er det berre att ein fot av ein font frå mellomalderen. Ei lita handfull fontar eksisterer i flatbygdene lengst inn i Trondheims-

fjorden, men meir er det ikkje i heile Midt-Noreg. Følgde verkeleg den norske kyrkja i katolsk tid opp påbodet frå Roma om at alle døypefontar skulle vere av stein?

I 1910 meinte kunsthistorikaren Fredrik B. Wallem at det ikkje var rimeleg at «hundrevis av stenfonte i vort land skulde have gaaet tilgrunde». Han meinte derfor at dei fleste kyrkjene i Noreg og på Island hadde hatt trefontar i mellomalderen.²⁰ Dersom det stemmer i det minste for bygdekyrkjenes del, vitnar klebersteinsfonten om at hovudkyrkja på Hitra (og den som rådde over henne) hadde ein relativt høg status i samtida.

Sjølv meinte Martin Fridrich Arendt at døypefonten på Dolm var frå det 11. hundreåret, altså frå 1000-talet. Det er svært usannsynleg ut frå den kunnskapen vi har i dag, men uansett var nok fonten langt eldre enn sjølve Dolmkjerka. I moderne tid er fonten, ut frå den trass alt begrensa informasjonen Arendts omriss gir, kunsthistorisk datert til 1300-talet.²¹ Det inneber at fonten han såg på Dolm i 1806 truleg vart hoggen til kyrkja på Omdås opp mot fem hundre år tidlegare. Arendts teikningar blir dermed ein av svært få trådendar vi har tak i frå den eldste kyrkjehistoria på Hitra, sjølv om vi ikkje kan utelukke at fonten vart flytta til Dolm frå ei anna kyrkje, då helst i regi av kanniken som var sokneprest då den nye kyrkja her stod ferdig.

Dessverre inneheld ikkje teikningane eller andre tilgjengelege delar av Arendts etterlatne papir meir informasjon om Dolm, inventaret her eller besøket på Hitra. Vi veit derfor ikkje kva som var grunnen til at Arendt la reisa si om Dolmkjerka. Det ser ikkje ut til at han var

¹⁶ Nationalmuseet i København. Antikvarisk-Topografisk Arkiv, Museumshistorisk Arkiv. Eske 43: M. F. Arendts efterladte papirer. Berre teikninga frå Kvernes har eksakt dato: 4. august.

¹⁷ Tom Heldal: Nidarosdomen ble bygd i 70 typer stein på forskning.no. Henta 24. februar 2021 frå <https://forskning.no/partner-bergfag-geofag/nidarosdomen-ble-bygd-i-70-typer-stein/672411>.

¹⁸ Kjørtan Prøven Hauglid: Steinskulpturen i Tingvoll. Morten Stige og Terje Spurkland (red.): Tingvoll kyrkje. Gåta Gunnar gjorde. Trondheim: Tapir 2006. 262f.

¹⁹ Hauglid 2006: 264. To «døypefontar» som var utstilt på dåverande Kristiansund museum og gjekk tapt då byen vart bomba våren 1940, var sannsynlegvis steinmørtarar.

²⁰ Her etter Hauglid 2006: 265.

²¹ Jan Brendalsmo: Kirkebygg og kirkebyggere. Byggherrer i Trøndelag ca. 1000–1600. Tromsø: Unipub 2006. 411.

på Austrått eller Reinsklostret, som begge har ein mykje eldre historie.

Kanskje hadde Arendt fått kjennskap til Dolmkjerka på ei tidlegare studiereise i Noreg? I si Hitra-skilddring frå 1780 nemner Peder Schvane Bang segna om at svartedauden på 1300-talet stoppa klosterplaner på Dolm.²² Det kan godt hende at Arendt nokre tiår seinare fekk høyre dei same forteljingane, og trudde at Dolmkjerka var eit langt eldre fornminne enn ho faktisk var. Men det kan også hende at han rett og slett var på gjennomreise og fekk overnatte hos prestefamilien her. Vi veit at det var vanleg at embetsmenn og fintfolk på reise tok inn i prestegardane. Slik var det også på Hitra.

På Arendts tid var det hemnværingen Tobias Brodtkorp (1757–1846) som var sokneprest på Hitra og residerte i prestegarden på Dolm. Det var han som i 1800 sette opp dei husa som brann ned i 1963.²³ Sommaren 1806 budde han her saman med den 17 år yngre kona si, Ulrikke Anna Elonora Knoff, og fire felles barn. Enno midt på 1900-talet levde Brodtkorp i folkeminnet som ein svært myndig mann, ein streng prest og energisk konfirmantlærer.²⁴ Det er ingen tvil om at både Brodtkorp og Arendt var kunnskapsrike personar, og truleg har dei hatt mange felles interesser og mykje å snakke om.

Vi kan likevel berre spekulere i korleis møtet mellom Brodtkorp-familien og Martin Fridrich Arendt arta seg. Sjølv om Arendt hadde store kunnskarar var han neppe sosialt gåverik. Futen Frederik Thaarup i Solør, som møtte Arendt vinteren 1803–04, skreiv at han var ein utåleleg mann. Arendt «var uartig mot det andet køn, skumlede over de hæderligste personer, og [...] overalt hvor han kom, en byrdefuld gæst». Ein annan av Arendts

vertar i Noreg, som også fekk besøk av han 1806, skreiv at han var «en ægte cynicus eller på dansk et svin».²⁵

Trass dei svært grove karakteristikkane som vart Martin Fridrich Arendt til del både i Noreg og Danmark, vart ryktet hans likevel ikkje verre enn at han kunne halde fram med studiereisene sine og ta opphald hos framstående borgarlege og adelege familiar både i Skandinavia og andre delar av Europa heilt fram til hausten 1822.

No var kanskje heller ikkje Brodtkorp berre enkel. Folkeminnet ville ha det til at han som mangeårig forlikskommissær meir enn gjerne dømde begge partar til bøter, med halvparten til dei fattige og halvparten til seg sjølv.²⁶ Her har folkeminnet blanda rettslege fenomen frå *både* før og etter Brodtkorps tid (!) til ei skrøne, men skrøna er nok dekkande for sambygdinganes oppfatning av presten.

* * *

Siste gongen diktaren Oehlenschläger såg Martin Fridrich Arendt, var tre år etter at teikninga av døypefonten på Dolm vart til. Diktaren var i den italienske kunstmetropolen Firenze saman med to venner då dei ein dag fekk dei auge på «den lille og slet klædte mand med svulmende kjolelommer [...], med den spidse næse i vejret, ligesom en høne, der drikker». Oehlenschläger og vennene hans gav seg ikkje til kjenne for Arendt, og gjekk derifrå.²⁷

I 1823, det året Martin Fridrich Arendt hadde fylt 50 år, vart han funnen død i ei grøft ved landevegen nokre mil frå Venezia. Skissa han laga av døypefonten på Dolm 17 år tidlegare var likevel trygt forvara i København. Ho ligg den dag i dag i ei grøn eske i Nationalmuseets samlingar i Prinsens Palæ, der eg kunne finne og fotografere ho ein sommardag i 2018.²⁸

²² Bang 1984 (1780). 15.

²³ DOLM – Kirkested, prestegård og kulturminne. Kystmuseet i Sør-Trøndelag 2011.

²⁴ Fugelsøy 1958: 125ff.

²⁵ Her etter Høgsbro 1998: 129f.

²⁶ Fugelsøy 1958: 125f.

²⁷ Her etter Høgsbro 1998. 125.

²⁸ Takk til Else Rasmussen ved Antikvarisk-Topografisk Arkiv.

Utkantbutikkene som forsvant (2)

Denne saken er en oppfølger av fjorårets historie om butikkene som eksisterte på Hitra ved den store kommunesammenslåinga i 1964. Men det var flere. Fra 1. januar 2020 ble Hitra større i areal og folketall. Deler av gamle Snillfjord kommune ble del av Hitra. I området fra Vågan i vest til Kongensvoll i øst var det hele seks butikker inklusive to på Hemnskjela. Ingen av dem eksisterer i dag. Vi har sammenfattet historien til de siste butikkene på fastlandssiden av Hitra.

Utviklinga fra 1960-tallet til i dag har vært omveltende på mange vis. Handelen, næringslivet for øvrig og bo-settinga har endret seg voldsomt. Fiskere og småbrukere eksisterer nærmest ikke lengre, bygdene blir fraflytta og trenden er at folk slår rot på nye tettsteder. Nye næringer har vokst fram og er avgjørende for hvor folk ønsker å bo.

Hva har så skjedd med butikkene? Hvorfor har det blitt slik, hvem har overlevd i den nye tida? Flere personer har vært nyttige bidragsytere med bilder og faktaopplysninger. Mange av dem som var med i starten og kjente historia aller best, er borte nå. Derfor er det godt å registrere at etterslekt og folk med interesse for lokalhistorie, har vært behjelpelig.

Den tradisjonelle butikkhandelen måtte omstille seg. De små utkantbutikkene møtte en stadig tøffere hverdag, og mange greide ikke å overleve. De fleste hadde ikke annet valg enn å legge ned. På midten av 1960-tallet var det som nevnt seks butikker i området som i dag kalles fastlands-Hitra. Da var veier og samferdsel noe helt annet enn hva det er nå. Og det var ikke mange som hadde bil.

I dag har avstandene blitt kortere, og ikke minst har tida folk bruker til å reise fra A til B blitt voldsomt redusert.

Rutebåten som var selve livsnerven, forsvant fra Kongensvoll, Vingvågen og de andre småstedene. Båtanløpene og kaia var et viktig treffsted for store og små. Men nå fikk sjøverts varetransport konkurranse fra godsbilene som snart kjørte dagligvarene helt fram til butikkene. Båtanløpene forsvant, og med nye veier og bedre reise-muligheter kom også andre endringer, folk flyttet mer på seg. Utkantene merket at folk bosatte seg mer sentralt.

Fergeforbindelsen med fastlandet resulterte i store endringer. Først ferge fra Sandstad til Storodan og til Hemnskjela. Med fergeforbindelsen og utbygginga av veinettet ble det også enklere for folk å kjøre til Orkanger og Trondheim for en handel.

Mange butikkdrivere hadde levd og drevet sin virksomhet i fattigslige tider, folk hadde ikke mye å rutte med. Butikkene var ikke store, og vareutvalget bare det aller nødvendigste. Ofte drev disse handelsmennene med kjøp og salg av fisk og sild i tillegg. De kjøpte fisk av bygdas fiskere, de iset fisken eller saltet og la i kasser som de solgte videre til oppkjøpere i byen, og noen tørket fisk på hjell og solgte i Kristiansund.

En etter en forsvant de tradisjonelle ass. Landhandlerne. Hverdagen hadde blitt tøffere og tøffere, og de greide ikke å stå imot sentraliseringskreftene.

I årboka i fjor presenterte vi en kort historie om hver av de ca 40 butikkene som eksisterte på Hitra i tida rundt den store kommunesammenslåinga i 1964. Her kommer

historien i kortversjon til de seks butikkene som holdt til fra Kongensvoll til Vågan. I dag er de alle borte. Mange har vært kilder og informanter, og mange har velvillig lånt oss bilder. Vi har nevnt kilder under hver

butikk, og håper vi ikke har glemt noen. Noen har bidratt ekstra og skrevet historia til butikken i nærområdet sitt, noen har sendt oss historier og barndomsminner fra opplevelser på nærbutikken. Takk til alle sammen.

Seks butikker eksisterte i 1964 på den delen som nå betegnes som fastlands-Hitra.. I dag er alle borte. Butikkene er 1. Per Olav Aastum. 2. Hemnskjel Samvirkelag. 3. Axel & Ludvig Aas Eftf. (O. Romundset), 4. Jens Sunde & co - Sundlandet Samvirkelag. 5. Butikken i Vingvågen. 6. Ytre Agdenes Samvirkelag - Kongensvoll.

Per Olav Aastum - Vågan

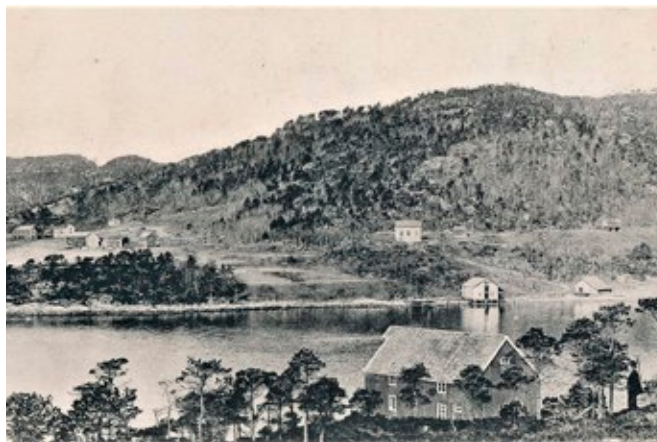
Butikken på Vågan har en lang historie, helt tilbake til 1902. Butikkdrifta fulgte slekta, og den siste driveren var Per Olav Aastum, som avsluttet drifta i 1987. Da var det ikke lenger grunnlag for å drive forretning, fordi fraflyttinga hadde vært stor og butikkdrift hadde endret seg mye. Kjedene gjorde sin innmarsj. De små landhandlerens tid var forbi.

Lars L. Vaagan (1845-1926) var gründeren som fikk fart på aktivitetene på Vågan.

Utover i 1880-åra skjedde det store ting på kommunikasjonsfronten på landsbygda. Lars Vågan så tidlig muligheten for å få anløp av rutebåt på Vågan. Han bygde brygge og skaffet egen ekspedisjonsbåt. Senere ble det dampskipskai. Her ble det dampskipekspedisjon, poståpneri fra 1892 fram til 1972 og handelsvirksomhet. Lars var gründer av natur, og det han hadde sett for seg, grei-

de han å gjennomføre. Landhandelen fikk han etablert i 1902.

Vågan i gammel tid da det var to butikker, en på hver side av vågen. På motsatt side brygga og butikken til Lars Vaagan. Nærmest er brygga til Gabriel Slørdal som hadde butikk i perioden 1894-1908.

Ei tid var det enda en butikk på Vågan. Gabriel G. Slørdal kom fra Slørdalen og starta landhandel på Vågaberget i 1894. Han bygde ei stor brygge på 176 kvm der han også drev handel. Handelen gikk ikke så bra, og han avsluttet i 1908 og flyttet tilbake til Slørdalen.

Dattera til Lars og Ingeborg, Pauline (f. 1876), ble i 1904 gift med sersjant Ole Gabrielsen Aastum (f. 1878). Vielsen fant sted i Nidarosdomen. I 1905 overtok de forretningen på Vågan. De drev med kjøp av fisk og landbruksprodukter, som de solgte til blant annet grossister og forretninger i Trondheim og Oslo. Etter hvert ble det assortert landhandel.

I 1930 overtok deres sønn, Gabriel O. Aastum (f. 1906) forretningen. Ole og Pauline kjøpte da Magerøya og flyttet dit. I 1934 giftet Gabriel seg med Maren Bernhardsdatter Rottem (f. 1906). De to fikk to sønner, Bjarne (f.

1936) og Per Olav (f. 1939) – siste driver av butikken på Vågan.

Ole G. Aastum og kona Pauline med sønnen Gabriel, ca. 1908. Foto: Hemneslekt.

sko, klær og utstyr for både hest og kusk. Det som ikke fantes på lager, kunne bestilles. I butikken var driftsmidler til landbruk, fiskeri, byggevarer og mye annet. Som i alle landhandlene på den tida kom varene i store kollar. Mel, salt, sukker, sirup og kaffe kom i store sekker og måtte veies opp til kundene. Forbrukerpakningen kom mange år senere.

Gabriel var fra 1937 fram til pensjonsalder kommune-kasserer i Heim kommune, fra 1964 i Snillfjord kommune.

På 1950-tallet var det eget fiskemottak og ishus på Vågan for fiskere tilslutta Åstfjorden Fiskarlag. Det foregikk i ei brygge som sto like ved Aastumbrygga der butikken holdt til. I ung alder skjøttet Per Aastum også oppgaven ved fiskemottaket (i regi av fiskarlaget) ved siden av å være butikkbetjent.

Butikkdrifta ble besørget av familien og noe innleid hjelp en periode. I 1964 overtok yngstesønnen Per Olav butikkdrifta. Han ble gift med Åse Vigdis Ofstad som ble lærer ved Vågan skole.

Det ble etter hvert utvidelse av butikklokalet og overgang til selvbetjening. Moderniseringa virket positivt for omsetninga i butikken de første årene, men tidene var i stor endring, og de store kjedene som kom ble for dominerende. I tillegg var det også betydelig fraflytting fra bygda. Da posthuset på Vågan ble nedlagt i 1972, ble det landpoststasjon i tilknytning til butikken. Det var en ordning der bygdefolket kunne betale regninger, få utbetalt trygda si og levere inn brev som skulle sendes.

I 1969/1970 ble butikkdrift avviklet både i Vingvågen og på Kongensvoll. Per Aastum kjøpte opp konkursboene og startet varekjøring fra Vågan til kunder i Vingvågen og Kongensvoll-områdene. En ordning han holdt i drift til midten av 1980-tallet.

Siste butikkdriver på Vågan, Per Olav Aastum.
Foto: Hitra-Frøya lokalavis.

I 1987 innså Per Aastum at situasjonen var umulig for fortsatt lønnsom drift og det ble kroken på døra også for butikken på Vågan. I 1991 solgte Aastum brygga der butikken hadde holdt til.

Handelsstedet på Vågan hos Per Aastum. Brygga med butikken til høyre. Butikken var i både brygga og tilbygget. Den hvite brygga var fiskemottak med ishus. Rødbrygga var til båtekspedisjonen. I forgrunnen elever fra skolen på Vågan som ofte brukte fjæra i undervisningen.

Kilder:

Per Olav Aastum

Hemneboka III, av Kolbjørn Aune

Private bilder tilhører Per Olav Aastum

SVEND SIVERTSEN

Hemnskjel samvirkelag

Samvirkelaget til høyre i bildet. Butikken i første etasje. Videre ser vi krabbefabrikken, Bristol Canning til venstre for samvirkelaget. Ved kaia ligger båtene «Foki», «Per Gynt» og «Bodil». Foto fra 1950-tallet, fotograf ukjent.

Hemnskjel samvirkelag ble etablert noen år etter krigen i forlengelsen av et kooperativt innkjøpslag som hadde eksistert fra sist i 1930-åra og drev handel fra et kjellerlokale hos Bernhard Rottem på eiendommen Skogøya, der sønnen Sverre Rottem var bestyrer. Samvirkelaget fikk oppført eget bygg i 1949 i to etasjer, mindre enn hundre meter fra butikken til Axel & Ludvig Aas. Det ble butikk, lager og kontor i første etasje.

Eiendommen Solstrand, fikk gnr. 4/10. Pakkhus, ishus og egen brygge ble bygd i 1952.

Oddmund Hagen forteller at satsingen til Samvirkelaget nok var en reaksjon mot Aas-familiens finansielle dominans. Flere ønsket mer konkurranse på butikkfronten.

Samvirkelaget fikk kjøpe- og pakketillatelse for fisk, og fiskemottaket ble drevet fram til avslutningsåret 1974.

Hagen minnes barndommen på 1950-tallet:

- Ikke bare Samvirkelaget; hele området med Aas-butikken, kaiene, fiskemottaket og krabbefabrikken var en egen verden å utforske, og ekstra spennende var det når

Gammelt postkort som viser dampskipsanløp på Hemnskjela, trolig 1920-tallet. Kortet viser Aas-brygga (hvit) som her får båtanløp.

Fosenbåten la til kai og vi kunne springe om bord og kjøpe Præriebladet, Vill Vest og Jukan som vi uten motforestillinger slukte rått med sin underliggende rasisme og forherligelse av hvitt herredømme. Vi var små, vi levde i jomfruelig uskyld og vi ønsket at slik skulle verden være i all framtid, trygg og gjennomsigtig og kanskje til å forstå.

-En høstdag i disse gylne 50-åra så vi en isbjørn i porselen utstilt i vinduet på Samvirkelaget, langt fra sitt opprinnelige miljø med de øde isviddene i nord der klimakrisen i dag smelter livsgrunnet bort under beina på dette majestetiske dyret. Men vi levde i nuet, vi tenkte ikke en tanke fram i tid annet enn at det var noen uker til mor fylte 50, og vi hadde fått fem kroner for å kjøpe en presang. Vi så på denne isbjørnen i flere dager, vi kunne ikke slippe den, ja, jeg tror til og med at vi drømte om den, og av og til går drømmer i oppfyllelse, for en dag troppet vi opp i butikken, Eli, Jakob og jeg med den kapitalen vi hadde, og sa at vi skulle ha isbjørnen som sto i vinduet. Bestyreren så litt rart på oss og sa at den kostet 15 kroner, et betydelig beløp i 1956, men vi lot oss ikke stanse, koste hva det koste vil: «Skriv resten på far!» sa vi, og bestyreren gjorde som vi sa og tenkte vel som så at den kan alltid leveres tilbake; angrefrist ved kjøp eksisterte kanskje også den gangen.

Vi fikk isbjørnen pakket i ei eske, støttet opp med avisappir, og med dette klenodiet bega vi oss på hjemvei over øya mens vi byttet på å bære, to og en halv kilometer.

Vi var nærmest i en polar stemning, ikke bi-polar, nei, nei, vi gikk i fotsporene til Nansen og Amundsen, det var «På ski over Grønland» og Gjøa-ekspedisjonen i ett jafs, vi

manglet bare et norsk flagg vi kunne plante et sted for å markere at her ble det fraktet en isbjørn over øya, den første og eneste i historien.

I forlengelsen av denne imaginære og impulsive ekspedisjonen en ettermiddag tidlig i oktober 1956, finnes også en voksen som så hvor det bar hen og fryktet det verste med tanke på konsekvensene, ikke bare de økonomiske,

Arne Stensø fra Smøla var bestyrer på Hemnskjela på 1950-tallet. Her er familien Stensø, f.v. far Arne, mor Marit, datteren Elisabeth og dåpsbarnet Torgeir. Bildet er tatt i 1958 i stua på samvirkelaget. Foto tilhører Kirsten Vitsø.

men også for husfreden i familien Hagen. Det hadde seg slik at søstera mi, mor til Eli og tanta til Jakob, jobbet på krabbefabrikken rett bortenfor Samvirkelaget, og da hun var ferdig for dagen, så hun at isbjørnen var borte fra vinduet i butikken. Kanskje var hun innom og forhørte seg med bestyreren, kanskje kastet hun seg bare på sykkel og trakk på i motbakkene til hun tok oss igjen midt på øya der vi hynna og bar på denne pakken som skulle overleveres 7. oktober 1956. Hun fikk varslet far om hva som var i gjære, og far, som var nøye med regnskapene, hadde også sans for humor, og det hele passerte uten kjeft, uten husarrest, uten noen form for irettesettelse, ja, jeg tror faktisk at far selv kunne tenke seg denne isbjørnen så lenge den ikke var kjøpt i Aas-butikken.

-I dag er både Aas-butikken, Samvirkelaget, fiskemottaket og krabbefabrikken borte. Det eneste som har overlevd, er denne isbjørnen som i dag står på en hedersplass i huset mitt på Hemnskjela, og når jeg snur den, ser jeg et litt utvisket stempel «Made in Poland».

Aha, det ante meg, den hadde altså en polar opprinnelse, mimrer Oddmund Hagen.

Samvirkebestyrere var det mange av også ved Hemnskjel samvirkelag opp gjennom åra. Hilfling Formo fra Vikna var visstnok den første, og han var bestyrer i alle fall i 1953.

Deretter kom Arne Stensø fra Smøla, og hans etterfølger var Halvor Westerberg som styrte fra november 1958 til august 1960. Her er det notert at månedslønna var kr 750. Etter han kom Charles Guttelvik, som etter en viss tid flyttet til Sandstad og overtok som bestyrer ved Sandstad samvirkelag.

Deretter fulgte Olav Bugten fra Kvenvær, en Skjærvø og Fritz W. Strige, før Arild Pettersen overtok fra mai 1969 til mai 1973. Da hadde allerede Coop Orkla kommet inn som eier og overtatt driften av samvirkelaget. Det skjedde i 1967.

Som et tilbygg til brygga fikk Samvirkelaget tidlig etablert eget kjøle- og fryserom. Kjølerommet ble brukt av butikken, men var også mottak for fisken som ble tatt

Siste bestyrer ved Hemnskjela samvirkelag var Olav Leiknes. Her sammen med datteren Linda. Foto tilhører Olav Leiknes.

imot fra fiskerne. Her ble fisken iset ned og satt på kjøla for så å bli transportert bort til Aas-kaia når Fosenbåten kom, og fisken ble sendt til Trondheim.

Fryserommet hadde egen kunde-inngang på endevengen, og her kunne folk leie sin private fryseboks. Hemnskjel samvirkelag hadde flere frysebokser for utleie, og folk fikk dermed sin egen fryseboksnøkkel. Det var ikke store fryseplassen i hver boks, men så var det heller ikke samme behovet som i dag for å fryse ned mat. Dette var før det ble vanlig med frysebokser i heimene.

Siste driftsåret da det meste var under avvikling ved Hemnskjel samvirkelag, var det Olav Leiknes som var bestyrer. Nedleggelsen fant sted i juni 1974.

Kilder:

Norges Bebyggelse, Sør-Trøndelag vestre del.
Lars Erik Strand Vitso
Oddmund Hagen
Olav Leiknes
Coop Orkla Møre

GEIR AAS ROMUNDSET

Axel & Ludvig Aas Eftf. Innehaver O. Romundset

Min oldefar John Endresen Aas (1849-1915) kom til Hemnskjela med sin familie i 1883. Han var født i Soknedal. Ni år gammel flyttet han sammen med mor si Kjersti til Kulsås i Leinstrand kommune. Her vokste han opp og giftet seg i 1873 med Dorothea Regine Søråas (1853-1919) fra Bakklundet i Trondheim.

John E. Aas var gründeren som etablerte seg på Hemnskjela i 1883. Foto tilhører Geir Aas Romundset

En periode på 1870-tallet var han fiskeoppkjøper i Trondheim, og han drev også fiske selv. I 1877 flyttet familien til Nustadmoen i Meråker, hvor han startet handelsvirksomhet. Men etter bare 5 år (1883) forlot familien Meråker. Neste stopp var Stranden på Hemnskjela. Det var ikke et tilfeldig valg. John hadde fått vite av sin svigerfar, Ingebrigt Søråas, at handelsstedet som Nils Johndal hadde drevet var til salgs etter at Johndal var død. John hadde vært vitne til at jernbanen til Sverige over Storlien ble bygd og han så muligheter for eksport av fersk fisk fra Trøndelagskysten til Jämtland og Østersund. Svigerfaren kjente Hemnskjela godt. Han var jekteskipper og var eier av Hemnskjelgården fra 1884 til 1890.

John kjøpte Johndals eiendom Stranden for kr. 2730.- og satset på fersk-fisk eksport til Sverige. Han kjøpte både laks, sild og gråfisk og drev i tillegg krambu, gårdsbruk (til eget bruk) og fiske. I 1886 bygsla han tomt til bryg-

Eiendommen Stranden på Hemnskjela med Aas-butikken og kaia, ca. 1975. Foto: Kuarsnes, tilhører Geir Aas Romundset

ge og fiskeberg på eiendommen Skogøya. Han anla en is-dam ved Hamnaholmen lengre sør på øya og bygde ishushus i brygga for å kunne lagre isen for bruk utover våren og sommeren. Fra Hemnskjela ble fisken sendt med dampbåt til Trondheim og videre med jernbanen til Østersund eller til Østlandet. Rørosbanen ble åpnet i 1870-åra fram til Hamar. En oversikt fra 1884 viser at det allerede da ble solgt 31 tonn ferskfisk fra Hemnskjela. Den nye og velorganiserte fiskeforretningen sørget for at fiskerne i området fikk avsetning på en rikelig ressurs. Levevilkårene ble forbedret. Fiskeren ble også en god krambukunde og det foregikk en slags byttehandel, selv om alt ble regnet ut i kroner og øre.

John ble øyas første poståpner da Postverket åpnet Hevnskjel postkontor 1. januar 1884. Godtgjørelsen for å utføre denne tjenesten var første året kr. 50.- Han ble også dampskipsekspeditør for Mørebatene og senere også for Fosenbatene. Det er grunn til å tro at han overtok dette vervet etter Olaus Edvard Nikstad da denne emigrerte til Amerika i 1890.

John og familien bygde bolig, fjøs og uthus på eiendommen Stranden. Det rommet som vi i dag kaller «Bestestua» ble den første krambua. Det var egen inngang på oversiden av huset. Da brygga ble påbygd i 1911, ble butikken flyttet ned dit. I tilknytning til brygga og butikken ble det bygd kai hvor rutebåtene kunne legge til. Ekspederingsringen hadde inntil da blitt med utført med føringsbåt. Med postkontoret i et eget rom i butikken ble alt samlet på ett sted.

Axel Aas var sentral i driften etter sin far. Bildets eier Geir Aas Romundset.

I motsetning til Johndal og Nikstad, som hadde drevet handel på naboeiendommen, greide John seg godt. Grunnen til det var at han hadde mange andre inntektskilder enn krambua. Virksomhetens navn var «John E. Aas».

Den allsidige driften kom også til å prege firmaet da to av Johns sønner, Axel Kristian (1884-1950) og Ludvig Andreas (1886-1955) tok over i 1913. Axel hadde på dette tidspunktet bodd to perioder i Oregon i Amerika, og hadde giftet seg der borte med Dorthea Iversen fra Tannvikvågen. Ludvig var gift med Maren Rotttem fra Rotttem.

Firmaet skiftet navn til «Axel & Ludvig Aas». Ludvig overtok poståpnerstillingen etter sin far, sild og fisk-handelen ble videreført og omfattet i mellomkrigstiden også oppkjøp av skjell, som var etterspurt som agn til linefiske. Brødrene eide flere mindre båter, blant annet «Expres», som ble benyttet som skyssbåt i de siste årene Hemnskjela hadde skysstasjon (1913-1917).

Ludvig Aas.
Bildets eier
Geir Aas
Romundset.

Tank for levering av drivstoff (solarolje) til båter ble satt opp på kaia. Etter hvert ble den for liten, og på 50-tallet ble en større tank satt opp på haugen ovenfor kaia. Leverandør var først BP og senere Norol.

Utenom forretningen, engasjerte Ludvig seg i å få bygd vei mellom grendene på Hemnskjela. Axel var engasjert i politikken og var ordfører i Heim kommune fra 1929 til 1945. Han var primus motor da forsamlingshuset «Øytun» ble reist i 1919, og han var aktiv i avholdsbevegelsen på landsplan.

Da Dorthea og Axel ikke hadde barn, ble det Maren og Ludvigs datter, min mor Asbjørg (1916-1993) som sammen med min far, Ole Romundset, overtok forretningen i 1950.

Navnet ble endret til «Axel & Ludvig Aas Eftf», med «innehaver Ole Romundset». Asbjørg hadde da allerede overtatt (1944) som poståpner etter sin far. Ole kom fra bestyrerjobb i Malvik Samvirkelag og hadde god kunnskap om butikkdrift. Helt blank var han ikke på fisk-handel heller, da han under oppveksten på Skarsøya hadde vært med flere sesonger på sildefiske. I årene etter krigen var ikke lønnsomheten i virksomheten spesielt god.

Eli Letnes (gift Strømmen) arbeidet på Aas-butikken på Hemnskjela ca 1960. Bildet tilhører Olio Pedersen.

Fisk-handelen ble enda viktigere, og i perioder på 50 og 60-tallet ble m/k Vito innleid for å kjøpe opp fisk fra fiskere på vestsiden av Hemnefjorden. Mesteparten av fisken ble fortsatt solgt fersk, men i tillegg ble en del hengt på hjell til tørrfisk. Ferskfisken ble for det meste solgt til grossister i Trondheim, men noe gikk fortsatt til de gode gamle kundene på Østlandet. Det meste av laksen ble solgt til et firma i Oslo. For å lette tilgangen til is, ble en ny is-dam bygd like ovenfor brygga. På vinteren ble de utskårne isblokkene sendt på en «renne» direkte inn i ishuset. Da Hemnskjel Samvirkelag ble etablert i 1949, ble konkurransen om kundene hardere, både i varehandelen og i fisk-forretningen.

Båtforbindelsen fra Hemnskjela til Trondheim og Kristiansund var gode i 1950-åra. Sommerrutene i 1950 viser at Mørebatene og Fosenbatene til sammen hadde seks ukentlige anløp i retning Trondheim. I tillegg hadde Mørebatene tre anløp i retning Kristiansund. Dette betydde mye for både butikkdriften og fiskehandelen. Mørebatens kveldsanløp fra Trondheim brakte blant annet med seg rykende ferske brød fra Brekstad Dampbakeri. Mange møtte opp for å kjøpe de populære finbrødene.

I mars 1964 åpnet ferjeforbindelsen Sandstad – Hemnskjel/Sunde – Storoddan, og rutebåtanløpene ble færre. Øya hadde enda ikke fått ferjekai, og M/F Hitraferja anløpte dampskipsskaia fram til 1975 da ferjeleiet sto ferdig. Veien fra Orkanger til Sunde var da for lengst åpnet. For butikkdriften betydde dette at varene kom med godsbil i stedet for båt. Og med personbilens inntog ble det også lettere for folk å handle utenom øya. Endelig ble butikkdriften lagt om til selvbetjening, postkontoret ble flyttet til andre enden av brygga, og noe av lagerarealet ble innlemmet i butikken. En periode på 60- og 70-tallet var butikken tilsluttet K-kjøpmennene.

Jeg husker at det var stor bredde i vareutvalget på 50 og 60-tallet. En viktig del av sortimentet var rettet mot eiere av store og små båter: solarolje, smøreolje, bensin fra fat, parafin, linolje, terpentin, tjære, tauverk og diverse jernvarer. Utvalget av kolonialvarer var supplert med blant annet husholdningsartikler og arbeidsklær.

Asbjørg Aas Romundset og Ole Romundset. Foto: Adresseavisen, utlånt av Geir Aas Romundset.

Kunde grunnlaget for butikken ble svakere etter som innbyggertallet gikk ned utover 60- og 70-tallet. Ungdommen flyttet dit det var arbeid å få. De som skulle vært de framtidige kundene forsvant. De som hadde drevet med fiske nærmet seg pensjonsalderen og det var ingen av ungdommene som så noen framtid i kystfiske.

Det er mange fra Hemnskjela og nærområdet som i kortere eller lengre tid har hatt sin arbeidsplass hos Aas / Romundset. Noen på butikken, noen i fiskemottaket og noen i husholdningen. For mange av dem var dette det første møtet med arbeidslivet.

På slutten av 70-tallet sluttet Ole med fisk-handelen og ble delvis pensjonist. Da han døde i 1982, ble landhandelen videreført med Anna J. Jamtøy som daglig leder. Driftsformen ble endret til aksjeselskap. I 1990 ble varelageret solgt til Mary og Aril Pettersen. De fortsatte, med leieavtale i de samme lokalene, under navnet Hemnskjel Handel fram til 1996. Da var Hemnskjela blitt tilknyttet fastlandet med bru og Hitra med tunnel (1994).

Asbjørg ble pensjonert fra Posten i 1983. Hun fikk avløsning av Anne Lise Volden som hadde stillingen fram til at Hemnskjel Postkontor ble nedlagt i 1994.

Brygga ble i 2002 solgt til Kjell Åberg. Han fikk tillatelse fra Snillfjord Kommune til å rive og sette opp et nytt bygg i samme stil.

SVEND SIVERTSEN

Jens Sunde & co - Sundlandet samvirke­lag

I den hvite brygga midt i bildet startet Jens K. Sunde med landhandel. Brygga står der den dag i dag som feriested. Foto tilhører Gunnar Engvik.

Jens K. Sunde var født 12. mai 1884 i Sundsjøen, husmannsplass under Sundan gård. Han hadde alltid vært en aktiv og foretaksom ung mann. Bare seks år gammel begynte han som gjeter hos Anette og Otto Joakim Severin Kaald på Sundan gård. De mistet sin eneste sønn, og Anette ble tidlig enke. Jens ble fort hennes høyre hånd i arbeidet på gården, og i 1906 ble han tilbudt å kjøpe gården. Jens ble gift med Olava Volden fra Hemnskjela i 1915.

Jens Sunde bygde stort og imponerende, både nytt fjøs og våningshus ble reist, og en moderne mølle sto ferdig i 1933. I 1919 bygde han ny brygge, og i 1926 startet han landhandel i førsteetasjen, Jens Sunde & Co. Broren Oluf ble butikkbestyrer, han var en meget dyktig kar og hadde mange års praksis fra firma Kasper Rottem på Hemnskjela. Mange husker Oluf bak disken i blankskjermhuva og ofte med pipa i munnen før det ble stiftet samvirke­lag.

Bilde fra Sundlandet Samvirkelag tatt av Per Engvik som var bestyrer fra 1958 -1961. Damen er Astrid Klungervik, født Rottem. Mannen er Ottar Sunde, skriver Sigbjørn Engvik, som har sendt oss bildet.

I 1939 fikk Jens ordnet elektrisk kraft, fra vannet han hadde demmet opp for å få vann til mølla og saga. Det kom lysanlegg som skaffet 7 kilowatt likestrøm, samtidig fikk han bygd strømlinje fra mølla opp til gården, og det ble lys både i fjøset og våningshuset.

Etter hvert ble det stort behov for egen kai, og Jens fikk bygd kai ved brygga. Det lettet varetransporten til og fra. Men de andre båtekspedisjonene i området ville ikke tillate at det ble båtekspedisjon på Sunde. Mørebåtene var imidlertid villige til å anløpe Sunde, de så behovet. Det lettet mye på transportarbeidet, spesielt i kornsesongen, men også for trelast fra sagbruket som Jens hadde bygd.

15.april 1946 ble samvirkelaget dannet. Det fikk navnet Sunnland Samvirkelag, ass. Handelsforretning. Eksport av sild, fisk, størje etc. Adressen var Sunde pr. Hemnskjell. Det var samlet inn en andelskapital på kr 13.000, og laget ble straks medlem av Norges Kooperative

Landsforening (NKL). Omsetningen det første året var ca kr 150.000. Formann i styret var Kristian Waagbø.

Etter Oluf sin periode som butikkmann, var det sønnen til Olava og Jens Sunde, Otto (1916-2003), som overtok som bestyrer i noen år. Han var første bestyrer da det ble samvirkelag på Sunde. I starten holdt butikken til på brygga. Stillingen hadde Otto Sunde til 1.april 1954. Faren Jens døde i 1976, 92 år gammel.

Otto Sunde var første bestyrer ved samvirkelaget. Foto tilhører Kirsten Hjertaas Sunde.

Dattera til Sigrun og Otto Sunde, Kirsten Hjertaas Sunde, husker faren fortalte om lange og strevsomme arbeidsdager med mye til og fra. Det var butikkjobben, men mye tid gikk til ekspedisjon på kaia der båter kom med varer, eller gods som skulle sendes til alle døgnets tider. Det var også «Brevhus/Post» på Sunde.

Astrid Langø (gift Olaussen) begynte som 16-åring, som ung, fersk medarbeider på samvirkelaget under Otto Sunde, og her ble hun i ett år som ble både interessant og lærerikt. Hun forteller at butikken var velassortert, det folk trengte måtte de kunne få kjøpt i butikken. Det var ikke bare å reise til byen.

-Vi hadde alt fra mat til tøy og knapper, undertøy, garn, spiker og skruer, lær og hæl gummi, taug og båtutstyr, maling og kraftfôr. Dessuten var det fiskemottak. Fisken ble lagt i kasser med is og sendt til byen. Når kassene ble heist om bord i båten, rant det vatn av dem. Lurer på om det var is igjen når de kom til byen. Ikke sto det på kassene hvor fisken var fiska, eller når den var fiska. Vi kjøpte egg som vi sendte til byen. Det var forresten bare Tora som hadde høner. Når vi skulle samle inn egg for å få full kasse, var nok ikke de nederste eggene helt ferske når byfolk fikk dem. Men det var ikke noe som het «Best før» den gangen. Om høsten kom det masse kornsekker med båten fra Agdenes til Sunnan Mølle. Husker Jakob trilla de store kornsekkene til mølla, og melsekkene tilbake til kaia. – Det var liv og røre hele tida.

Onsdager var smørdag. Bak en skillevegg i butikken var det smørrøm. Der sto smørbråka, og der bråka vi smøret som vi tok imot fra melkebøndene. Fra Vaslagvågen kom Leif Nettet med motorbåt, godt lasta med «smørkailla». De kappast om å komme først opp på butikken, for å få handle først. De hadde med en «smørklepp» som vi tok imot og ei handleliste. Og mens vi sprang og hentet varer, gikk praten kailla imellom. Mange kom bare for å slå av en prat. Men mange hadde med lang handleliste. Verst var det når de skulle ha sirup, for den hadde vi på trefat med krane. Om vinteren var sirupen kald og treg. Vi kunne ikke stå å vente til sirupskoppen var full, så vi

gikk i fra den, og glemte den ofte. Da hadde sirupen gått over glasset og var utover golvet. Det var et mareritt.

Det var om sommeren det var mest smør. Det var nå ikke rare «kleppan» kailla kom med, men det ble noen kroner for det. Mest smør hadde Sundgården. De var bestandig senest ut. Og var det varmt til gangs, så husker jeg at Lava kom ned gjennom svingen med smøret i bøtta. Så kom Bjørn Wågbo rundt svingen, han skulle hjelpe meg å dra smørbråka. – Vi bråka smøret to ganger, og det var litt tungt, men vi hadde mye artig også. Det var vel cirka 70 kilo smør på det meste en sommerdag. Vi måtte på ishuset med det ferdige smøret. Det hendte at jeg ikke kom heim i Vikan før i 10-tida om kvelden. – Men overtid, - var ikke funnet opp enda, ikke arbeidstilsyn heller.

Dagen etter var det å vaske etter alt folket, vaske smørrømmet og smørbråka. Men ondt av det, hadde jeg ikke. Husker osten kom i «slipsteina», og såfram den ikke ble muggen solgte vi den. -Det hendte vel at vi skar av litt mugg og kanskje. Brødene var nok heller ikke helt ferske etter hvert. Melet kom i sekker, ingen ting var ferdigpakka. Vi veide opp og pakket inn varer, tok imot fisk, målte opp tøy, var på kaia og fylte solar. Mulig det var en vaskeservant der, men hvert fall var den ikke flittig brukt. Tror ikke noen ble dårlig av den grunn.

Husker også den gode spannpølsa vi hadde. Husker wienerbrødene fra Hitra og isicola og Sippit. -I handleboka mi sto det bare wienerbrød og sippit hele sida ned. Dessuten fikk vi en stor spisspose fylte drops for 75 øre.

Tida på samvirkelaget var ei fin tid, og jeg ble kjent med mye folk. De var forskjellige, hadde sine særegenheter, var kanskje litt originale enkelte, men de var trivelige. Kanskje var det da jeg lærte å sette pris på at vi alle er forskjellige, men verdifulle, sier Astrid.

Etter Otto Sunde kom flere bestyrere over en kort periode. Først ute var Sivert Aae som holdt ut et par måneder, deretter fulgte Peder Ledahl, før Gunnar Eidesmo ble ansatt i slutten av 1954. Han var bestyrer til Per Engvik overtok i 1958.

Sigbjørn Engvik som er sønn av Per Engvik, butikkbestyrer årene 1958-1961, har sendt oss noen bilder og kommentarer. Han forteller at far til Gunnar Oddan, Lars, var sterkt involvert i samvirkelagets utvikling, og han var leder for laget i flere omganger. Det var Lars Oddan som fikk familien Engvik til Sunde. Lars og min far var venner fra skoledagene og livet ut.

Otto Sunde hadde handelsbrev og bygde hus til seg og sin familie på stedet, et huset som Per Engvik og familien flyttet inn i sommeren 1958. Otto og hans familien hadde da flyttet fra Sunde.

-Jeg opplevde som guttunge at butikken med kaia, fiske-mottaket, mølla og sagbruket var et dynamisk og sentralt treffsted, og det var mye nytt å høre og lære for en med øra på stilk, skriver Sigbjørn Engvik.

Etter Engviks tid kom Viktor Haugen som bestyrer i 1961, og han ble avløst av Kilvik som hadde stillingen fram til 1974.

I 1966 var det duket for Coop Orkla som kom inn og overtok samvirkelaget, og Sunde ble avdeling 18 under Coop Orklas styring. To år etter ble det bygd ny dagligvarebutikk på Sunde. Tomta var ca 1,8 dekar og stor nok til både butikk og parkeringsplass. Butikken i brygga hadde blitt for liten. I 1995 ble det ytterligere utvidelse med tilbygg til det første byggetrinn.

Arne Iversen kom inn som bestyrer og hadde stillingen noen år inntil han ble syk og måtte slutte av den grunn. De siste to årene av driften ved samvirkelaget på Sunde var det Heidi Myklebust som ledet an inntil nedleggelsen 1. juni 2011.

Som for mange andre småbutikker ble det for tøft å drive videre. Befolkningsgrunnlaget hadde blitt for lite. I 2016 solgte Coop Orkla Møre bygget som næringsseiendom. Taksten var 450.000 kroner. Den nye eieren har bygd om til flere utleieleiligheter.

Per Engvik, bestyrer ved samvirkelaget 1958-1961. Bildet tilhører Sigbjørn Engvik.

Samvirkelaget på Sunde ble avviklet i 2011 og bygget lagt ut for salg. Foto Coop Orkla Møre.

Kilder:

Årbok for Fosen historielag 1994
Sigbjørn Engvik
Lars Erik Strand Vitsø
Astrid Langø Olaussen
Kirsten Hjertaas Sunde
Coop Orkla Møre

MAGNHILD JACOBSEN

Vingvågen i tre epoker

Butikken i Vingvågen har sin historie tilbake til 1930-tallet, og den ble avsluttet i 1972. Historien fra Vingvågen kan deles inn i tre epoker.

Anton Kamvik

1. Anton Kamvik

Anton Kamvik (1885-1955) var den første som drev butikk i Vingvågen.

Anton Kamvik leide eiendommen «Bjørkly» av Nils og Marie Vingan. Her hadde han en liten landhandel på 1930-tallet. Han kjøpte tomt og hadde planer om å bygge seg hus og butikk, men han kom aldri så langt fordi han ikke hadde økonomi til det.

Etter at Anton Kamvik sluttet med butikken, måtte folket i Vingvågen, reise til Kongensvoll, Sunde eller Hemn-skjela for å få tak i de nødvendige husholdningsvarene. Det var noe de var vant med fra tidligere tider. Veiene var ikke ferdig utbygde, så all transport foregikk sjøveien. Når vi snakker om butikkens historie i Vingvågen, dreier det seg hovedsakelig om perioden da Olga Dahl hadde forretning her dvs. perioden 1947-1969.

2. Olga Dahls landhandel

I 1947 kom Olga Dahl til Vingvågen.

Olga Dahl (1896-1981) var fra Kråkvåg. Hun var født i Wisconsin i USA. Hennes foreldre, Othelie og Karl Dahl, bodde der i 10 år før de flyttet tilbake til Kråk-

våg. Olga var eldst av 3 søsken.

Olga Dahl drev butikk i Kirkvika på Kråkvåg før hun kom til Kongensvoll i 1937. På Kongensvoll leide hun lokaler på kaia og var der i 10 år. I 1947 flyttet hun forretningen til Vingvågen.

Olga Dahl bygde kombinert beboelseshus og butikklokale. Eiendommen «Soltun» var 2 ½ etasjes hus som besto av 12 rom og kjøkken, uthus og brygge med ishus.

Olga Dahl

Flyfoto: Olga Dahls Landhandel (til høyre). Dahl hadde også en av bryggene i Vingvågen, den midterste på bildet. Bildet er tatt i 1958.

Olga Dahl bygde et stort hus, og flere karer arbeidet i lang tid med huset. De som var med på byggingen var Kristian Oddan fra Sundlandet, Laurits Ramvik fra Fenes og Osvald Rathe fra Kongensvoll. Materialene som ble brukt var delvis ei tyskerbrakk fra Leksa. Den ble

revet ned og flyttet til Vingvågen. Det var like etter krigen, og det var vanskelig å skaffe materialer.

Olga Dahl var enslig, men bodde i flere år sammen med sin mor, Othelie, som var enke. Othelie døde i 1955.

Olga Dahl drev gammeldags landhandel. Hun manglet driftskapital. Hun kjøpte varer i smått, og det ble dyrt for henne. Enkelte varer kom til og med i oppkrav. Tobakkshungerige karer måtte spleise for å få tobakkspakkene innløst. Kundekretsen var liten, og vareutvalget måtte bli lite. Folk handlet nok litt andre steder dersom de hadde muligheten til det. Men stort sett sluttet folk opp om den lokale butikken.

I noen år drev frk. Dahl også med oppkjøp av laks. Hun hadde egen isdam og la inn is om vinteren i ishuset på brygga. Veggene i ishuset var foret med 50 cm tykt lag med sagflis. Slik ble isen oppbevart til den skulle brukes i sommerhalvåret. Hun hadde egen båt og leide inn arbeidshjelp til å kjøre rundt med båten for å kjøpe laks. Laksen ble lagt i kasser med is og sendt med Fosen- båten til Trondheim.

Olga Dahl tok imot smør fra Vingvågen smørslag. Leve- randørområdet omfattet smørprodusentene fra Kongensvoll til og med Vaslagvågen. Hun hadde nødvendig rom for eltestasjon. Hun hadde ansvaret for elting, salting og innveining, regnskap og utbetaling av smør oppgjør.

Ved siden av landhandel drev frk. Dahl med utleie av rom til sommergjester. Det var kun båtforbindelse til Trondheim, og det var vanskelig å få det til å klaffe med avreise og ankomst. Turistsesongen var kort. Inntektene av turismen var heller liten.

Kåre Kamvik og Hans Petter Kamvik (på benken i midten) besøker Olga Dahls feriegjester. Navnene på gjestene er ukjent.

Hun drev også med hønseri. Dette var lite lønnsomt, og hun sluttet med det.

Olga Dahl var tapper og arbeidsom. Hun var tidlig oppe og strevde hele dagen. Sjelden hadde hun tid til å ha kontakt med andre som bodde i grenda unntatt den kontakten hun fikk på butikken. Enkelte ganger bad hun innbyggerne i juleselskap.

Det finnes ikke noen bilder av frk. Dahl på butikken. Kundene titulerte henne aldri med bare fornavn, men hun gikk under navnet frk. Dahl. Noen har beskrevet henne slik:» Hun var ei bleik lita dame med fargeløst hår, brodert blusekrage, perlekjede og golfjakke av ull. I butikken gikk hun alltid i nyrstrøket, hvitt hel-forkle.»

Hun hadde ikke kassa-apparat. Et grønt metallskrin var «kassa». Hun skrev sirlige og omstendelige regninger. Det var ikke faste åpningstider, fordi hun bodde i samme hus som hun hadde butikken, og hun var alltid til stede. Derfor visste folk at de kunne komme å handle til nesten alle døgnet tider.

Til og med på søndagen kunne det komme noen som ville handle. De oppfattet ikke det som noe galt å handle, dersom man hadde søndagsklær på seg. Det å handle var ikke noe arbeid som en ble skitten av! De tenkte ikke på at frk. Dahl trengte å kvile seg og ha en fridag.

Eneste form for lås på butikken, var at dørklinka måtte løftes opp i stedet for å trykkes ned. Det hendte at feriefolk og fastboende gikk inn når som helst på døgnet og tok det de trengte. Det sto priser på varene på en håndskrevet lapp under hvert vareslag. Kundene som forsynte seg selv med varer skrev navnet sitt på en lapp, og hvilke varer som var hentet. Pengene ble lagt på disken.

Det var alltid hyggelig å gå til frk. Dahl å handle. Der kunne en treffe kjentfolk og slå av en prat.

Frk. Dahl var svært snill, men litt streng. Barna hadde respekt for henne. Hun brukte å sende med barna bev som skulle leveres på posthuset på Vingån. De fikk alltid betaling, enten 50 øre eller ei eske Mentol pastiller. Det var stor stas!

Det var forskjellige kunder som kunne dukke opp på butikken. En vinter ble flere jekter som var på vei fra Lofoten med tørrfisk, liggende værfaste i Vingvågen. Mannskapet kom på butikken for å kjøpe brød. Frk. Dahl hadde ikke brød, men hun visste råd. Hun tok kontakt med en av naboene, Johanne Djupå, som bakte brød til fiskerne!

I 1969 solgte Olga Dahl butikken og brygga til Eivind Hørgård fra Trondheim. Han kjøpte det som feriested.

Regning	
til Bereth Jørgensen	
fra Olga Dahl, Vingvågen	
1 stk. am. Bøtje Breddekn. 9	3.34
1 stk. Mandor	1.57
3 25 G. Gopour	5.10
1 kg. Jørgensen	2.20
1 stk. Mandor	1.57
1 stk. Mandor	1.57
1/2 kg. Potte	2.00
1 liter. Høstøl	2.00
5 kg. Gull	5.00
3 1/2 kg. Gull	3.32
1. Mandor	4.60
1/2 kg. Potte	2.00
1/2 kg. Mandor	1.57
1/2 kg. Gull	1.60
2 1/2 liter. Høstøl	1.60
1/2 kg. Potte	1.60
	27.68

Regning til Bereth Jørgensen fra firma Olga Dahl. 8.12.1968.

Da var hun 73 år gammel og hadde drevet butikk i Vingvågen i 22 år.

De siste årene av sitt liv bodde hun hos sin søster i Valdres. Olga Dahl døde i 1981.

3. Per Aastum

Etter at Olga Dahl sluttet, leide Per Aastum (f.1939) forretningslokalene av Eivind Hørgård. Per Aastum hadde også forretning på Vågan.

Butikken var åpen annenhver dag om vinteren, og hver dag om sommeren.

Lars Vaslag (f.1951) var ansatt på butikken i ca. 2 år. Som en kuriositet kan nevnes at det var Lars som var på butikken 12. august 1969 og fikk to dronningsønner som kunder!

Per Olav Aastum var siste driver.

H.M. YACHT «Britannia» ankret opp på vågen, og Hennes Majestet Dronning Elizabeth 2. av Storbritannia gikk i land på Holmen med sitt følge. Hennes to yngste sønner var også med. Dronning Elizabeth hadde vært på norgesbesøk og var på vei fra Trondheim og tilbake til England. Det var fint vær og de var på Holmen i tre timer! Prinsene Edvard og Andrew var på land og kjøpte seg is på butikken!

«Å drive forretning på steder som Vingvågen er mer sosialhjelp enn lønnsom forretning.» sa Per Aastum i en avisartikkel i «Sør-Trøndelag, datert 6/7-72.» Med ca. 35 fastboende i Vingvågen ble kundegrnlaget for lite. Butikken i Vingvågen ble nedlagt i 1972.

Men Per Aastum tok seg godt av sine gamle kunder. Fra 1972 til 1976 brakte han matvarer to ganger i uka. Han kjørte ut fra sin butikk på Vågan. Kundene ringte og bestilte dagen i forveien. Fra 1976 ble det redusert til en gang pr uke. Dette var ei ordning som spesielt eldre satte stor pris på. Per Aastum sluttet å kjøre ut varer i 1986.

Kilder:

Aase Wingan
Karl Johan Dahl
Odd Smistad
Einar Djupå og Marit Djupå
Lars Vaslag
Per Aastum
«Sør- Trøndelag» 6/7-1972.
«Norges Bebyggelse» (1956)

DANIEL H. RØNNING

Ytre Agdenes samvirkelag – Kongensvoll

Kongensvoll ligger i utløpet av Imsterfjorden, og var et handelssted fra gammelt av. Før 1900 var det gårdbrukerne som drev handel på stedet. Opprinnelig lå butikken i Innervågen, i et kombinert bakeri- og butikkbygg. I innervågen lå det også en hermetikkfabrikk i ei stor brygge, som er omtalt i årboka for 2019

Mellom 1901 og 1910 drev Johan Imsteren (1877-1937) handel her. Han inngikk en 20-årig leieavtale om stedet, men gikk konkurs i 1910. Imsteren gjorde senere karriere innen Norsk Lax- og Fiskeexport AS, hvor han ble disponent. Det var noen år uten butikk på Kongensvoll. I denne perioden måtte folket på Kongensvoll handle hos Paul Stensen (1862-1950) på Åsøya, som drev handel i ca. 50 år fra 1898 fram til noen år før han døde i 1950. Han drev også stort innen fiskeomsetning. Fra 1918 kom Odin R. Larsen (1893-1923) og drev handel. Dette skal etter sigende være første butikken på Ytterkaia, hvor Larsen innredet butikk i brygga. En annen spire av handelsvirksomhet i denne perioden var Arthur Bjørgan (1898-1975), som drev handelsvirksomhet på gården Sjursvika fra slutten av 1921 og i noen år. Fra 1924 til 1928 drev Olav Gurinsen Husfloen (1899-1953) handel på Kongensvoll. Han var fra Rendalen i Hedmark. Han gikk også konkurs, og utvandret til USA. Nestemann ut var Anton Kamvik (1885-1955) fra 1928. Han skrev en 5-årig leiekontrakt med grunneier Joachim Halvorsen, men virksomheten ble meldt konkurs i 1935 og han flyttet da tilbake til Vingvågen hvor han kom i fra. I 1937 kom Olga Dahl (1896-1981) fra Kråkvåg, og drev handel fram til hun i 1947 flyttet til Vingvågen og opprettet ny virksomhet der. Olga Dahl og Kåre Kamvik er nærmere beskrevet i avsnittet om butikken i Vingvågen i denne boka.

Ytterkaia med butikken og ishuset i framkant, foto fra 1953. Bak fra venstre er bedehuset Alfs Minde, Strandbakken/Larsenhuset og Hans Kvale sitt hus. Brustol-huset helt til høyre. Foto: Telemark flyselskap. Utlånt av Daniel H. Rønning.

Samvirkelaget blir til

Det var flere i Imsterfjorden som ivret for et samvirkelag, men Kristian Halsen, småbruker fra Halsen i Imsterfjorden, skal ha vært primus motor og initiativtaker til samvirkelaget. Stensen på Åsøya ga seg i denne perioden. Ideen om et samvirkelag var nok også ideologisk motivert.

Folk på kaia utenfor samvirkelaget på Kongensvoll, sist på 1950-tallet. F.v. Sten Petersen som bodde på Aune på Åsøya, Ruth Sky og William Petersen som var bror av Adolf Petersen, Sten sin far. Bildet tilhører Daniel H. Rønning.

Lagets vedtekter ble vedtatt på konstituerende møte den 11. september 1947. Laget var tilknyttet NKL, Norges Kooperative Landsforening.

Det første styre bestod av: Formann, Kristian Halsen (Imsterfjorden). Nestformann, Johan. J. Leksen (Leksa). Styremedlemmer: Arne Jørgensen (Kongensvoll), Kåre Seternes (Moldtua), Ingebrigt Fenæs (Fenæs), Trygve Tyskø (Imsterfjorden). Varamenn: Johan Rønnes, Arne Stensdal og Lars Kvale. Styret hadde dermed representanter fra alle deler av nedslagsfeltet.

Utenom vanlig butikkhandel skulle samvirkelaget også være mottaker av fisk, smør og andre «landmannsprodukter». Samvirkelaget åpnet 3. juni 1948. Ole Forren (1917 - 1997), snillfjording, ble ansatt som første bestyrer. Joachim Danielsen (1894-1983) ble ansatt som handelsbetjent. Joachim hadde tidligere jobbet hos Paul Stensen på Åsøya, og etter det hos Brødrene Aas på Hemnskjela, slik at han hadde god erfaring som handelsbetjent.

Joachim Danielsen. Handelsbetjent mellom 1948-1964. Bildet tilhører Solveig Rosten.

Samvirkelaget leide en del av brygga/dampskipsekspedisjonen på Ytterkaia av grunneier Gurdrun Kjørsvik, hvor det hadde vært drevet handel med jevne mellomrom siden 1918, sist av Olga Dahl. Når man kom inn på butikken, kom man først inn i en liten gang. Til høyre var det et lite «grovlager» med parafin og lignende. Til venstre var inngangen til selve butikken. En sammenhengende disk gikk rundt hele lokalet. Bak disken på motsatt side når man kom inn var lageret. Det var over denne delen av disken handelen foregikk. Her stod vekta, og her var det skuffer med forskjellige varer. Til venstre for lageret var det et lite kontor, og til høyre med det samme en kom inn, stod «lygarbenken».

På Ytterkaia stod det også et ishus, som samvirkelaget leide av Imsterfjorden Fiskarlag. I ishuset var det lagringsplass for isen, knusemaskin, lagerplass for kasser, varer og fisk. Fisken ble lagt i kasser, som ble spikret igjen og sendt med Fosenbåten til Trondheim til grossister som Bing D. Johansen. Helt fram til slutten av 1960-tallet ble det hentet is på «gammelmåten» i isdammen. Henting av is var dugnadsarbeid som medlemmene stilte opp på. Først på slutten av 60-tallet fikk de ismaskin.

Utover vanlige matvarer førte samvirkelaget alt befolkningen i distriktet trengte, og det de ikke hadde, kunne de skaffe, fra fiskeutstyr og garn, manufaktur, til spiker, oljer, maling, drivstoff, landbruksredskaper og gjødsel. Glassruter skar de etter mål, det var Joachim Danielsen sin spesialitet. Alt av dagligvarer var i løs vekt.

Fiskeomsetningen utgjorde en betydelig del av samvirke- lagets inntekter, og spesielt laksen var inntektsbringende. Laksefiske med kilenot og drivgarn var ei svært viktig attåttnæring for befolkningen her ute.

Laksesesongen varte fra mai til september, og da var det liv og røre på samvirkelaget. Folk kom kjørende med båt om sommerkveldene, fra Imsterfjorden, Moldtua og Leksa med laks fra kilenøtene. Mang en sommerkveld var det storliv til langt på natt, når «kaillan» kom med laksen. Da kunne man bli oppdatert på siste nytt samtidig, og også få unnagjort handelen – selv om det var utenfor ordinær åpningstid.

Det ble nok lange dager både for bestyrere og handelsbetjenter da. Flere av bestyrerne dreiv også med aktivt oppkjøp av laks i område med en innleid båt, i konkurranse med andre lokale oppkjøpere. Noen støttet konsekvent opp om samvirkelaget og leverte laksen dit, mens andre som var litt mer konservative, foretrakk de private oppkjøperne. Det var et høyt spill om laksen, og om å få til best mulig avtaler med grossistene i Trondheim. Laksen ble lagt i kasser med is, som ble spikret igjen og sendt med «Fosenbåten» til Trondheim til grossister som Bing D. Johansen. Kongensvoll var et trafikkmessig knute-

punkt som anløpssted for «Fosenbåten» og folket samlet seg på kaia når båten kom fra byen.

Samvirkelaget hadde stor støtte i lokalbefolkningen

På det første årsmøtet kunne laget meddele at omsetningen fra da og ut året hadde havnet på 106.887 kroner, og at driftsresultatet var tilfredsstillende. Overskuddet ble i sin helhet satt i forskjellige fond. Årsmøtet vedtok enstemmig de nye «mønstervedtekter» vedtatt på NKL sin siste kongress. Det ble samtidig gjort noen endringer i styret, som etter sitt første årsmøte så slik ut: Kristian Halsen, styreformann (gjenvolgt), Johan Leksen (gjenvolgt), Arne Jørgensen (gjenvolgt). Nye medlemmer: Trygve Berg, Nikoline Stensdahl, og Sigurd Gossè.

Ole Forren fikk en forholdsvis kort karriere som bestyrer, i april 1951 ble det søkte etter ny. Forren og familien flyttet da til Vinjeøra. Omsetningen havnet for øvrig på 207.000 kroner året før.

Ny bestyrer ble Arnold B. Taraldsen (1917-1982) fra Leka. Han hadde stillingen i ca 5 år, før han flyttet til Frøya høsten 1956, hvor han fikk bestyrerstilling i Gurvikdal samvirke- lag avdeling Nesset. Da ble Martin Dragsnes (1933-2019) fra Frøya til- satt. Han hadde jobbet på Ytre Snillfjord Samvirke- lag sin filial i Tannvikvågen. Slik traff han kona si, Kjellrun Bergdahl, som var fra Tannvikvågen. Han dreiv godt, og det var liv på Kongensvoll på den tida. Kristian Halsen gikk bort dette året, og Jens Elveseter (Leksa) ble styrets formann. Kjellrun forteller at Martin ofte var borte på laksoppkjøp, og at det kunne være nervepirrende å sitte og vente på at han skulle komme heim når det var ruske- vær. Hun var lite begeistret for dette. Martin ble senere

Arnold Taraldsen. Bildet tilhører Ann Elisabeth Hellem.

rekruttert av «Samvirkeskolen» i Bærum, og de flyttet dit. Senere flyttet de til Ålesund.

I 1958 ble det igjen søkt etter ny bestyrer, og Oskar Leren (1913-1994) ble tilsatt. Omsetningen lå da forrige år på 340.000 kroner.

Oskar Leren. Bildet tilhører Svend Ola Rønning.

Magnar Bergdahl. Bildet tilhører Magnhild Jacobsen.

Leren kom fra Tustna, var opprinnelig snekker, og drev etter krigen forretning i et provisorisk gjenreisningsbygg i Kristiansund. Nybygg ble for kostbart for Leren, som søkte på bestyrerjobb i stede og havnet på Kongensvoll. Han flyttet etter hvert til Stjørdal.

Omsetningen holdt seg på dette nivået en stund, den var i hvert fall oppgitt til det samme når de i 1961 nok en gang søkte etter ny bestyrer og fikk ansatt den unge, men dyktige bestyreren Magnar Bergdahl (1939-2017), som var bror av Kjellrun Dragsnes f. Bergdahl – kona til tidligere bestyrer Martin Dragsnes.

I 1964 var det et svært godt lakseår, og det gjenspeilte seg i omsetninga til samvirkelaget. I årsmeldinga for dette året kan vi lese at fiskeomsetningen var doblet fra året før, og den totale omsetningen havnet på 587.104,98 kr. Det er bra egenkapital i fond, og innskuddskontoen har vist en jevn økning de siste åra. Det vises også til den stabilitet og ro som nå er kommet over laget. Laget hadde på dette tidspunktet 42 medlemmer. Det ble anført at laget kunne se framtiden lyst i møte, og det var et mål at laget i nær framtid kunne bedre lokalene til nytte for alle. Det ble også diskutert bygging av bestyrerbolig, da den boligen nåværende bestyrer bor i ble karakterisert som så dårlig at det var heller tvilsomt om noen andre ville være interessert i å bo der. Ny bestyrerbolig ble bygd bare noen år før samvirkelaget ble nedlagt.

Ellers ser styret slik ut, pr 5. februar 1965: Formann Aksel Sæternes. Nestformann Jakob Fenes. Styremedlemmer Odd Sæterenes, Einar Abelvik, Ottar Jørgensen og Arne Jørgensen. Revisorer Arne F. Fjorden og Alf Kjørsvik.

Joachim Danielsen gikk av med pensjon som handelsbetjent den 1. august 1964, og ble avløst av Kjell Silseth. Joachim hadde da jobbet i samvirkelaget i 16 år, helt siden oppstarten i 1948. Der bestyrerne kom og gikk, var Joachim med hele veien. Han kjente folket og de lokale forholdene godt, i motsetning til bestyrerne som alle kom flyttende fra andre steder.

Ellers var Marie Jørgensen og Oddmund Larsen ferieavløserne og ekstrahjelpere i denne perioden.

Kjell Silseth, som var assistent på butikken fra 1964, forteller at det ikke var innlagt vann i butikken før på slutten av 1960-tallet, og at de kun hadde et vaskefat å vaske seg i – som nok ikke ble byttet ut så altfor ofte. De hadde ikke kjøling annet enn i ishuset. Det var med andre ord en annen hygienisk standard enn i dag.

Kjell Silseth sluttet i september 1969. Da var Rolf Bjørgan fra Åsøya ny styreformann i samvirkelaget.

Mellom 1965 og 1970 var Svein Johnsen bestyrer. Dessverre hadde han en del personlige problemer, og det var lite orden med drifta. Da begynte det etter hvert å gå dårlig med samvirkelaget.

I 1971 hadde styret i Ytre Agdenes samvirkelag følgende sammensetning: Formann, Einar Abelvik. Styremedlemmer Aksel Sæternes, Jens Elveseter, Annie Skjevik, Oddlaug Nilsen, Jakob Fenæs. Dette ble det siste styret i samvirkelaget.

Olaf Borstad fra Kyrksæterøra kom inn som bestyrer det siste året for redde stumpene, men det lyktes ikke. Han ble sendt dit fra NKL. Borstad flyttet senere til Rissa. Samvirkelaget ble tatt under konkursbehandling 16/11

1971 under Orkdal Sørenskriverembete. Leif Fossvoll var bobestyrer.

Årsakene til nedleggelsen var nok sammensatte. Når man kom til 1970 så begynte det å bli lite kundegrunnlag for en butikk på Kongensvoll. Befolkningen hadde vært for nedgående siden krigen, og når veien kom i 1970, gikk Kongensvoll fra å være et slags sentrum i en utkant til en skikkelig «utkant i en utkant». Kaia med butikken var et samlingspunkt mens Fosnebåtene gikk i rute, men når båtene ble erstattet av vei og buss, falt et viktig samlingspunkt bort.

I tillegg var driften preget av lite kontinuitet, og det var vanskelig å holde på bestyrerne – spesielt de gode. For mange ble det nok bare et springbrett til videre karriere andre steder. Utviklinga gjorde Kongensvoll til et døende sted, og spesielt mangelen på arbeidsplasser var prekær.

Etter at samvirkelaget gikk konkurs, dreiv Per Aastum handel noen dager i uka i et års tid, gjennom at han kjøpte varebeholdninga fra konkursboet. Deretter ble det helt slutt, men Aastum kjørte ut varer til Kongensvoll to ganger i uka fram til jula i 1975. I dag er både ishuset og butikkbygningen istandsatt som ferieboliger.

Kilder:

Årsmelding og regnskap for 1964, Ytre Agdenes Samvirkelag.

Jan W. Halvorsens samlinger.

Opplysninger gitt av blant andre:

Arve Jørgensen, Kjell Sildseth, Tormod Imsteren, Odd Jørgensen, Tormod Tyskø, Asbjørn Kjørsvik, Torunn Viken, Margrethe Abelvik, Kjellrun Dragsnes, Eldbjørg Bergdahl, Ann Elisabeth Hellem, Per Aastum.

Adresseavisen, Norsk Kundgjøringstidende, Nidaros.

Særoppgave skrevet av Solveig Rosten, med opplysninger gitt av Arne Danielsen, Joachim Danielsen, Borghild Rønnes, Ottar Jørgensen og Marie Jørgensen

Handelsvirksomhet i gamle Fillan kommune

Her følger en del utfyllende informasjon til den grundige og svært interessante skildringen av nyere handelsvirksomhet på Hitra i Skarusetta 2020. Disse opplysningene her går delvis lenger tilbake i tid enn Skarusetta gjorde, og inneholder noen detaljer som jeg har kommet over mer eller mindre tilfeldig, ved innsamling av stoff til bl.a. hitterslekt.no. Jeg anser at det kan være viktig å ta vare på disse små innblikkene i en forgangen tid for historieinteresserte hiteraværing, som gjerne befinner seg i historielaget.

Ansnes

Det eneste som kanskje mangler her er en understrekning av hva sjøen som landevei betydde i nærområdet. Nesset på Ansnes var ikke bare handelssted for Ansnes krets, men også for Akset på Fjellværsøya. Uten Akset-folket, som hadde både post og butikk på Ansnes, frem til Akset fikk veiforbindelse med resten av Fjellværsøya på 1960-tallet, hadde det nok ikke vært mulig å opprettholde to butikker på Ansnes så lenge etter krigen.

Kaldklovan

Bykaren Jeppe Jessen Øyen, født 28 januar 1855 i Trondheim, kom med sin familie fra Knarrlagsundet til Kaldklovan rundt 1890, og drev handel der, trolig bare et par års tid. Se mer om familien i avsnittet Melkvika, Ulvøya, lenger ned.

Knarrlagsund

Dalen (Skjærbusdalen)

Det kan trolig ha vært drevet handel i Skjærbusdalen i enkelte perioder, men det som hittil er funnet er at Johan Arnt Johnsen fra Austråt, Ørlandet, kom til Dalen og startet handel der i 1866. 14 oktober 1870 giftet han

seg i Fillan kirke med Hanna Elisabeth Gram Lyche fra Trondheim. Han var da 38 år, hun to år eldre. Jeg har ikke kommet over barn i ekteskapet. Ved tellingen i 1875 er de fortsatt handelsfolk i Dalen, men 18 juni 1878 meldes utflytting til Trondheim, slik: (nr.17) <https://media.digitalarkivet.no/view/6524/33848/20> Ved folketellingene i Trondheim i 1885 og 1891 er Johan Arnt bud for Strindens Sparebank, hhv. bankbud. Stadig gift med Hanna Elisabeth.

Grindskaret

Rasmus og Maren Grindskar skal en kortere periode, trolig på 1920-tallet, ha drevet butikk i sitt hus i Grindskaret, Ulvan. Dette ifølge to kilder, se under. En butikk som antagelig var den eneste butikken som har vært drevet på Vestre Ulvøya. Kundegrunnlaget var ikke all verden, antar det den gang var oppimot 20 husstander på denne delen av Ulvøya, men husstandene var større enn de er nå. Dette må også ha vært den eneste butikken i Knarrlagsund som ikke har ligget ved sjøkanten. Men ellers ligger Grindskaret sentralt i Ulvan. Problemet var vel nettopp transport av varer til butikken, det var en ganske lang kjerrevei fra Berget, som hadde rutebåtanløp, så trolig ble det meste fraktet med båt langs Knarrlagsundet til et sjøhus i nærheten av Grindskaret. Rasmus og Maren er omtalt i hitterslekt.

Enok Ingebrigtsen Berget

Han kom fra Nærøy til Strømøya, Frøya, i 1847, og videre til Knarrlagsund et par år senere. Født i Lillesulen, Nærøy i 1816, døde i Berget, Knarrlagsund 30. des. 1876. Han ble godt gift mens han bodde på Strømøya, med den 14 år eldre Karen Margrethe Hals Rüiber. Ved

tellingen i 1865 bor paret i Berget, han er da husmann med jord, og fisker. Men noen år senere startet han nok handelsvirksomhet i Berget, og i 1875 er han både bygglende gårdbruker og handelsmann. Det er usikkert hvilket år han startet handelen, men handelen tok vel slutt da Enok døde ved årsskiftet 1876/77. Karen Margrethe døde alt i 1873, og i 1875 giftet Enok seg for 2. gang med Anna Josefine, som han hadde hentet fra Nærøy. Det er vel lite trolig at Olaus Selvågs brygge uti Selvågan var eneste handelssted i Knarrlagsund i årene 1877 – 1890, men jeg kjenner ikke til flere. I 1890 kom Olaus Selvaag fra Selvågan til Berget ved Sundet, og omtrent samtidig ble det startet handelsvirksomhet i Melkvika, Ulvøya. Se under.

Hammeren, tillegg

Handelsmann her fra ca 1884 var trolig Jeppe Jessen Øyen. Men ca 1889 flyttet han trolig til Kaldklovan. (Se mer om ham under avsnittet Melkvika, Ulvøya, lenger ned her). Ingebrigt Ingebrigtsen Landevåg kom flyttende fra Fjelberg, Kvinnherad i Hordaland, til Hitra i 1893, og startet handelsvirksomhet i Hammervika ved Hammeren (Skarvhammeren). Dette stedet på en halvøy ved Knarrlagsundets vestre innløp er som en øy, med lett sjøverts adkomst fra flere kanter, men ingen veiforbindelse, i høyden var det kanskje en sti bortover til Sildvågen, og videre langs Sildvågen og oppover til Ingeborgvika og Mastad. Men det var jo sjøen som var landeveien i de tider. Ingebrigt hadde giftet seg med Anna Malene Johansdatter 22. juli 1893, og de fikk sønnen Ingebrigt Johan Ingebrigtsen Landevåg 14 april 1894. Dette var nok slektninger til Landevågfamilien borti Skjærbusdalen, som hadde kommet flyttende fra samme område noen tiår tidligere. Men så skjedde det tragiske at Ingebrigt døde den 24. februar 1896, oppgitt dødsårsak i kirkeboka er giktfeber. Enka forsvant fra Hitra med sønnen. Det var nok etter dette at Adolf Czernikov kom til Hammeren, han var da en ungdom, født i Trondheim i 1879, og folketellingen i 1900 viser at han bodde i Hammervika sammen med sin farfar og farmor Adolf og Lina (Oline) Czernikov, f. 1820 h.h.v. 1829, og viet i 1857. Unge Czernikovs videre skjebne er ikke funnet. Navnet kan indikere øst-europeisk, kanskje jødisk tilknytning.

Mer om Kristian Røvik

Født i 1860 i Stordalen, Sundlandet. Gift 1. gang med Oline Arntsdatter Røvik, og de bodde trolig en periode i Røvika på Sundlandet, og tok med seg etternavnet Røvik. Oline døde rundt 1890, paret hadde da en datter, se hitterslekt. Ifølge etterkommere arbeidet Kristian senere en periode i en butikk i området Børøysundet-Strand, og det skal være der han ble kjent med sin neste kone, Stine Olausdatter fra Ingeborgvika i Knarrlagsund, og hennes mor, Anne Margrethe Jørgensdatter, sistnevnte født på Strandaunet ved Hestvika. Kristian skal ha vært en dugelig ekspeditør og arbeidskar, og det ble sagt at Anne Margrethe alt da hadde planer for ham som butikkmann i Knarrlagsundet. Kristian og Stine ble gift i januar 1897, og fikk 3 barn, men ved den siste fødselen gikk det ikke bedre enn at både mor og barn døde, i september 1901.

Et par år senere ble Kristian gift for 3. gang, med Stines 5 år eldre søster Jørgine. De fikk 6 barn sammen. Hittil hadde det ikke vært store muligheter for å starte butikk i Knarrlagsundet for Kristian, hvor det alt var to større butikkvirksomheter på Ulvøya (Berget og Melkvika) og en på Hammaren. Trolig arbeidet Kristian en periode i Melkvika, der hans svigermors søster holdt til. Men nå når Czernikov på Hammaren ga opp, så åpnet muligheten seg der. Og der drev Kristian butikk fra 1903 til sønnen Karl Sigurd Røvik overtok i 1917, og førte driften videre på samme sted til 1938. Butikken på Hammaren gikk antagelig godt, særlig etter at konkurrenten i Melkvika på Ulvøya måtte gi seg rundt 1907/08. Hammaren lå spesielt godt til for datidens sjøveis trafikk. Et par korte anekdoter: En frøyværing reiste forbi, og ville hilse på kjøpmannen på Hammaren. Han traff en arbeidskar på brygga, og spurte etter butikksjefen. Ja, det er meg det, ble det svart. Så var det min far Arne Ansnes, født 1.1.1921, som fortalte at han var med sin far John Ansnes og rodde til Hammaren for å handle en gang. Det var etter at Karl Røvik overtok, og det var nok folk fra Ansnes som hadde ærend forbi, eller også kanskje tok turen dit for å se på vareutvalg og priser.

Melkvika, Ulvøya

Det er mulig at det tidvis har vært drevet handel i Melkvika tidligere, men den første vi har notert er bykaren Jeppe Jessen Øyen, født 28 januar 1855 i Trondheim. Han ble gift 11 mai 1880 med Mathilde Marie Moe (Hedge), og paret tok seg nok utover til Ulvøya og Melkvika ganske snart deretter, idet sønnen Peder Henrik ble døpt i Fillan kirke i januar 1881. Flere barn fulgte ganske tett. Da sønnen Arthur ble døpt høsten 1884, hadde de trolig flyttet over sundet til Hammarvika. Det er uklart om de drev handel begge steder, eller om de hadde flyttet bort fra Melkvika og startet opp i Hammarvika. Rundt 1889 har familien flyttet fra Knarrlagsundet og til Kaldklovan. I 1890 kan det ha blitt dramatisk for familien i Kaldklovan. Kirkeboka viser at Mathilde Marie den 25. juni fikk en datter, som 20 juli ble døpt Borghild. I perioden mellom hennes fødsel og dåp, ble den 3 år gamle broren Birger Otto, som var født i Knarrlagsundet, utsatt for en ulykke og han døde av brannskår den 28. juni, gravlagt 4. juli. Ved folketellingen året etter er familien likevel fortsatt bosatt i Fillan herred, Jeppe er nå

benevnt forpakter i Tranvik tellingskrets. Muligens nett-opp i Kaldklovan, som jo hørte til Tranvik krets. Året før, ved datterens dåp og sønnens begravelse, er han titulert handelsmann, bosatt i Kaldklovan. Flere spor av denne familien i Fillan har jeg ikke funnet, men det er trolig at de flyttet til Trondheim i løpet av kort tid etter 1891. Ved tellingen i 1900 er de bosatt i Nonnegata, og Jeppe er handelsfullmektig.

Men så ca 1891 kom en barnerik familie flyttende dit fra Bakengen på Ulvøya. En barnedåp i 1890 viser at de da fortsatt bodde i Bakengen, mens ved en dåp i 1892 oppgis Melkvika. Det var fra gammelt av to plasser i Melkvika, Nord og Sør. Dette er Sør-Melkvika. De som nå kom til Sør-Melkvika var mine tippoldeforeldre, Iver Olaus Karlsen og Anne Oline Jørgensdatter, hun var opprinnelig fra Innhitra. Ved folketellingen i 1891 er Iver Olaus i Bakengen kalt jecteskipper. I 1900 er han benevnt «landhandler, gårdbruker, dampskibsekspeditør, eier fartøi og driver for egen regning forretning i sild og fisk, bageri». Altså en temmelig omfattende virksomhet. Men postek-

Melkvika Sør,
Knarrlagsund

spedisjonen var hos Olaus Selvaag i Berget, og jeg antar at dampskibsekspedisjonen kanskje også var flyttet dit, eller på vei dit, kfr. Skarvsetta i beretningen om Olaus Selvaag og Berget. Det var 11 barn i familien i Melkvik, men bare 6 av dem levde opp. Og i april 1903 døde deres mor Anne Oline Jørgensdatter. Hun var søster av Anne Margrethe Jørgensdatter, hun som fikk to av sine døtre gift med Kristian Røvik, og kanskje gjerne så sin svigersønn som handelsmann i Knarrlagsundet. Trolig kunne Anne Margrethe se at det gikk nedover med virksomheten hos den yngre søsteren i Melkvik, i konkurransen både med Berget og Hammaren. Kanskje så hun også hvordan det sto til med søsterens helse. Etter at Anne Oline døde, fortsatte handelen i Melkvik noen få år til, Iver Olaus hadde nok hjelp av de eldste barna

og deres familier. Men sommeren 1907 døde også Iver Olaus, 59 år gammel. Han hadde tæring. Det som ikke allerede var avviklet, ble nå avviklet. Bakeren, en fargerik personlighet ved navn Ingolf Sivertsen fra Steinkjer, var likevel bosatt der helt til desember 1910. Han flyttet snart til Nordmøre, og i 1912 ble Sør-Melkvik solgt som gårdsbruk til Bernhard og Kristi Ulvan. Av de 11 barna som Anne Oline fødte, var det altså bare 6 som vokste opp, deriblant min oldemor Anna Marie Karlsen, 1874-1910. Som gift bodde hun i Ingeborgvika. De 5 andre flyttet fra Knarrlagsundet, de fleste ble gift og har mange etterkommere rundt om i landet. Noen av dem har skrevet bøker, laget flotte slektstavler, oppsøkt sine røtter, og truffet slekt som fortsatt bor på Hitra.

Kilder:

Kirkebøker for Fillan

Folketellinger for Fillan

Slektsoversikt for Røvikslekta (Lånt av nå avdøde Kristine Mastad, født Røvik, for noen år siden, lest og tilbakelevert)

Hitterslekt

Arne Johannes Ansnes, nå avdød (Om butikken på Hammarn)

Karen Sæther, født Fjeldvær, (nå avdød, oppvokst på Sommerstad, Ulvan, om Rasmus Grindskar)

Karl Kolbjørn Ulvan, Knarrlagsund, født 1931 (Om Rasmus Grindskar)

Etterkommere etter Iver Olaus Karlsen og Anne Oline Jørgensdatter (Bakeng/Melkvik)

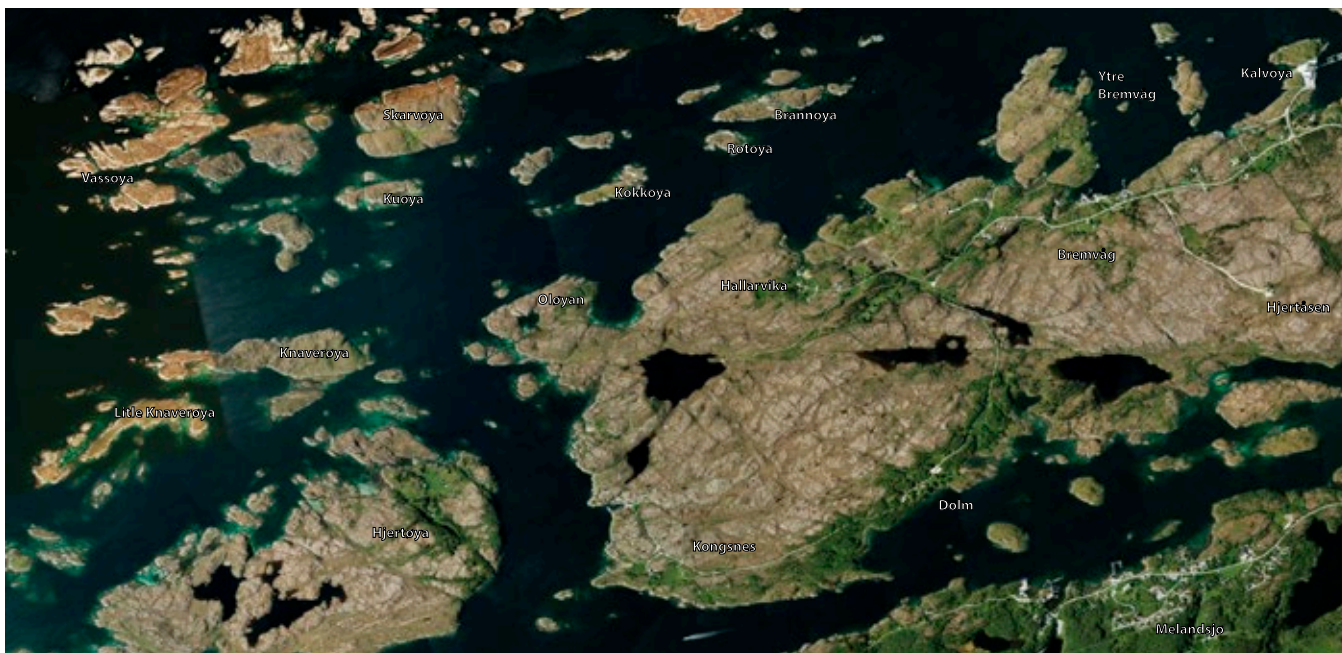
SVEIN BERTIL SÆTHER

HUSMANNSPLASSANE UNDER DOLM PRESTEGÅRD

Denne gongen: Skarvøya og Knaverøya

Dolm prestegård var ein av gardane på Hitra med flest husmannsplassar. I andre halvdelan av 1800-tallet, da husmannsvesenet var på sitt mest utbreidde, var det oppunder 20 husmannsfamiliar under Dolm, rundt hundre menneske med smått og stort. Fram til 1903 var det prestane sjølve som i namnet dreiv prestegården, men i praksis var det prestegårdens tauser og drenger saman med husmannsfamiliane som gjorde alt arbeidet på gar-

den. I 1903 fekk sokneprest Østbye lov av styresmaktene til å sette bort drifta av prestegården til ein forpaktar, men framleis kom husmennene og familiane deira til å vera heilt nødvendige for gardsdrifta her i mange år framover. Nettopp derfor var Dolm, paradoksalt nok, ein av dei gardane på Hitra som heldt lengst på husmannsvesenet.

Vest for Dolmøya ligg eit mylder av øyer, holmar og skjær. Mange av dei hørte prestegården til, og på to av desse har det budd folk i det vi kallar nyare tid: Skarvøya og Knaverøya.

Til vanlig var vilkåra for eit parfolk med en ungeflokk enten ei årlig leige – *bygsel* – for plassen, eller avtalte arbeidsdagar på garden – *pliktarbeid* for å få bu på ein husmannsplass. Men for husmannsfamiliane under Dolm prestegard var ikkje det nok. Dei hadde både bygsel og pliktarbeid, og ikkje nok med det: Fleire av dei måtte også stille opp med skyss til presten når han skulle rundt til kjerkene og halde gudsteneste, reise på soknebod eller i andre ærend som prestegjeringa kravde. Så husmannsfolket under Dolm levde under harde vilkår, kanskje hardare enn det som vanlig var på gardane her i området.

Historia om husmannsvesenet under Dolm prestegård går langt tilbake i tid, i alle fall til tidlig på 1600-tallet, kanskje før. Dei to eldste husmannsplassane under Dolm finn vi først nemnte i 1610 og åra som følgde. Det var typisk nok dei som låg lengst ut mot havet, vest for Dolmøya, ute i Frøyfjorden: Knaverøya og Skarvøya. Enno i første halvdel av 1600-talet var prisane på tørrfisk høge og etterspørselen god. Da levde ein godt som eineyrkefiskar, og dei likaste plassane å bu på var dei som låg nærast fiskeplassane, altså lengst ut mot havet. I andre halvdel av 1600-talet kom dette til å endre seg dramatisk.

Utover 1600-talet vart det fleire husmannsplassar under Dolm prestegard. Alt på 1620-talet kom det folk også til Bremvågan og Øya, og seinare til Mattesvika, Hallarvika og alle dei andre. Desse har vi planer om å presentere i seinare artiklar, men denne gongen skal det handle om dei to plassromma på øyane ute i vest: Knaverøya og Skarvøya.

Namna

Namnet Skarvøya må vel vera rimelig greitt å forklare, eller kva? Skarven kjenner vi, og det var sikkert nok av den fuglearten der ute i øyane, i gammal tid, som no. Og det er nettopp det: Skarven satt da sikkert på dei fleste øyar, holmar og skjær i dette området og tørka vengene sine, åt, skeit og hekka. Kvifor skulle nettopp ei av øyene

Her ser vi vestover mot Knaverøya og Skarvøya. Høgast omtrent midt på bildet er Knaverøya, og mot høgre ligg Skarvøya.

få namn etter han? Var det meir skarv på Skarvøya enn på dei andre øyane? Neppes. Det kan vel ikkje vera ei anna forklaring? Karakteristisk for Skarvøya er eit skar frå vest til aust, der dei dyrka jordlappane ligg og der husa låg i le for nordavinden. Kan det vera skaret som har gitt namn til øya? At Skarøya har vorte til Skarvøya over tid. Det er ein tanke, men han held trulig ikkje mål. Nei, vi held oss til skarven, trur eg.

Snart er vi framme ved Skarvøya. Eit djupt skar deler ho mesta i to, ser du det?

Og kva så med Knaverøya? Rart namn. Min gode ven Tor Bugten hevda med styrke at namnet var Knaberøya, i einstavings tonelag, altså med vekt på første staving *kna*. Tor hadde rett i mangt og mykje, og eg har lyst til å gi han rett også her. Gjennom 1600-talet er namnet skrive med *b* like ofte som med *v*. Slår vi opp i Norsk Ordbok, band 6, spalte 640, så finn vi ordet *knabb*. Her får vi vita at ein knabb er ein rundvoren fjelltopp, ein knaus eller ein knatt. Javel, med sine vel 30 meter over havet skil faktisk Knaverøyvarden seg litt ut frå dei låge øyane og

holmane ikring, så her kan det godt vera at det er forma på øya som har gitt ho namn. La oss slutte namnetolkinga her, enno med leiken er så nokonlunde god.

Knaverøyvarden skil seg tydelig ut frå det låge øylandskapet ikring. Kan det vera han som har gitt øya namn?

Den eldste tida

Også folk som budde på dei små husmannsplassane og strandseta måtte betale skatt. Danskekongane var utruglig kreative når det handla om å finansiere krigane sine, slotta sine og luksus for seg og sine næraste. Og slitarane på sjø og land vart pent og pyntelig førte opp i skattelistene år for år, mindre til glede for dei sjøve enn for danskekongen og oss, må vi tru. For vi kan bruke desse listene til å følgje busettingshistoria på for eksempel Knaverøya og Skarvøya på 1600-talet.

Den første husmannen vi veit om på Knaverøya heitte Lars. I ei skattelite for 1611 finn vi *Lars Knaffrøenn* og drengen hans, som heitte Hans. For alt det vi veit kan desse karane allereie da ha budd på Knaverøya i fleire år. Heilt fram til 1648 finn vi Lars Knaverøya som skatteytar, og det kan godt hende at det var same Larsen gjennom heile denne tida. I så fall begynte han å bli ein godt vaksen mann i 1648, kanskje rundt 70 år. Veit vi noko meir om han? Ja, litt. I 1611 får vi ei opplysning som kan tyde på at han da var ung og kanskje nyetablert på Knaverøya. Han måtte betale to riksdalar i bot til det offentlige. Kva han hadde gjort? Jau han hadde levd i «*frelleffnit med Ingrid Mortensdaatter*», visst hadde han så. Frelleffnit? Ja, slik skreiv dei det på forkvakla dansk. Litt meir normalisert: Frillelevned. Og det betyr rett og

slett det vi i dag vil kalle sambuarskap. Slikt var ikkje lov i gamle dagar. Bu ilag utan at dei var gifte? Fy og fy! Sjølv sagt vanka det bot. Om Lars gifta seg med Ingrid Mortensdotter, veit vi ikkje, men i 1618 var han i alle fall gift. Det året måtte Lars Risnesset ut med ein dalar i bot fordi han hadde skubba til kona hans Lars Knaverøya.

Sjølv om Lars Knaverøya budde midt i smørauget for det rike skreifisket som på denne tida kvart år gjekk føre seg ved Titran, Sula og Kvennværet, så dreiv han anna fiske også. I 1624 var han på sildefiske i Bjugn og måtte ut med ein stamp sild i tiende til kongen, presten og kjerka. Tiende var tiandeparten av den silda han selte.

Det kan godt vera at Lars Knaverøya og kona fekk fleire barn, men sikkert veit vi at dei hadde ein son som heitte Anbjørn. Denne Anbjørn hadde vore på Titran i 1635, kanskje på vårfiske, og der hadde han klaska til Marit Heia over nasen, slik at ho begynte å blø. Ufint, sjølv sagt, så Anbjørn fekk to dalar i bot, ein ganske solid sum den gongen, kanskje heile fortienesta hans på vårfisket det året. Vi får tru Anbjørn fekk ein solid oppstramar av foreldra da han kom heim åt Knaverøya.

I 1640-åra skulle statthaldar Hannibal Sehested bygge opp ein ny hær i Norge. Til det trong han pengar, og løysinga var som vanlig å skrive ut ein ny skatt. Og no kom Hannibal og kongen på noko lurt: Mens den vanlige skatten var knytta til brukarane på kvar gard, strandsete og husmannsplass, så skulle denne nye skatten vera ein personskatt, altså skatt på kvar «Kopf», kvart hau over 15 år. Dermed fekk vi i 1645 eit koppsskattmanntal, der både karar, kvinnfolk, barn over 15 år og tenestefolk er med. Koppsskatten 1645 var dessutan innretta etter betalingsevne, og vanlig folk skulle betale åtte skilling kvar. Dette skattemanntalet er til glede for oss som arbeider med historie i dag. Folk i 1645 delte neppe den gleda.

Så leiter vi opp Knaverøya i koppsskattemanntalet for 1645, og kva finn vi der? Jau, Lars budde framleis på Knaverøya, og vi har tru for at det er han vi møtte der ein mannsalder før. Kona hans var Ingebjørg, altså ikkje denne Ingrid, som han budde i lag med i 1611? Tja, det

kan jo vera ei ny kone, med det kan jo også vera Ingrid Mortensdotter. Det var ikkje så greitt med skrivemåten. *Engber* og *Engri* var heilt sikkert den lokale uttalen på dei to namna på 1600-talet, og om det gjekk i surr for dei som skulle skrive dette ned på dansk, så skal vi ikkje undre oss over det. Så kjem det fram at Lars og Engber hadde ein vaksen fosterson som heitte Torstein. Men det budde fleire på Knaverøya no, ikkje mindre enn to som heitte Per. Begge var gifte: Den eine med Marit og den andre med Beret. Kanskje var Lars og Engber foreldre til ein av Perane og til enten Marit eller Beret? Ein av desse Perane var nygift i 1641. Da var det ein Per Knaverøya som måtte bote heile tre dalar «for hans Koenne komb lidet forthillig», direkte omsett: «for hans kone kom litt for tidlig». Og for å unngå utidig koffert-tenking her: Det betyr berre at kona hans Per fekk barn mindre enn ni månader etter bryllaupet. Dei hadde altså lagt seg i trening før ekteskapet. Slikt var ikkje lov, og da vanka det bot.

Dette er på den søraustre enden av Knaverøya. Ei grundig undersøking kunne kanskje ha avslørt spor etter busetting her. Vegetasjonen kan tyde på at det var her folket på Knaverøya budde. La oss gå i land.

Frå 1644 til 1648 opererer dei vanlige skattelistene med to skatteytarar på Knaverøya: Lars som strandsittar og Per som husmann. Etter 1648 står berre Per Knaverøya oppført årvisst i skattelistene. Trulig hadde da Lars tatt kvelden for godt. Men fostersonen Torstein budde framleis på Knaverøya. I 1652 fekk han bot for at også han hadde trenna på ekteskapet før tida. Det var Karen Knutsdotter «*Moesvig*» og Torstein som hadde øvd seg litt, og så vart det barn av det. Folk stod fram på tinget og vitna om at Karen og Torstein no hadde gifta seg, men

ei bot på to dalar og ei ort vart det likevel. Kvar Karen Knutsdotter kom ifrå er meir usikkert. «*Moesvig*» er ikkje så greitt å identifisere. Vi har jo plassen Mossavika ved Norddolmsvågen, men her var det jo ikkje busetting på 1600-talet. Vi let det berre ligge her.

1640- og -50-åra vart vanskelige tider for dei som i all hovudsak skulle leva av det som dei henta frå havet. Av ulike grunnar gjekk prisane på tørrfisk ned, etterspørselen var mindre og det vart hevda at innsiget av skrei, som var det viktigaste for dei som hadde busett seg lengst ute, mesta forsvann. Nokre år vart reine svartår. I skattemanntalet frå 1646 står det ført opp ei lang liste over dei som ikkje var i stand til å betale skatt dette året. Her står det om dei at dei «*vere gandske slet forarmed saa dj aldellis ingen Midell eller Formue haffuer nogen schatt till Ko Ma att udgiffue, men mestenn deell Ohmgaar at Thige, och ehn Part bort dragen*». Dei er altså så forarma at dei aldeles ikkje har verdiar eller formue til å betale skatt til kongen med. Dei fleste av dei går ikring og tigg, og ein del har reist herifrå. Og det var nettopp det som skjedd i desse åra. Folk flytta vekk frå dei små, jordlause holmane ute ved fiskefelta og innover til fjordane og områder der det var jord å finne. Det var no kombinasjonsbruket med ein fot i båten og ein fot på land for alvor oppstod og den typiske fiskarbonden vart til.

Her oppe på det vesle platået, i ly for vestavêret og nordavinden, er det ein liten jordflekk. Her finn vi både brennhette og einer, bra teikn når vi leiter etter busetting.

Folket på Knaverøya greidde enno å betale skatten sin og heldt ut, men vi kan gå ut frå at det var smalhans også for dei. Per budde framleis på Knaverøya i 1668. Kjeldene sviktar oss utover siste delen av 1600-talet. Dei årlige skattelistingane fell meir eller mindre ut, og prestegården og dermed også husmennene som høyrte til han, fekk fritak for skatt. Så da blir det berre meir sporadisk at vi finn nemnt folk på Knaverøya og dei andre plassromma under Dolm. I 1695 møter vi ei som heitte *Lisbet Knaberoen*. Ho måtte ut med to dalar i bot for at ho hadde gått til sengs med Anders Jakobsen Myra utan at dei var gifte. Vi veit ikkje sikkert, men trur at Anders var husmann i Myra ved Dolmsundet. Han fekk sjølv sagt bot, han også. Fire dalar måtte han ut med. Husmannen på Knaverøya på denne tida var Ola Sivertsen. Han var fødd rundt 1640, og det kan godt hende at Lisbet var dottera hans.

Rett nedafør den vesle jordflekken er det plass for ei stø og eit naust. Kan det ha vore her at Ola Sivertsen drog opp båten sin?

På 1700-talet hadde danskekongen bruk for fleire pengar til krigane sine mot svenskane. Den store nordiske krigen blussa opp att frå 1709, og kongen fann i sin store visdom ut at han kunne skrive ut fleire ekstraskattar, og mellom desse kom det ein skatt i 1711 på parykkar, fontangar (hårpynt for kvinner), karjolar, tenestefolk og sko. Det skulle liksom vera ein slags luksusskatt, dette. Berre nokre av dei kondisjonerte - embetsmenn og borgarar - i Hitra prestegjeld hadde parykkar eller hårpynt, som var høgste mote på denne tida, og sjølv sagt hadde ingen karjolar på dei veglause øyane våre. Men tauser

og drengar var det mange som hadde. Det var ein viktig del av sosialiseringa i det førindustrielle samfunnet. Og ein luksus som sko hadde nok dei aller fleste som var i stand til å gå. Det såkalla skoskattemanntalet gir oss derfor eit nokolunde bra oversyn over dei busette i Hitra prestegjeld i 1711. Og kva med husmannsplassane under Dolm prestegard? Er dei å finne i lista over folk som måtte betale skatt for å ha sko? Jau, dei er med, og på «*Knaberoen*», som det står, måtte Morten Torsteinsen ut med tolv skilling i skoskatt for to personar, antakelig han og kona hans. Morten var altså husmann på Knaverøya i 1711. Vi veit ikkje stort om han, men det noko uvanlige namnet Torstein har vore nemnt på Knaverøya før. Jau, det var jo Lars og Ingeborg Knaverøya som i 1645 hadde ein fosterson som heitte Torstein. Kan Morten ha vore sonen hans? Morten Torsteinsen var fødd rundt 1687, og i 1701 var han tenestegut på Honnesset ved Vikan i Barmfjorden hos Mille Bernhoft, enka etter lensmann Gjerlov Ovesen Nettelhorst. Så kom han kanskje tilbake til Knaverøya, gifta seg og tok over plassen der far hans vaks opp. Ikkje sikkert, men ikkje heilt utenkelig, heller. Sikrare er det at Morten Torsteinsen ikkje vart så mange år på Knaverøya. I ei militær rulle frå 1724 finn vi ein annan husmann på Knaverøya det året. Det var Erik Jonsen. Han var fødd omtrent i 1684, og han var etter alt å dømme den siste husmannen på Knaverøya.

Sjølendinga på Skarvøya er lett å finne. Ser du restane etter bryggjekarar midt på bildet? Inn til høgre ligg båtstøa.

Der, nede ved saugjerdet, ser du båtstø på Skarvøya. Og lenger hit, til høgre for rogna, er tuftene etter stuahuset.

Om vi hiver oss på årene og ror ei halv kvartmil nordover frå Knaverøya, kjem vi til Skarvøya. Slik som for Knaverøya er det i 1610 vi først får vita om folk som budde der. To karar, som begge heitte Ola Skarvøya, betalte ein halv dalar i skatt det året. Om dei var far og son eller om dei ikkje var i slekt, er det umulig å vita. Dei neste 15 år står ein Ola Skarvøya ført opp i skattelistingene, og rundt 1621 gifta han seg. Det året fekk Ola Skarvøya heile fem dalar i bot «for frillefniit med hans Throeloffuede Festemøe». Han var altså trulova og skulle gifte seg, men så hadde han budd i lag med denne festemøya si før bryllupet. Etter som Ola var husmann under prestegarden, må vi rekne med at presten sjølv heldt dei nøye i augesyn. Frå 1627 var det ein Anders som var husmann på Skarvøya. Han var der i to-tre år, og så går det 15 år da det ikkje er registrert skattebetalarar på Skarvøya. Om det betyr at det ikkje budde nokon der, eller om husmenn på Skarvøya av ein eller annan grunn ikkje skulle betale skatt, veit vi ikkje. Vi veit at det budde folk på Skarvøya i 1645, men husmannen her står ikkje i dei vanlige skattelistingene verken i 1645 eller 1646. Det er i lista over den velsigna koppskatten i 1645 vi finn husmannen på Skarvøya nemnt. Da budde ein kar som heitte Brønnel med kona Ingeborg på Skarvøya. Brønnel vart brukt både som manns- og kvinnenamn i tidligare tider. I dag finn vi det att som Brynjulv på menn og Brynhild på kvinner. Heller ikkje i skattelistingene etter 1645 finn vi Brønnel Skarvøya, men i ei liste over fisketiende i 1656-57 var han med. Han had-

de vore på vårfiske – altså skreifiske om våren – og måtte ut med eit halvt pund tørrfisk i tiende. Så vi går ut frå at Brønnel og Ingeborg hadde budd på Skarvøya i alle desse åra. På 1660-talet hadde dei flytta. Antakelig er det husmannen på Skarvøya vi finn i eit manntal frå 1664. Da budde det ein kar med namnet Brønnel Evensen på Langøya, berre eit par kvartmil sørvest for Skarvøya. Namnet Brønnel var trass alt såpass uvanlig, at det er rimelig å tru at det er Brønnel Skarvøya som har flytta til Langøya. Presten Ole Claussen Rossing meinte at Brønnel var 57 år gammal i 1664, altså fødd rundt 1607. På Skarvøya budde ein annan husmann i 1660-åra. Hans heitte han, og han var på Skarvøya i 1668. Det er alt vi veit om Hans, og Skarvøya blir ikkje nemnt meir dei neste 180 åra. Antakelig budde det ingen på Skarvøya før ho vakna til liv att i 1850-åra.

Jau, dei hadde byggemateriale å ta av til murar og gjerder på Skarvøya: Stein.

Nyare tid

Det er ikkje tilfeldig at det på 1850-talet kom ein familie og slo seg ned på vesle Skarvøya, som hadde lege folketom i mange generasjonar. Dette var ei tid med press på ressursane landet over. Folketalet hadde auka over tid, og mange leita etter ein stad å slå seg ned og skapa seg ei framtid. Mange flytta frå innlandet og ut til kysten på denne tida, andre valte den lange reisa over Atlanteren til Amerika. I Hitra prestegjeld, som omfatta Hitra og Frøya, gjekk folketalet opp frå 5886 til 8470 på dei tretti åra frå 1845 til 1875. Det var ein auke på 86 personar i gjennomsnitt kvart år, det – ein svært høg folketalsauke

i eit samfunn som vårt, både da og no. Mykje kom nok av eit høgare fødselsoverskot enn tidligare, men her var det også stor tilflytting, særleg til Frøya. Og når no alle desse skulle finne seg ein heim og skapa seg eit utkomme, så vart det trøngt om plassen. Det var sjøen som heldt liv i dei fleste. Heldige var dei som hadde ein gardpart, eit plassrom eller ei stue i eit fiskevær. Mange familiar hadde ikkje det. Dei flytta rundt frå stad til stad og levde som leigebruarar – innerstar – i årevis, før dei kanskje var heldige og endelig fann seg sin eigen heim. Det er lett å forstå at til og med gamle, små husmannsplassar, som hadde lege folketomme i lang tid, no vart ettertrakta og kom i bruk att.

Mellom haugar og bergrabbar på Skarvøya er det jord til både litt åker og slåttamark. Steinkantane rundt jordteigane fortel om arbeidet som ligg attom kvar ein flekk.

Ein dag i 1850 – det kan ha vore eit år eller to før – møtte Tore Fredriksen, ein kar på rundt 50 år, opp på Dolm og ville snakke med soknepresten Christian Johannes Brodtkorb. Presten kjente Tore godt frå før. Han visste at Tore og kona Beret Maria hadde budd i mange år på Hjertøya, at dei hadde fleire barn og at dei no var i ferd med å bli heimlause. Presten var trulig innstilt seg på ein samtale med trøyst og sjelesorg. Der tok han i så fall feil.

Tore Fredriksen var både fødd og oppvaksen på Hitra. Han kom til verda ein februar dag i 1801 på husmannsplassen Strauman under garden Småg. Foreldra var Fredrik Evensen og Siri Toresdotter. Fredrik var fødd i

Aunhåggån i Rennebu i 1762 og kom til Hitra rundt år 1790. Han kom til Bispøyan og var på Henrikøya da han trulova seg med Siri Toresdotter sommaren 1794, og den 23.oktober 1794 gifta dei seg i Dolm kyrkje. Dei fekk seg husrom på Hestnes og budde der da sonen Even kom til verda den 28.januar 1795. Det kan vera at Siri Toresdotter hadde familie der. Snart fekk Fredrik og Siri sin eigen heim: Husmannsplassen og det tidligare strandsetet Strauman under Småg. Her budde dei da folketeljinga vart tatt opp 1.februar 1801, og eit par veker seinare, den 16. februar, fekk dei så sonen Tore. Så mange år vart ikkje Siri og Fredrik med dei to små gutane buande i Strauman. På yttersida av Dolmsundet, nordover frå Strauman, ligg Hjertøya. Her var det to bruk på denne tida, og i 1807 slo Fredrik og Siri til og kjøpte halvparten av det eine bruket for 220 riksdalar. No budde dei på eigen gard i tida framover, og da brørne Even og Tore vaks til, vart dei til god hjelp for foreldra, både på sjø og land. Even gifta seg i 1822 med Bergitte Hansdotter frå Skarpnisset på Frøya. Dei fekk tre-fire døtrer og ein son, nokre mens dei budde på Hjertøya og dei to siste etter at dei flytta til Smågasjøen rundt 1827.

Tore var heime hos foreldra på Hjertøya gjennom heile

Bilde 12: Hjertøya. Dei eldste bryggene kan ha stått her også på Siri og Fredrik si tid.

ungdomstida, og etter at mora Siri Toresdotter døydde heime på Hjertøya 6.februar 1823, var Tore heime hos faren. Så gifta Tore seg i 1835. Det gjekk føre seg i Dolm kyrkje den 26.februar. Han reiste ikkje land og strand rundt og leita etter brur, han Tore. Ein svipptur inni Dolmsundet til husmannsplassen Sveen under Hopen, der gjekk det ei gifteklar ei: Ho Beret Maria Ingebrig-

tsdotter. Ho var fødd på Sveen 12.juni 1812. Foreldra var husmannsfolk der da. Faren var Ingebrigt Hansen frå Skogn, og mora var Elen Gurina Andersdotter frå Kvennhusvika, aust i Dolmsundet.

Ingebrigt – dei sa sikkert Embret – kom til Hitra rundt år 1800. Han var omreisande skreddar, og i februar 1801 losjert han i Stakkvika hos den gamle klokkaren Colbanus Jensen og familien hans.

Det har ikkje vore så greitt å finne ut akkurat når og kor hen Ingebrigt Hansen var fødd, men dei sjømiliterare rullane blåheld på at han kom frå Skogn og var fødd i 1770 eller 1771, og da Ingebrigt gifta seg med Elen Gurina i juni 1804, har han sagt til presten at han heitte Eggen til etternamn. Det kan tyde på at han i det minste i ei tid hadde budd i Egge-grenda midt i Skogn.

Ikkje mange vekene etter at dei vart gifte fekk Ingebrigt og Elen Gurine ein gut. Det var den 29.juli 1804, og han fekk namnet Hans da han vart døypt den 12.august. Da budde skreddaren og kona hans på ein liten husmannsplass under Heggåsen som heitte Fetn, men snart var dei heldige og vart husmannsfolk på Sveen under Hopen, ein god husmannsplass. Og her kom ungene som perler på ei snor: Anders i 1807, Peter Andreas i 1809, Beret Maria altså i 1812, Ingeborg Anna i 1815, Elen Tomina i 1817, Jacob i 1819 og Johan Otte i 1824. Dei fleste av denne ungeskokken vaks opp og nådde sjels år og alder, og utover 1800-talet finn vi dei att rundt om på Hitra og Frøya.

Beret Maria finn vi att på Hjertøya hos han Tore, og det gjekk ikkje meir enn fem månader etter at dei stod som brurfolk i Dolmkyrkja, så kom det første barnet deira, ikkje mindre enn eit mirakel. Og mirakelet var ein frisk og fin liten gut, som sjølv sagt fekk namnet Fredrik etter farfaren sin. Han vart fødd 21.juni 1835 og døypt 2.august i Dolm kyrkje. Den 4.mars 1837 fekk dei sonen Saras, 3.april 1839 vart Margrethe fødd og den 28.desember 1845 kom vesle Elen Maria til verda. Alle ungene var fødte heime på Hjertøya.

Gamle Fredrik Evensen på Hjertøya la inn årene for siste gong i 1842. Han var da 81 år gammal, ein høg alder på denne tida. Framleis satt han som eigar av garden. Kanskje hadde det vore tenkt at eldste sonen, Even Fredriksen, skulle overta, men Even døydde på Smågasjøen sommaren 1829. Ved arveoppgjeret etter Fredrik og Siri i 1844, vart garden lagt ut til Even sin einaste son, Henrik Evensen, som enno var berre 17 år. Tore og Beret Maria, som no hadde drive gard og bruk på Hjertøya i mange år, tenkte kanskje at dei kunne fortsette på Hjertøya, i alle fall til Henrik vart vaksen, men sommaren 1848 selte Henrik garden til Johan Jørgensen frå Hestnes, og dermed var Tore og Beret Maria og dei fire ungene heimlause.

Så da Tore Fredriksen denne dagen rundt 1849-50 kom til Dolm og ville snakke med presten, var det ikkje for å få trøyst. Nei, ein finvørsdag med synnavind hadde kanskje Tore og Beret Maria heist seglet på færingen og segla utover åt Skarvøya. Gammalt folk hadde snakka om at det hadde budd folk der for lenge, lenge sia. Tore hadde vore på Skarvøya mange gonger før, og kanskje ville han no vise Beret Maria noko han meinte var tuffer etter hus som hadde stått der og litt matjord mellom bergrabbane. Her måtte det da gå an å leva? Dei visste at Skarvøya hørte prestegarden til, og dei vart einige om å snakke med presten.

Både Beret Maria og Tore forstod at den som skulle liuberge seg på Skarvøya, fekk bu seg på å rydde stein. Heldigvis hadde dei ungar som begynte å vekse til.

Nei, sokneprest Brodtkorb hadde ikkje noko imot å få fleire husmenn til prestegarden. Men han undra seg kanskje litt over at Tore, snart 50 år gammal, virkelig orka på å begynne heilt på nytt, på ei lita øy vest i havet, der det verken var hus eller jord? Tore såg ikkje mørkt på det. Han såg antakelig mørkare på at han og familien skulle måtte leva som leigebruarar rundt om i bygda i åra som kom. Han vart fort einig med soknepresten om ein husmannskontrakt, som, da han vart endelig utforma og tinglyst nokre år seinare, såg slik ut:

Underskrævne Christian J Brodtkorb, Sogneprest til Hitteren, fæster herved til Thore Fredriksen Gjertøe Øen Skarvøen under Dolm Præstegaard, L No 189, paa hans og Hustrues Levetid paa følgende Vilkaar:

1. rydder, dyrker og forbedrer han Jordeveien
2. betaler han aarlig til Landdrotten under Jul 7 – syv – Spdlr
3. forretter han – efter Tilsigelse – Skyds, Reiser eller andet Arbeide mod for Præstens Husmænd sædvanlig Betaling
4. maa han ikke uden Landdrittens Samtykke indtage i sine Huse Inderster eller løse Personer
5. finder han Vraggoods i Præstegaardens Øer, Holmer eller Skjær, eller bemærker han, at nogen uedkommende afbe nytter nogen af Præstegaardens tilliggende Herligheder, da har han derom strax at underrette sin Landdrot.
6. har han Tilladelse til at optage 5 – fem – almindelige Stakke Brændetørø aarlig
7. maa han ikke paa selve Øen eller paa nogen Øe under Dolm rive Lyng eller Ener til Brændsel

Naar han efterkommer noiagtig disse Vilkaar og iøvrigt de nu aller senere gjældende Love angaaende Husmandsvæsenet, skal han bemeldte Plads beholde for sin og Hustrues Levetid.

Dette er i hovudsak ein heilt vanlig plass-seddel for husmannsplassane under Dolm: Gjera plassen likare enn han var da husmannen overtok, årlig leige, skysseiser og betalt arbeid, melde frå om vrakgods og om uvedkommande tek seg til rette (beite, dun- og eggssanking til dømes), rett til å ta torv til brenne og forbod mot å snaue holmar og skjær for vegetasjon. Men det er to plikter som

Tore og familien hans slapp unna: Gratis pliktarbeid på prestegarden og gratis presteskys. Trulig var det nettopp fordi plassen måtte byggas opp heilt frå grunnen av, med hus og rydding og nydyrking av jordflekkanne på Skarvøya, som no i manns minne berre hadde vore brukt til beiteland. Etter som Tore ikkje fekk ta over garden på Hjertøya, arva han nokre dalar etter far sin, og dermed hadde han litt å bruke på å kome i gang på Skarvøya. Høgst trulig kjøpte han brukte våningshus og fjøs, kanskje i Hemne eller på Nordmøre, som han fekk sett opp på Skarvøya. Det var den vanligaste måten å gjera det på her på øyane. Naust og sjå fekk han også bygd. Endelig var det fastbuande på Skarvøya igjen.

Her er tufta etter stuahuset på Skarvøya. Til venstre var det kjellar under huset. Nousteinene på sørveggen er heilt oppe ved høgre bildekanten.

Beret Maria og Tore på Skarvøya

No var det likevel ikkje slik at Beret Maria Ingebrigtsdotter og Tore Fredriksen starta heilt på bar bakke da dei flytta til Skarvøya. Det var nok dei to som egentlig hadde drive gardsbruket på Hjertøya gjennom fleire år, så reiskap og utstyr og husgeråd hadde dei med seg. Og båtar og bruk til drifta på sjøen hadde jo Tore frå før, så vi kan rekne med at dei kom seg fort til rette i den nye heimen sin. Våren 1851 måtte Tore og Beret handle litt på krita hos Handelshuset Ole Moe & Co i Trondheim. Gjelda vart ikkje på meir enn 35 dalar, men likevel måtte dei sette dei nybygde husa sine, ei ku, ei kastnot, eit søkknotøre og to seksringar i pant. Likeeins måtte dei pantsette sin tredel i ein storbåt på 36 tønner, altså eit

fraktefartøy, som Tore hadde i lag med svigerfaren Ingebrigt Hansen Sveen og sin tilddigare nabo Jon Olsen Hjertøya. Det var altså ikkje berre fiske og dei små jordlappane på Skarvøya som ga mat på bordet og kledda på kroppen til folket på Skarvøya. Ein storbåt vart brukt til fraktfart til byane, til marknadene og til bygdareis innover fjordane.

Vi har kjelder som fortel oss ein del om kva Beret Maria og Tore rådde over av jordisk gods. Våningshuset var utstyrt med sval og bislag, og i huset hadde dei sjølvsgatt bord og stolar av ulike slag, for det meste raudmala, benkar og skap, knakkar og skamlar. Det mest luksuriøse var eit såkalla dagur, altså eit vegg- eller golvur, som måtte trekkas opp kvar dag. Dekketøy og kjøkkenutstyr med gryter og kar, bøtter og dallar. Vi finn både rullekniv, rivjarn og hakkebrett i kjøkkenskapet hennes Beret, og ho hadde 13 melkebunker og smørkinne, så vi forstår at dei produserte sitt eige smør på Skarvøya. Til å begynne med hadde dei kanskje berre kua «Rosenlin», men etter kvart fekk dei ei ku til og sau, geit og gris. Det meste av det familien trong av korn og mjøl, kjøpte dei sikkert, men dei rydda seg no såpass med åker på Skarvøya at dei sådde ein halv tønne blandkorn, ei halv tønne bygg og sette halvanna tønne potet. Større kornavling hadde dei ikkje enn at dei mol kornet på den handkverna dei hadde.

40 kornstaurar hadde dei til å tørke kornbanda sine på, og i fjøssvala hos han Tore finn vi to ljåar med orv, fire river og to sigdar. Ved fjøsveggen sto det sjølvsgatt ein slipestein. Jorda dyrka dei med spade, spett og grev, anna reiskap trong dei ikkje til det på Skarvøya. For det var drifta på sjøen som var viktigast for folket på Skarvøya. Fiske-reiskap av dei slag som var brukte på 1800-talet hadde dei mykje av. Kar og stampar, nokre til oppbevaring av fisk og andre til barking av reiskap og tønner og fustasjer av eik og furu hadde dei på sjåen. Her sto det også to levertønner. Dei la snøre sjølve på Skarvøya, for snørgogn hadde dei. Eit par seksringar har vi nemnt, men dei hadde to fullt utstyrte færingar også, med både master og segl. Og skulle dei på fiske lenger unna, så hadde dei ein utstyrt fyring liggande klar. Kor opptatt skarvøyfolket var

av det åndelige, veit vi ikkje, men Beret Maria og Tore var ikkje snauare enn at dei hadde ei gammal bønnebok og ei salmebok liggande på ei hylle i stua.

Jau, det ser ut til at dei greidde seg bra på Skarvøya. Ungane voks til, så med kvart vart det mange hender i arbeid både på sjø og land. På nyåret 1856 viste det seg at eldstesonen Fredrik hadde vakse såpass til at han var bestemt på å gifte seg. Han hadde møtt ei frå Sætra på Fjellværsøya, og sjølv om han berre var 20 år gammal, så hadde Fredrik-guten såpass vett i skallen at han berre slo til da han fekk sjansen der. Til og med dolmøyværingar veit sitt eige beste, av og til. Margrete Kristine Jakobsdotter heitte ho, og var fødd på Sørsætra 7.oktober 1822. Til vanlig vart ho kalla Grete. Og Fredrik og Grete kasta ikkje bort tida. Dei fekk sonen Jakob Teodor den 20.mai 1857. Han må ha vore det første barnet som var fødd på Skarvøya på kanskje 200 år.

Men, det er vel ikkje han Tore Skarvøya som driv og bygger seg jordkjellar? Nei, det er jo han Magnar Anses, som står og undrar på om det er ein jordkjellar eller eit lite steinfjøs han Tore har bygd.

Men på Skarvøya var det berre eitt stuahus. Det var ikkje så stort, og det begynte å bli folksamt der. Fredrik og Grete fann ut at det kanskje var like greitt at dei fann seg ein annan plass å slå seg til. Så vart husmannsplassen Svalgraset under Leikvam ledig, og Fredrik og Grete fekk ta over som husmannsfolk der, mot bygsel og arbeidsplikt

til dei to eigarane av Leikvam, Knut Jonassen og Markus Johannessen. Plass-seddelen er datert 31.mai 1858, men det kan godt hende at dei tok over plassen noko før. Den 12. februar 1859 fekk Fredrik og Grete sonen Saras Elenius, og dei fann seg bra til rette i Svalgraset. Men snart var dei tilbake på Skarvøya.

Den 2.desember 1859 vart det kjent i nabolaget at han Tore Fredriksen på Skarvøya var død. Han var enno ikkje 60 år gammal. Kjeldene fortel oss ikkje kva han døydde av, men han kom heldigvis ikkje vekk på sjøen, for han fekk si grav på Dolm. Det var jordfesting der våren 1860. På Skarvøya var no mor Beret Maria med sonen Saras på 22 år, dottera Margrete på 20 og dottera Elen Maria på 14 år tilbake. Og ikkje stod det så bra til med ho Beret Maria, heller. Kva som skjedde med ho og korleis det arta seg, veit vi ikkje noko om, men hausten 1865 var ho plassert i «Tronka», Trondhjems Hospitals Sindsygeasyl, i Vestre Gade 56 (no Erling Skakkes gate) i lag med 58 andre psykisk sjuke. Kanskje kan det at ho mista mannen Tore ha vore ein årsak, og kanskje kan det ha vorte for mykje for ho da yngste dottera, Elen Maria Toresdotter, døydde av meslingar 13.mars 1862. Vi kjenner ikkje til akkurat når Beret Maria kom åt Tronka, men ho var altså der ved utgangen av 1865. Ti år seinare – i desember 1875 – var ho innlagt på Trondheim kommunale sjukehus i Kongensgata, og da står det om ho at ho var «sindsvag». Det er leitt, men vi kjenner ikkje til korleis det gjekk med ho Beret Maria. Vart ho frisk? Kom ho tilbake til Hitra? Fekk ho nokre år i lag med sine egne før alt var over? Vi veit ikkje. I kjeldene finn vi ho ikkje gravlagt på Dolm, og ikkje i Trondheim, heller. Kanskje ein dag får vi greie på korleis det gjekk med ho til slutt, og da vil du finne det i Hitterslekt.

Den siste husmannstida

Plutselig vart det god plass rundt matbordet i stua på Skarvøya. Tore og Beret Maria var borte og Fredrik og Grete hadde flytta til Svalgraset. Det var berre Saras Toresen på 23 år og søstrene Margrete Toresdotter på 21 år og Elen Maria på 15 år igjen på Skarvøya, og til alt overmål var det ein kar frå Lamøya i Bispøyan som

hadde begynt å beile til Margrete. Snart reiste kanskje ho sin kos også?

Da var det at Fredrik og Grete i Svalgraset sette seg ned og tenkte seg om. På Skarvøya stod det nye, gode hus, og det var lagt ned mykje arbeid i jordvegen der. Trulig ville også Fredrik sin bror Saras Toresen ha dei tilbake til Skarvøya, og slik vart det. Alt hausten 1861 flytta Fredrik og Grete med dei to gutane sine til Skarvøya igjen, og den 15. september 1861 fekk dei dottera Tora Eline. Da ho vart døypt i Dolm 1.juledag 1861 budde dei i alle fall på Skarvøya. Men den første tida tilbake på Skarvøya starta ikkje godt for Fredrik og Grete. Den vesle dottera deira, Tora Eline døydde av strupehoste – falsk krupp - 6.januar 1862, berre 16 veker gammal. Og berre vel to månader seinare, den 13.mars, døydde yngste søstera hans Fredrik, ho Elen Maria Toresdotter, av meslingar. Ho var 16 år da.

Den 30. august 1862 skreiv Fredrik Toresen under husmannskontrakt på Skarvøya med sokneprest Christian Johannes Brodtkorb, «da Enken efter forrige Bruger har frasagt sig Pladsen» - altså hadde ikkje Beret Maria Ingebrigtsdotter gjort krav på å behalde Skarvøya, slik ho hadde rett til, og vi veit kvifor. Deira husmannskontrakt var nøyaktig lik den Tore Fredriksen fekk nokre år før, bortsett frå eitt punkt: Den nye husmannen på Skarvøya vart pålagt seks dagars gratis pliktarbeid på prestegarden i slåttonna på landdrottens – sokneprestens – kost. No hadde Skarvøya vorte eit plassrom på same nivå som dei andre husmannsplassane under Dolm, så da måtte også husmannsfolket på Skarvøya få dei samme pliktene. Foreløpig unngjekk dei plikt til gratis presteskys.

Den 12. januar 1863 fekk Fredrik og Grete en son til. Han fekk namnet Martin Elenius. Da folketeljinga vart tatt opp 31.desember 1865, var Fredrik og Grete med sønene sine etablerte på Skarvøya. Fredrik sin bror Saras budde framleis der, og dei hadde i tillegg lottkaren Ola Sørensen buande hos seg. Fredrik og Saras si eldste søster hadde gifta seg med Anton Iversen frå Lamøya mesta tre år før og hadde flytta dit. I 1866 fekk Fredrik og Grete ein son til som fekk namnet Fredrik. På denne tida fekk

dei tilbod frå Anton Iversen på Lamøya, han som i 1863 hadde gifta seg med Margrete Toresdotter, eldste søstera hans Fredrik. Anton og Margrete hadde losjert eit par år på Skarvøya før dei flytta til Lamøya og kjøpte seg eit bruk der. No baud dei fram halve bruket til Fredrik og Grete. Det var berre eit lite bruk, kanskje med mindre matjord enn på Skarvøya, men der var dei i alle fall herrar i eige hus, utan årlig pliktarbeid og bygselavgift. Det vart så Fredrik og Grete slo til. Hausten 1867 kjøpte dei det vesle bruket på Lamøya for 50 spesidalar. Det vart halde skylddelingsforretning der den 2.juni 1868, så måtte Fredrik og Grete sette seg opp hus på bruket sitt, så det tok nok litt tid før dei flytta frå Skarvøya til Bispøyen. Hausten 1869 var dei for lengst komne til Lamøya, og 25.september fødde Grete ei dotter der. Ho vart heimedøypt med ein gong og dei rakk så vidt å gi ho namnet Tora Berntine før ho døydde, berre nokre minutt gammal. Litlulaftan 1870 døydde også Fredrik Toresen, og Grete Jakobsdotter vart sittande att med dei fire sønene Jakob (13 år), Saras (11 år), Martin (7 år) og Fredrik (4 år). Grete og gutane greidde seg i tida som kom. I 1880 overtok sonen Jakob bruket på Lamøya, og mor Grete vart kårkjerring.

Saras Toresen flytta frå Skarvøya omtrent på same tida som Fredrik og Grete flytta til Lamøya. Også Saras kjøpte seg eit gardsbruk. Det var på Daløya på Frøya. Her gifta han seg og fekk familie.

Kva så med Skarvøya? Vart ho fråflytta igjen? Nei, da. Det kom ein ny husmannsfamilie til Skarvøya med ein gong. Det var Jakob Eliassen og Anna Dorteia Olsdotter med sønene Elias Odvard på fire år, Anton på to år og Anna Dorteia sin son Johan Elenius på ti år. Dei kom til Skarvøya frå Småg. Der hadde dei i ein fire-fem år forpakta og drive bruket til ein som heitte Johan Hansen. Kva som gjorde at dei flytta frå Småg og vart husmannsfolk på Skarvøya, veit vi ikkje. Kva veit vi så om Jakob og Anna Dorteia?

Jau, Jakob var sonen til eit par som kom flyttande til Hitra på slutten av 1820-tallet. Elias Odvard Jakobsen heitte faren hans. Han kom frå Åfjorden. Mora var In-

geborg Pålsson, og ho var frå Rissa. Dei to møttes i Trondheim tidlig i 1820-åra og gifta seg i Domkyrkja der i 1823. Etter ei tid i Trondheim flytta dei til Åfjorden og vart husmannsfolk langt til fjells på plassen Storfjellet eit par år. Så kom dei til Hitra, først til Skreddarøya, så til Helbustad og så i 1833-34 til Vågen ved Dolmsundet, altså Madsvågen, eller det vi kallar Sørvågen i dag. Her vart dei husmannsfolk med ein stor ungeflokk, som dei hadde fått rundt om på dei stadene dei hadde budd. Jakob kom til verda 21.februar 1830, og på den tida losjerte dei på Skreddarøya under Dolm.

Anna Dorteia Olsdotter var fødd på Hjertøya 1.februar 1835. Foreldra hennes var Ola Gunnarsen og Olea Ivarsdotter. Ola var fødd på Fausland i 1802, og Olea var fødd på Titran i 1806. På den tida da Anna Dorteia

Ein torudam, ikkje langt unna husa på Skarvøya. Men husmannsfolket på Skarvøya fekk lov til å ta torv også andre stader på prestegarden.

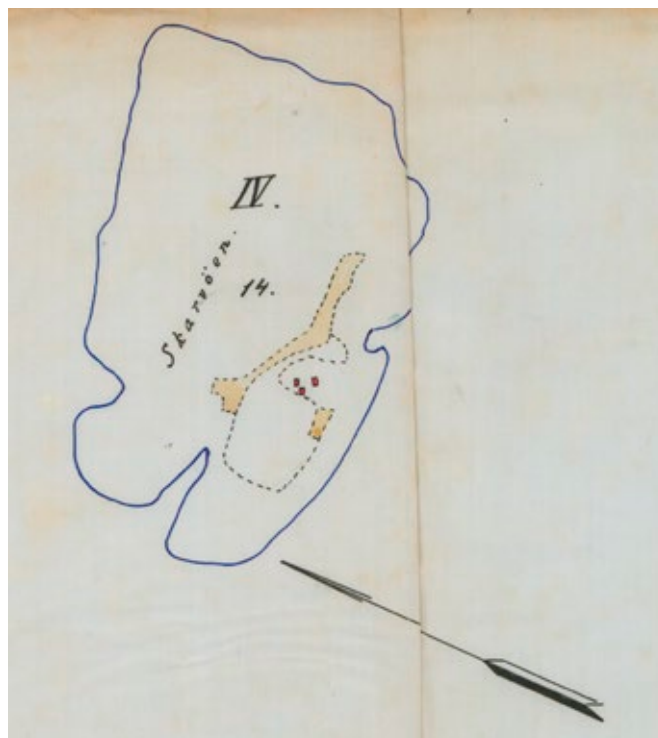
kom til verda, bøksla Ola og Olea eitt av bruka på Hjertøya. I 1850 kjøpte dei dette bruket og vart sjølveigande fiskarbønder.

Sjolv om Jakob Eliassen og Anna Dorteia Olsdotter var på Skarvøya alt i 1869, vart ikkje husmannskontrakten med sokneprest Fredriksen på Dolm underteikna og tinglysen før 31.mai 1871. Innhaldet i kontrakten var omtrent akkurat som Fredrik Toresen sin kontrakt frå 1862. Og elles gjekk livet på Skarvøya sin gang. Den 14.august 1869 fekk Anna Dorteia og Jakob sonen Johan Petter, den 3.desember 1873 vart dottera Ingeborg Oline fødd og den 20.november 1875 kom sonen Johannes til verda. I

Dette er Elias Odvart Jakobsen. Han kom åt Skarvøya som fireåring i lag med foreldra sine i 1869 og budde her i 25 år. Elias var sonen til dei siste husmannsfolka på Skarvøya. Henta frå Hitterslekt.

desember 1875 hadde dei to kyr, ein kalv og seks sauer og lam, og dei hadde åker nok til å så 1/8 tønne bygg og 1/8 tønne blandkorn og til å sette to tønner potet. Enno først i 1890-åra var fem av borna til Jakob og Anna Dor-tea heime på Skarvøya, og det må bety at jordflekkane på plassen og havet ikring var til å leva av. Borna var vaksne, unge menneskje no, og nokre av dei sysselsette seg med handverk i tillegg til arbeidet på husmannsplassen og hovudnæringa, som var fiske. Elias dreiv som skomakar, Johan Petter var snekkar og Johannes vart skreddar. Men no var fleire av ungdommane i gifteklar alder, og da vart stua på Skarvøya igjen i trongaste laget. Anton gifta seg i 1895 med Paulina Benjaminsdotter frå Langøya. Dei flytta først dit, før dei slo seg til i Myra under Hopen. Johan Petter, han vart kalt berre Petter, døydde av tæ-ring på Skarvøya 6.juni 1894. Ingeborg Oline flytta til

Skarvøya i 1886. Utsnitt frå kart over Dolm prestegard, teikna av S Molvig. Original hos Statsarkivet i Trondheim.

Trondheim og fekk seg tenestepost der, før ho begynte som sydame på Møllenberg. Skreddaren Johannes reiste til Minneapolis i Amerika våren 1900. Han kom tilbake i 1904, fekk tæring og døydde heime hos foreldra sine 8.januar 1905.

Eldstesonen Elias Odvart fann seg ei frå Olderøya i Bis-pøyan. Maria Karoline Bengtsdotter heitte ho, fødd 8.september 1867 og foreldra var Bengt Olsen og Olina Johanna Jakobsdotter, gardfolk på Olderøya. Maria var den fjerde i ein barneflokk på ni. Elias og Maria reiste til Trondheim og gifta seg i Nidarosdomen 20.oktober 1892. Så flytta dei til plassen Myra ved Dolmsundet, og her budde dei da sonen Julian Bernhard vart fødd 13.juli 1896. Året etter, i 1897, kjøpte Elias Jakobsen halve gar-den Sveen – Nordsveen – av Petter Olsen Ringstad for

2775 kroner. På Sveen fekk dei fire born: Anna i 1899, Otelie i 1904, Erling i 1906 og Johannes i 1909.

Da Elias og Maria flytta til Sveen, flytta foreldra hans, Jakob og Anna Dortea, også dit. Dei fekk sette seg opp ei eiga stue på Sveen, og der vart dei resten av livet.

Jakob og Anna Dortea vart dei siste husmannsfolka på Skarvøya. Dei neste som busette seg på Skarvøya, kjøpte husmannsplassen og vart sjølveigarar. I 1889 bestemte staten at mellom andre Dolm prestegard skulle få lov å selje unna nokre av husmannsplassane sine. Ein av desse var Skarvøya, med Ørnøya, Geitøya, austre Snåsøya og Edøytvillingane for 800 kroner. Men det vart ikkje noko sal i første omgang, verken av Skarvøya eller nokre av dei andre husmannsplassane som no var «frislepte». Ikkje før Jakob Eliassen og Anna Dortea Olsdotter flytta derifrå meldte det seg nokon som var interesserte i å kjøpe Skarvøya. Det var Kristian Olufsen og kona Oline Magnusdotter frå husmannsplassen Øya under Dolm prestegard. Kristian var døypt Johan Kristian, men han

brukte berre Kristian som fornamn. Foreldra hans var husmannsfolk på Øya, og både før og etter at Kristian og Oline gifta seg i 1888, budde dei som leigebruarar – såkalla innerstar - på Øya i fleire år. Dei budde også i Mattesvika ein to-tre år, før dei kom tilbake til Øya i 1897-98. Det var da Skarvøya vart ledig, og da Kristian og Oline fekk greie på at det var mulig å kjøpe plassen, slo dei til og baud 850 kroner for Skarvøya med dei småøyane som hørte til. Dei fekk tilslaget, og i 1899 flytta dei til Skarvøya med dei tre ungene Olaf på ti år, Klara på sju og Anna på fem år. Dei hadde hatt tre barn til, men dei døydde som små. På Skarvøya fekk dei fem barn til. Fire av dei nådde vaksen alder.

Skarvøya var den første av husmannsplassane under Dolm prestegard som vart selt. Det var staten som var seljar, og skøytet er datert Kristiania, 11. februar 1901. Seinare fekk den eine etter den andre av husmannsfamiliane under Dolm kjøpe heimane sine. Men forteljinga om Skarvøya si tid som husmannsplass sluttar her.

Kjelder:

Digitalarkivet (DA), Riksarkivet (RA), Lensrekneskap for Trondheim len 1610-1661

DA, RA, Rentekammeret, Manntal 1701, Fosen fogderi, Hitra prestegjeld

RA, Matrikkelen 1668 for Hitra, eigen kopi

RA, Skoskattemanntalet 1711, eigen kopi

MiST avd Kystmuseet, Hitterslekt

DA, Statsarkivet i Trondheim (SAT), Kyrkjebøker for Hitra

DA, RA, Folketeljing 1801

DA, SAT, Fosen sorenskrivarembete, Panteregister for Hitra

DA, SAT, Fosen sorenskrivarembete, Pantebøker

DA, SAT, Fosen sorenskrivarembete, Skifteprotokollar

SAT, Sjølegdruller for Fosen, Hitra

DA, Folketeljningane for 1865, 1875, 1891, 1900 og 1920 for Hitra

SVEND SIVERTSEN

Skolen på Ulvøya

Den først skolen på Ulvøya ble bygd i 1880-åra. Den var i bruk i flere generasjoner. Først i 1951 ble ny skole tatt i bruk i Knarrlagsundet, og den nye framhaldsskolen fikk tilhold i underetasjen i nybygget. Selve innvielsen skjedde først i 1956. Da med stor festivitas i bygda.

Solvår J. Selvåg har sendt oss mange bilder fra gammel-skolen, av lærere og elever fra ulike tidsepoker. Det er hun som forteller det meste av denne historien. Vi har forsøkt å knytte tekst og bilder sammen for å gi et godt bilde av den gamle skolen. Marie Elisabeth Ulvan, f.

Knarrlagsund skole og de nærmeste omgivelsene i 1962. Øverst til høyre i bildet er lærerboligen. Bak lærerboligen skimtes taket til Sanitetshuset, som ble bygd opp av materialer fra den gamle Ulvøy skole som ble revet. Foto Widerøe Flyveselskap.

Selvåg har fortalt til Solvår at de på første skoledag måtte ha med bord og stoler heimefra. Framhaldsskolen benyttet også lokaler i ungdomshuset Havly til undervisning en periode.

Skolen i Knarrlagsundet startet i et trekkfullt hus nedenfor det som senere skulle bli ny Knarrlagsund skole. Byggematerialene fra den gamle skolestua ble brukt til nytt sanitetshus, bak lærerboligen. Sanitetshuset ble blant annet brukt til helsekontroller for mor og barn, eller barnekontroller, som det ble kalte den gangen. Før dette ble barnekontrollene holdt i huset til Anne og Birger Berge i Knarrlagsundet.

En av lærerne som huskes godt var Karl Lillestøl fra Hornindal, som var lærer ved Ulvøy skole i årene 1923-1928. Han var en dyktig hobbyfotograf og tok flere klassebilder og andre bilder fra sin lærertid på Ulvøya. Han var bror til «lærerinne» Lina Lillestøl som ble gift Fjeldvær. Andre lærere som huskes er Emil Herje, Lorents Berge og Karl Ulvan.

En mann fra Knarrlagsundet, født 1932, var elev ved skolen under andre verdenskrig. Han har fortalt til Solvår om sine minner, og husker timeplana med skolefagene: norsk, praktisk regning, geografi, kirkehistorie, bibelhistorie, norgeshistorie og tegning. Lærer var Lorents Berge, og han leste både fra Bjørnson og Wergeland for elevene. Han husker også at sanitetsforeningen hadde ordnet med egen skuff

Knarrlagsund framhøllsskole 1959-1960:

Første rekke foran f.v.: Nora Sæther, Borghild Selvaag, lærer Morten Larsen fra Kristiansund, Eva Norunn Sæther og Aud Bekken. Andre rekke f.v. Lidvald Bernhard Ulvnes, Kjell Sæther, Johanne Fredrikke Ulvan, Ellen Andrea Selvaag, Berit Anna Holmen og Tore Ansgar Sæther. Tredje rekke f.v. Astrid Ingeborg Sørsæther, Hanna Andora Ulvnes, Margareth Otellie Lervik, Marit Irene Olsen og Lina Andora Sæther. Bak f.v. Kjell Johan Bergli, Fredrik Margido Sandvik, Ole Jakob Øyen, Bjørn Johan Langtind og Nils Nordvald Jensø. Kilde og bildets eier: Lina Andora Oldervik.

i klasserommet med ullsokker til elevene, da de ofte kom våte på beina til skolen på den tida. Han minnes også tranflaska. Elevene måtte ha med egen skje for utdeling av tran. Den som ikke hadde med skje, slapp å ta tran.

Skolehverdagen ble på flere måter preget av andre verdenskrig. Når engelske krigsfly kom over øya, sprang alle barna opp på toppene for å se. I lang tid etterpå hendte det at de fant splinter fra prosjektiler som hadde slått ned i bakken etter disse toktene.

Den nye skolebygningen i Knarrlagsundet som sto ferdig i 1951, ble bygd i to etasjer rett overfor gammelskolen. Elevene ble veldig glad i den nye skolen sin. En av elevene fra den tida husker at de diktet dette sammen med læreren sin: «*Ved Knarrlagsund skole en skole står, en skole vi vil ære. Og vi er glade i skolen vår, der går vi no i lære.*». Agnes Berge som bodde i nabohuset til skolen, var pedell (vaktmester) ved skolen noen år.

Elever ved Knarrlagsund skole 2. og 3 klasse 1957. Rekke bak fra venstre: Liv Anne Ulvan, Målfrid Asbjørg Ulvan, Alfred Sæther, Rolf Malvoin Aukan, Ingvald Lervik, Arvid Henry Ulvnes, Bjørn Andreas Bjørnes og Karl Ivar Bakeng. Andre rekke bak fra f. venstre: Anne Marie Sæther, Odd Einar Melkvik og Egil Halvar Ulvnes. Tredje rekke bakfra f.v.: Åse Marie Landevåg, Berit Marie Jørgensen, Inger Johanne Røvik og Svein Marvin Skjærbusdal. Foran fra venstre: Esther Borghild Halseth, Kristine Fredrikke Holmen, Judith Pauline Andresen, Oddny Marie Ulvan, Anne Martha Holmen, Øystein Sæther, Karsten Albert Grindskar, Kåre Margido Sandvik, Jan Bjørn Sæther, Brynjar Berge, Ole Norval Bergli og Harald Aukan. Bildets eier er Oddny Marie Nielsen.

Det var firedelt skole, to klasserom, sløydsl, lærerværelse, bad og nødvendige ytre rom. Byggesummen var 125.000 kroner. Det var fylkesarkitekt Semmelmann som tegnet både skolen i Knarrlagsundet og på Gammelsætra. 1.-3.klasse holdt til i underetasjen på skolen helt fram til 1993. I 1982 flyttet også barnehagen inn på skolen. Ny skole og barnehage i Knarrlagsundet ble bygd i 2007.

Arne Johansen fra Stjørna ble lærer i Knarrlagsundet. Skoleåret 1955/56 diktet han sangen «Minner fra Knarrlagsund», senere omtalt og sunget som «Knarrlagsundsangen». På notene til sangen tegnet han båten til

Ole Orholm. Arne Johansen ble senere lærer ved Fillan skole og rektor ved Barman skole.

Her er litt av sangen: Minner fra Knarrlagsund, tekst og melodi Arne Johansen:

*Drømmene mine i blund er om deg
Knarrlagsund. Alltid det var som et funn,
å være her en stund.
Aldri jeg glemmer det sted, og ungene jeg
trivdes med. Ja, her er det ingen skygge
for her kunne enhver bygge, i skjærgårds-
fred.
Vinden her ute den sang, i en romantisk
klang. Alltid jeg følte den trang å nynne
denne sang. Ukene danset i vei, mens
hertet det banket for deg. Men minnene
om deg kjære vil sikkert nok alltid være, en
brann i meg.*

Skoleskyssen

I starten var det ingen organisert skoleskyss. Foreldre på Fjellværøysida av Knarrlagsundet måtte selv ro ungene sine over sundet. De samarbeidet og tok med nabounger. Det var elever både i Hammar'n, Trolla og Dalen som skulle

over. Fra 1954 ble det organisert skoleskyss. Alf Lervik i Dalen hadde en liten, åpen båt med påbygd skjerm. Han ble senere avløst av Birger Berge som skysset ungene med «Sala», en gammel sundbåt fra Kristiansund. Han kjørte skoleruta til brua over Knarrlagsundet kom i 1967. Da ble det busstransport.

Stor fest og innvielse av nyskolen

Fra den store festligheten på Ulvøya i september 1956 da skolen ble offisielt innviet, har vi fått et lite innblikk. Arrangementet skjedde samtidig med innvielsen av nyskolen på Gammelsætra som fant sted dagen etter.

Så snart rutebåten «Fru Inger» hadde lettet seg for sin last med gjester til skolefesten i Knarrlagsund, denne lørdagen i 1956, gikk veien rett opp til den nye skolen. Der var det tidligere på dagen holdt felles skolestyremøte og lærermøte.

Her hilste skolestyreformannen og ordfører Arne Nilsen velkommen og selve den høytidelige innvielse tok til med at skoledirektør Almaas holdt sin tale om skoleforholdene i landet vårt slik det hadde utviklet seg, og sluttet med en hyllest til folket som hadde reist den nye skolen.

Konstituert fylkesmann Jørum bar fram fylkets hilsen og gratulerte med nyskolen. Gustav Ulvan leste egen prolog som til de grader falt i folkets smak, og han måtte gjenta den ved festbordet etterpå. Under den festlige tilstelningen i bedehuset etter innvielsen, talte fylkesskolestyrets representant K. Ramsvik, ordfører Arne Nilsen og ellers flere gjester.

Karl Lillestøl var lærer i Knarrlagsundet i flere år. Han var fra Hornindal. Han var flink med fotoapparatet og tok bilder av klassene han hadde. Bildet er fra 1920-åra. Han sluttet ved skolen på Ulvøya i 1928. Kilde og bildets eier: Anne Brit Berg.

Innvielsen av skolen som hadde vært i bruk siden 1951, virker like flunkende ny som den gang den avløste et gammelt trangt og trekkfullt skolehus, sa lærer Lorents Berge. Det ble trivsel omtrent som i jula, da vi flyttet inn, og slik føler vi det er fremdeles. Skolen har to lyse klasserom, sløydal i underetasjen, og der skal det også innredes folkebad, sa han.

Ulvøy Framhaldsskole 1951-52. Skolen var helt ny i 1951. Se navn under hvert bilde. Solvår har fått en kopi av dette bildet fra Kjell Fjeldvær og tillatelse til å sende dette til historielaget.

Ulvøy skole, skoleåret ca 1928-29. Lærer Lorents Berge står i midten bak. Foto: Karl Lillestøl. Noen navn har vi fått på plass: 1.rekke fra venstre nr 7: Anna Marie Holmen g. Sandvik, f.1919. Knut Ansnes skriver på FB: Ulvøy skole var 3-delt den gangen, slik at dette er elever fra 1. og 2. skoleår, eller de tre første skoleårene. Kretsen omfattet også en liten del av Fjellværsøya (Skjærbusdal - Ingeborgvik). Min mor Kristine Solbakken Ulvan var 7 år i 1928, hun hadde dette bildet, og står visstnok som nr. 2 fra venstre, 1. rekke. Andre som kan være på dette bildet: Mary Kjevik, g. Nordbotten, Karen Fjeldvær (Sommerstad), g. Sæther og Iver Skjærbusdal. Solvår skriver: 1.rekke foran nr 11 kan være Synnøve Utsetø g. Monsvold f. 1920 og nr.12 f.v. er Edna Marie Selvåg f.1920, gift Holmen. 2. rekke bak nr 4. Henry Johannes Skjærbusdal f. 1919. Bildets eier er Karen Westrum.

Solvår Julie Selvåg har sendt inn bildet. Det er Knarrlagsund framhaldsskole 1961-1962. Se navna under hvert bilde. Bildets eier: Ragna Fjeldvær.

Om lag 150 mennesker fra Ulvøya var møtt fram til den store festligheten, nesten halve befolkningen på øya. Folket sørget også for utmerket privat innkvartering. Så da søndag morgen kom med godvær til avløsning av lørdagens silregn, kunne samtlige dra med motorbåt til en festdag på sentralskolen på Gammelsætra i aller beste form.

Solvårs skolehistorie

Solvår Julie Selvåg husker fra sine skoleår ved Knarrlagsund skole 1965-1972, og forteller:

Min folkeskolelærer i tidsrommet 1965-68 het Karl Kolbjørn Ulvan og var fra Knarrlagsundet. Klassen vår holdt til i den tidligere sløydalen i underetasjen. Vi ble slått sammen med årskullet over oss. Andre lærere vi hadde var Odd Bjørnstad fra Tynset og Berit Synnøve

Iversby fra Sarpsborg. Odd Bjørnstad var også lærer ved framhaldsskolen.

I friminuttene lekte vi i nøtteskogen ved skolen, og det var ikke alltid vi sprang inn "da klokka klang". Om vinteren lekte vi "Snøsurra" på skoleplassen. Karl Kolbjørn Ulvan var en god lærer, som noen ganger lekte sammen med oss før vi gikk inn til time-
ne.

Fagene vi hadde var blant flere norsk, kristendomskunnskap, naturfag og tegning. I tegne- og naturfagtimene kunne vi få se på store plansjer som vi kunne tegne etter. Det kunne

være bilder av dyr og blomster. I norsktime lærte vi å skrive skjønnskrift med blekk og penn, som vi sirlig førte inn i en lyseblå skrivebok.

Før jul lærte vi å flette juletrekurver. Hvert år lagde vi farsdagskort og morsdagskort. Da skoledagen var slutt sang vi hver dag verset: «*Ha takk o Gud for dagen som skinner lys og klar*», tekst og melodi av Anna Landstad. Sang var viktig på skolen den gangen, og vi sang fra skolesangboka hver eneste dag. Noen ganger også fra salmeboka, og vi lærte salmevers utenat.

Utenom skoletida ble det arrangert filmkvelder på skolen, da var vi sammen med de større elevene. Det kunne være filmer fra 2.verdenskrig.

Det ble også arrangert skoleskirenn. I 1968 ble vi sam-
men slått til Fjellværøy/Knarrlagsund skole på Gammel-
setra, og vi måtte bytte skole.

Flere bilder fra Ulvøy og Knarrlagsund skole ligger ut i
bildebasen til Hitra historielag. Bildebasen som er søk-
bar, inneholder nå over 1400 bilder.
Se www.hitrahistorielag.no/bilder

4. og 5. klasse ved Knarrlagsund skole med lærer Lorents
Fridtjof Berge, årstall 1967. Seks av elevene på bildet bod-
de henholdsvis i Skjærbusdal, Ingeborgvika og Hammar'n,
som omtales i skolehistorien vedr. skoleskyssen på øyene,
før brua kom (Skarusetta 2017).

Har fått tak i dette klassebildet med tillatelse fra John
Skjærbusdal for bruk i Historielagets bildebase og til
skoleartikkelen i Skarusetta-21, opplyser Solvår.

Foran fra venstre: Tove Øyen, Lillian Singsø, Elisabeth
Kjevik, lærer Lorents Berge, Iren Kristin Mastad og Elin
Anita Singsø. Andre rekke f.v. Eli Margaret Bjørnes, Ingrid
Randi Holmen, Vigdis Røvik, Målfrid Irene Skjærbusdal
og Jorid Bergli.

Tredje rekke bak f.v.: Odd Arne Sørsæther, John Skjær-
busdal, John Erik Herffjord, Willy Sandvik, Helge Johan
Skjærbusdal, Harald Jostein Ulvan, Sten Kristian Røvik
og Tor Arne Skarpnes. Bildets eier: John Skjærbusdal.

2. og 3.klasse ved Knarrlagsund skole i 1968. Første rekke
f.v. lærer Karl Kolbjørn Ulvan, Solvår Julie Selvåg, Aud
Johanne Skjærbusdal, Anne Brit Mastad og Jan Asbjørn
Aukan. Andre rekke f.v. Odd Helge Nordbotn, Asta Helen
Fjeldvær og Torill Skarpnes. Tredje rekke f.v. Asbjørn
Olav Sørsæther, Ola Andreas Øyen og Kjell Arild Kvalvik.
Bildet tilhører Solvår J. Selvåg.

MINNER FRA KNARRLAGSUND

Melodi og tekst:
Arne Johansen

1. Drømmene mine i blund er om deg Knarrlagsund.
Alltid det var som et funn og være her en stund.
Aldri jeg glemmer det sted, og ungene jeg trivdes med.
||Ja, her er det ingen skygge for her kunne enhver bygge,
- i Skjærgårdsfred.:||

2. Vinden her ute den sang i en romantisk klang.
Alltid jeg følte en trang å nynne denne sang.
Ukene danset i vei mens hjertet det banket for deg.
||Men minnene om deg kjære vil sikkert nok alltid være,
- en brann i meg.:||

Knarrlagsundsangen av Arne Johansen. Den ble fremført offentlig for første gang av Bjørn Fjeldvær i forbindelse med 100-årsjubileet til Joker butikken, O.Selvaags Eftf, i 2011.

Det nye oppvekstsenteret i Knarrlagsund slik det framstår i dag.
(Foto Solvår Julie Selvåg)

Kilder:

Solvår Julie Selvåg
Anne Brit Berg
John Skjærbusdal
Knut Ansnes

HANS JAKOB WESTERMANN FARSTAD

Stolen og Ulvkjerka

Ei lita øy utenfor gården Ulvan heter Hestøya. En håndfull sauer beiter der om våren og sommeren, men bortsett fra det er det lite som bryter stillheten. I dag gir øya inntrykk av et tidløst og uberørt område, men om du går noen århundrer tilbake, var dette en gang et viktig og åndelig sted for folket på Hitra. Navnet Kjerkgårsvika avslører litt av forhistoria. I denne lille vika på Hestøya lå nemlig Ulvan kirke, på folkemunne kalt Ulvkjerka. Historia om Ulvkjerka er både kjent og godt beskrevet, men det er fremdeles en del ubesvarte spørsmål. Blant annet historia om en stol som ifølge tradisjonen skal ha stått i den gamle stavkirka på Hestøya: En vakkert utformet gyllenlærstol.

På Kystmuseet får vi heldigvis henvendelser fra personer som vil gi noe til museet. Slikt er alltid spennende, men i 2019 fikk museet en henvendelse som gjorde oss ekstra nysgjerrige. En gyllenlærstol? Fra Ulvkjerka? Kunne det være mulig?

Eieren av stolen - Arnfinn Oskar Kvalvik - mente det var på tide at stolen havnet på museum. Da hadde stolen vært i familiens eie i flere generasjoner. Av det Arnfinn er blitt fortalt, var det ikke en hvilken som helst stol. Det var nemlig biskopens egen stol, kun brukt når biskopen en sjelden gang kom på visitas i kirka på Hestøya. Hvordan kan dette henge sammen?

La oss begynne med det første - hva er egentlig en gyllenlærstol? Gyllenlær er en gammel teknikk med forgyllet lær. Trolig kom teknikken fra Kina eller Midtøsten, og ble spredd til Europa med muslimske hærstyrker på 700-tallet. Cordoba - hovedsetet for maurenes muslimske Spania, utviklet seg etter hvert til å bli hovedsetet for gyllenlærproduksjon. Etter hvert spredde dette seg til resten av Europa. Gyllenlær ble først brukt som tapet. Store lærtapeter med gyllenlærsmønster passet godt til føydalsamfunnet i middelalderen, hvor ridderne og andre adelige red fra gods til gods og kunne da fort dekorere sine værelser med gyllenlærstapet.

Til Norge tok det tid før gyllenlær ble populært. Den første skriftlige kilden om bruk av gyllenlær er fra Akershus slott i 1652. Da omtales ikke mindre enn 3155 tapetstykker av forgylt lær. Utover på 1700-tallet gikk gyllen-

Ulvkjerka slik den kan ha sett ut på slutten av 1600-tallet. Malt av Ingolf Jektvik.

Gyllenlærstolen. Foto: Marcin Szpryngiel. Vindfang AS

lær av moten, men fikk en oppblomstring på 1800-tallet i Norge.

For å vite mer om når stolen var laget, tok vi kontakt med seniorkonservator Knut Bill på Nasjonalmuseet. Han kunne ut ifra mønster og stil, anslå stolen til å være fra ca. 1680-1690. Stolen tilhører med andre ord ikke bare en tidlig fase av norsk gyllenlærproduksjon, men er fra en veldig spesiell tid i Ulvkjerkas historie. Det er

nettopp på slutten av 1600-tallet at Ulvkjerka forsvinner fra Hestøya.

I 1686 blir Ulvkjerka demontert, og fløta over fjorden. Kirka var i dårlig stand, og ifølge kirkeregnskapet hadde folk klaga over at reisa til Ulvkjerka var «alt for besuerlig». Det kan en forstå, for på denne tiden sokna også folket på øst og innsida av Hitra til Ulvkjerka. Hestøya var nok heller ikke like sentral på 1600-tallet, som da kirka ble reist, trolig en gang på 1200-tallet. Biskopen ga derfor tillatelse til flytting, tømmeret som fremdeles var i god stand ble brukt for å reise den nye kirka i Fillan – Vår Frelsers kirke. Om stolen sto i Ulvkjerka, så burde den ha vært med til Fillan. Både lysestaker, døpefont og andre gjenstander ble med over fjorden til det nye kirkestedet. Men ikke stolen. Hvorfor ikke?

Et alternativ er at stolen aldri sto i Ulvkjerka. Ser en i kirkeregnskapet til Ulvkjerka står ikke stolen beskrevet. Det betyr ikke nødvendigvis at stolen ikke har tilknytning til kirka. Ofte var det kun gjenstander som hadde liturgisk betydning som ble skrevet ned, slik som lysestaker, lysekroner og messehalkar. En del gjenstander ble systematisk utelatt fra kirkeregnskapet. Jeg tok en telefon til nok en ekspert, Øystein Ekroll, førsteamanuensis ved Nidaros restaureringsarbeider. Nei, stoler hadde han ikke sett opplistet i inventarlistene tidligere. I dette tilfellet ville en ikke nødvendigvis finne svaret i kirkeregnskapet.

Derimot kan vi finne noen bruddstykker i muntlige levninger og fortellinger. I Hitra sin Bygdebok, skrevet av Maurits Fugelsøy på slutten av 50-tallet. Der står det:

Eldre folk kan fortelle om ei lita, gammel stue som for vel en mannsalder siden sto tett ved kirkegården på Ulvan. Den var kalt kjerkestua. Det fortelles at den var så fin innvendig, med rosemaling på tak og vegger. En vakker stol med gyldenslærs rygg og sete, som nå står i Åkervika (stedet til giver Arnfinn O. Kvalvik), er kommet fra kjerkestua. (...) Det skal være en stol til, som sto i kjerkestua, men ingen vet hvor den er. Det ligger nær å tro at dette har vært den stua som det ble holdt gudstjeneste i etter at Ulvan kirke var blitt for skrøpelig.

Det står ikke hvem som fortalte Fugelsøy om denne andre stolen og om «kjerkstua», men giver Arnfinn O. Kvalvik kjente historia. Av det han var blitt fortalt, var denne andre stolen prestens, og sto ved siden av biskopens. Prestens stol manglet armlene, og var ikke så vakker som biskopens. Dette var for å framheve hierarkiet i kirka. Det var kirker som hadde biskop-stoler eller andre stoler for øvrigheten. Kunne det også ha vært i Ulvkjerka? Her måtte jeg snakke med en som kjente 1600-tallet og Hitra godt. Jeg tok kontakt med historiker Lars Rottem Krangnes, som raskt fattet interesse for stolen. Da jeg la fram de muntlige beretningene om biskopens stol, ble Krangnes betenkt. I praksis visiterte biskopen bare hovedkirka i hvert prestegjeld, som på denne tiden ville vært Dolm. Dessverre gikk bispearkivet tapt i en brann på 1700-tallet, så vi har ingen visitasberetninger fra tida da Ulvkjerka sto. Men Krangnes hadde funnet noe i visitasberetningene fra 1737-1775 som kunne gi en pekepinn. Sommeren 1739 gav nemlig biskop Eilert Hagerup seg på en visitasjonsreise til Nordmøre og Romsdal. Han reiste innom Hitra på veien sørover, og det ble notert følgende:

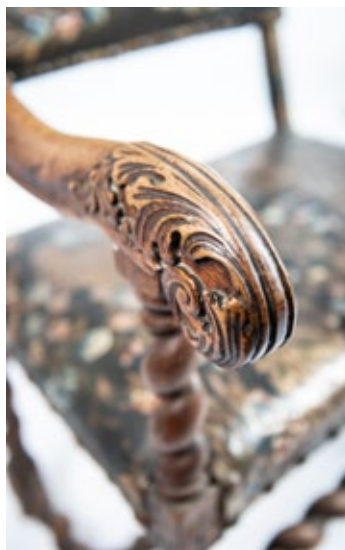
*Lørdagen den 18de Julj visiterede udj Fillens Annex Kirke hvor Pastor Hr. Ludvig Broch prædikede med stor flüid til opbyggelse. Text: Johannis XII. 36. Almuen gjorde nogenlunde god Reede for Catehismi Lærdom. De vare bevægelige ved formaninger. **Her har aldrig nogen biskop været før paa dette Stæd.***

Med tanke på det Hagerup sier, og det folket på denne tida kjente til, var det altså første gangen biskopen hadde vært i Fillkirka. Det ligger derfor svært nærliggende å tro at biskopen heller ikke hadde for vane å visitere Ulvkjerka. Det er usannsynlig at det skulle være en egen stol for biskopen i ei kirke som på 1680-tallet var i så dårlig forfatning.

Sjøl om det er lite sannsynlig at dette var biskopens stol, så var det personer på Hitra som på denne tida som hadde midler til å bekoste en stol av slik art. Kanskje kunne svaret ligge i hvor stolen ble laget? Igjen tok jeg kontakt med Knut Bull. Han mente den var fra Nord-Europa, trolig Norge eller Danmark. I Norge var det i hovedsak

Bergen som var senteret for gyllenlærproduksjon. Også kunsthistoriker Ingvald A. Klingenberg var innom for å undersøke stolen, han mente også at stolen kunne vært produsert i Danmark eller Norge. I tillegg kunne han fortelle at slike stoler krevde fagfolk, og på denne tiden var det egne stolmakere som praktiserte denne kunsten. At stolen er laget av ask, og ikke bøk tyder på at Norge er mer aktuelt, ettersom ask var et vanligere materiale her i landet.

Det var bare tre personer som hadde økonomi nok til å bekoste et slikt luksuriøst møbel på våre kanter. Futen på Fjellvær, handelslekta Riiber på Ansnes og soknepresten sjøl på Dolm. Ikke bare disponerte de jekter som med jevne mellomrom ble brukt i bergensfart, de hadde alle vokst opp i Danmark. Med tanke på datering av stolen er det mye som peker på futen på Fjellvær, som på 1680-tallet var Rasmus Jenssøn og Christine Natanaelsdatter Buch. De eide også gården på Ulvan, hvor Kjerkstua sto. Om de var giver av stolen, er det ikke utenkelig at de plasserte den i Kjerkstua når Ulvkjerka var i dårlig stand.

Gyllenlærstolen. Foto: Marcin Szpryngiel. Vindfang AS

på 1800-tallet. At Kjerkstua hadde en slags funksjon ved begravelser eller jordpåkastelse, er nærliggende å tenke. Her sto stolen i nærmere hundre år, og det er kanskje

naturlig at det oppstår myter og fortellinger om stolen etter som tida går. Da stolen på slutten av 1800-tallet havnet i privat eie, kan det ha vært vanskelig å skille rykte fra sannhet. Sjøl om koblinga til Ulvkjerka for det meste bygger på muntlige tradisjoner, kan det godt stemme. Den muntlige tradisjonen sto mye sterkere før i tida, og ofte har muntlige overleveringer et utspring som har rot i virkeligheten. Hvem som brukte den, eller hvem som bestilte den får vi trolig aldri vite for sikkert, men stolen forteller likevel noe som er umulig å overse. Den er et praktstykke. De barokke utskjæringene og den nøye utforma dekoren fyller en med beundring for håndverkens evner. Den forteller oss noe om makt og rikdom, om smak og mote. Et slikt symbol på velstand skulle plasseres der den kunne sees. På det stedet hvor folket samles og kunne bivåne stolens prakt og eierens rikdom. En kan vanskelig tenke seg en bedre plassering for en slik stol enn i kirka.

Fra utstillinga «Stolen og Ulvkjerka» som sto på Kystmuseet vinter og vår 2021. Foto: Kystmuseet i Sør-Trøndelag

Kilder:

Svein Bertil Sæther (1989) Fillan Kirke – To hundre år 1789-1989.

Lars Kåre Hunnes (2002) Gyllenlær – Historikk, teknikk, huder, lær og skinn, fargelære og stilhistorie.

Maurits Fugelsøy (1958) Hitra – Øya og folket bind 1.

Hitra Visitasberetninger mm. Trondheim stift 1737–1775. Legg merkt pro ad. 1737. 38. 39. & 40., fol. 36

Førsteamanuensis Øystein Ekroll

Seniorkonservator Knut Bull

Kunsthistoriker Ingvar Aabrek Klingenberg

Kjersti Leikvold fra Gyldenlærslauget

John Strøm

Ulmar Ulvan

Svein Bertil Sæther

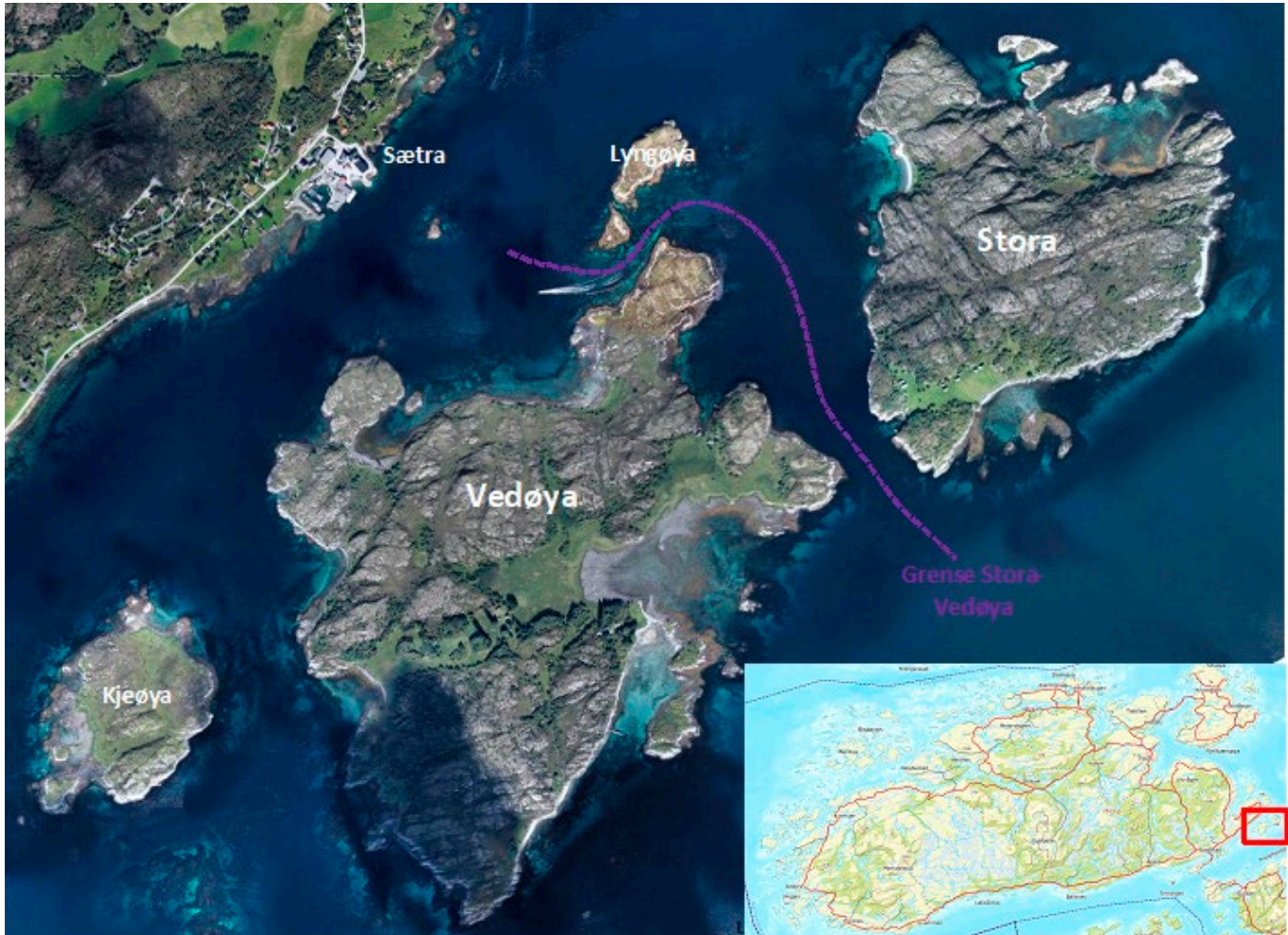
Johan G. Foss

En ekstra takk til giver Arnfinn Oscar Kvalvik og historiker Lars Asgeir Rottem Krangnes.

ARNFINN STORØ

Vedøya og Stora

Grenda og folket

Tilbakeblikk og hverdagsliv 1940–1960

Vedøygrenda består av øyene Stora og Vedøya med omliggende holmer og skjær. Navnet Stora kan bety ei høy og bergfull øy. På Stora er den første beboelse registrert på 1700-tallet. Det antas at det har vært bebyggelse på Vedøya så langt tilbake som til vikingetida. Vedøya hadde godt jordsmonn med forholdsvis store dyrkbare arealer. Landingsforholdene med båt var betraktelig bedre på Vedøya enn på Stora. På Vedøya var det gode landingsforhold for robåter både i Hamna og Aukbukta. Når det var sterk vind fra vest eller sørvest, var landingsforholdene ved Sørsjøen på Stora dårlige. Da måtte storaværingene ro til nordøstsiden av Stora og ta til lands i Jektvika eller Svartvika. Det var ryddet stø både i Jektvika og ved Svartvikneset.

Fram til begynnelsen av 1900-tallet benyttet beboerne Stora som etternavn. En gang tidlig på 1900-tallet skiftet storaværingene etternavn fra Stora til Storø. Stora er ingen stor øy, så det er ikke samsvar mellom øya og dagens brukte etternavns skrivemåte. Sammenhengen mellom Wedø eller Wedøy og Vedøya er logisk.

Øyene Stora og Vedøya ble på attenhundretallet befolket med tilflytting fra Orkdal, Lensvika og andre innlandsbygder. Det var derfor en egen dialekt på øyene fram til siste verdenskrig. Tilflytterne tok med seg sin dialekt, som etter hvert ble utvannet og lik dialekten på Øst-Hitra.

Det var ca. 90 da dyrket areal på Vedøya rundt 1950, mens det kun var ca 16 da på Stora. Næringsveien på øyene Vedøya og Stora har gjennom tidene vært en kombinasjon av jordbruk og fiske. Dette gav grunnlag for bosetting og livsgrunnlag for flere familier. Det var

kort vei til fiskeplassene og jorda var forholdsvis lettredret og grøderik.

På slutten av førtitallet var Vedøygrenda et livskraftig bygdesamfunn med over 50 innbyggere, 40 på Vedøya og 13 på Stora.

Etter krigen startet en ny samfunnsutvikling med økende krav til leve- og bostandard. Inntektsgrunnlaget fra kombinasjonen jordbruk og fiske strakk ikke til, og man måtte reise bort for å få arbeid, enten fiske, sjøfart eller annet arbeid. Det ble derfor tungvint å bo på små øyer hvor man måtte i båt for å komme seg til og fra.

Rundt 1950 startet fraflyttingsprosessen. De første som flyttet, var Julie og Hjalmar Storø. De flyttet fra Vedøya i 1949. Den siste som flyttet, var Anna Berntsen Storø i 1969. I løpet av 20 år var det ikke fastboende igjen på Stora og Vedøya.

Mye av det jeg beskriver vil være relatert til Stora og Oppistua, hvor jeg bodde til jeg var 13 år, men jeg tror ikke det var noen vesentlig forskjell mellom det jeg opplevde, og det som var standarden i de andre heimene på Stora og Vedøya. Jeg regner med at det jeg beskriver var representativt for dagliglivet i hele Vedøygrenda, ja, kanskje for store deler av Hitra rundt 1940-1950.

Hendelsene og fortellingene er slik jeg har fått dem fortalt, eller har opplevd og husker. Det blir derfor i hovedsak mine personlige historier basert på egne opplevelse fra hukommelsen.

Historiske fakta har jeg etter beste evne sjekket med forskjellige kilder, som jeg oppgir på slutten av artikkelen.

De enkelte boligene og beboerne - Stora

Husene på Stora, sett fra Valen (foto: Øyvind Thoresen). Sett fra venstre: Oppistua, Larstua, Oliverstua og Nordstua.

Oppistua

Bebyggelsen besto av våningshus, fjøs/låve, naust og en sjå. Våningshuset var det yngste på Stora, og ble oppført i 1894 av Gunhild og Paul Henriksen Stora. Ved slutten av 40-tallet bodde følgende personer her:

Johanna og Laurits Storø (Stor-Laurits), Alf Storø, Aasta og Paul Storø med barna Arnfinn og Olga. Laurits drev hjemmefiske med laksenot om sommeren, rusefiske etter torsk om høsten og uerfiske sammen med naboer om vinteren.

Dessuten var det drift av småbruket med to kyr, noen sauer, gris, dyrking av poteter og grønnsaker sammen med øvrige familiemedlemmer. Paul drev vekselvis rusefiske sammen med Laurits om høsten og var på storsildfiske om vinteren og islandsfiske etter sild om sommeren.

Johanna og Laurits
Storø 1915

Paul og Stor-Laurits hadde motorkutteren «Geira» som ble benyttet under rusefiske, da dette skjedde på forskjellige steder som Tarva, Storfosna, Grandvika og Kongensvollen.

Alf var med på hjemmefiske og havfiske, arbeidet ved Astor Canning i krabbesesongen og deltok i forefallende arbeide hjemme. Kvinnene stelte hus og krøtter, sydde, vevde, spant garn, strikket og gjorde annet hus – og gårdsarbeide. Farmor, Johanna, hadde ei skarp penn, og formulerte seg lett. Hun skrev ofte brev for naboer og kjente, når det skulle skrives til en eller annen myndighet eller bestilles noen varer fra byen.

Våningshuset hadde to stuer, kjøkken og fire loft. I vestre ende var det størhus med snekkerloft i 2. etasje.

Larsstua

Deler av Larsstua er det huset som har stått lengst på Stora. Den eldste delen er antakelig bygd rundt 1830. Her er det våningshus, fjøs/låve og naust.

Våningshuset hadde to små stuer, kjøkken og to loft. I vestre ende var det sval med svalloft.

Her bodde det tre søsken Lina, Laurits og Ingeborg, alle tre med etternavnet Storø.

Lina sto for matstellet, stelte dyra og deltok i gårdsarbeidet sammen med Litj-Laurits.

De hadde ei ku, noen sauer og høner.

Laurits drev fiske etter laks, rusefiske etter torsk og uerfiske.

Ingeborg var utdannet sydame med svennebrev. Hun sydde alskens klær etter bestilling. I sin tid som sydame i Trondheim sydde hun bukser til Thor Heyerdahl. Det var hun stolt av. Både Ingeborg og Lina hadde i ungdommen vært forlovet, men begge mannfolka hadde omkommet på sjøen.

Litj-Laurits var i sin ungdom en spreking. Når han skulle opp på naustlemmen, entret han opp etter et tau som var festet i ei taksperre. Stigen ble først benyttet etter at han hadde passert femti år.

Oppistua

*Ingeborg
Storø*

Oliverstua

Her bodde Oliver Storø. Selv om han var en forholdsvis gammel mann, var han åndsfrisk og spenstig i kroppen. Oliver var i 1950 80 år og alderspensjonist.

Oliver hadde vært gift to ganger, og var blitt enkemann to ganger. Oliver hadde ingen barn. Han drev ikke småbruket selv i 1950. Oliver's nevø, Laurits i Oppistua, slo graset til for sine husdyr.

Oliver hadde svært god hukommelse og kunne legge sammen tresifrede tall med å dra fingeren over tallrekka. Han kunne mange sagn og historier, som han ofte fortalte. Han kunne sitere mange av Welhavens dikt på rams, og han hadde flere bøker av Welhaven. Litterær interesse var spesielt for en øyboer som bare hadde noen ukers omgangsskole.

Oliver var ivrig avisleser og var godt orientert om det meste av hendelser inn- og utenlands. Han var ofte i Oppistua for å lytte til nyhetene etter at det ble kjøpt radio. På Stora var det bare i Oppistua det var radio inntil Anna Berntsen fikk radio på sekstitallet.

Oliverstua består av våningshus, fjøs/låve, sommerfjøs og naust. Våningshuset hadde stue, kjøkken og to loft.

11. juni 1952 skulle jeg gå med middagsmat til Oliver. Det var fiskeboller i hvit saus med poteter og grønnsaker i en liten kasserolle. Da jeg kom til Oliverstua, fant jeg ikke Oliver inne i huset. Jeg begynte å lete, og til slutt fant jeg ham stående på hode i vassbrønnen. Jeg løp forskrekket heim, og fortalte hva jeg hadde sett. Pappa løp nordover på hoselestene, og Alf kom etter. Da Alf kom fram, satt pappa i brønnen ved siden av Oliver. I forsøk på å få Oliver opp av brønnen, hadde pappa fått kink i ryggen, og Alf måtte dra både Oliver og pappa opp fra brønnen. Lege ble hentet, og han fant ut at dødsårsaken måtte være slag eller hjertestans, da det ikke var vann på lungene.

10. juni hadde Oliver vært på besøk i Oppistua. Etter en stund klagde han på svimmelhet og hodepine og gikk hjem til seg selv. Det var det siste vi så til Oliver i live.

Oliver's begravelse var en finværsdag med sol og varme. Etter at han var utsunget ut fra heimen av Osvald Lillemo, ble han båret til sjøen og båra plassert i en færing. Båra ble surret til to tofter slik at den ikke skulle falle over bord om færingen krenget. Færingen ble slept av «Geira» til Sandstad. Under overfarten satt det en mann bak i færingen og styrte med ei åre, slik at færingen ikke skulle skjære ut og hvelve. Ved ankomst Sandstad, ble båra transportert med hest til Sandstad øvre kirkegård, der Oliver ble stedt til hvile.

Til middag ble det servert kjøttkaker, ertestuing og sviskegrøt til dessert. Etter jordfestelsen ble det servert brødskive, kaffe og kaker. Lina var kokke med mamma som assistent. Kokinga foregikk i størhuset i Oppistua. Det var ikke så ofte slekta møttes, så det ble senkveld før alle gjestene tok på heimveien.

Oliver
Storø

Nordstua

Her bodde Anna Berntsen Storø sammen med sin mor Serina. Serina døde høsten 1950. Anna drev småbruket som gav fôr til 6 -7 lamsauer.

Hennes eneste inntekt var sjøvotter («vavotter») som hun strikket og solgte som et produkt av saueulla, og lam som hun solgte til slakt. Anna greide seg med svært lite. Jeg tror ikke det er noen i dag som hadde greid seg med den inntekt Anna hadde. Hun avfant seg med sin skjebne som ensom kvinne på en ensom øy med svært nøkternt og sparsomt levesett. Hun klagde aldri over sin skjebne.

En gang på sekstitallet ordnet Asbjørn Strand med at hun fikk radio fra Radiogavefondet. Det var en Kurer reiseradio. Anna satte stor pris på radioen. Det var lite med trær på eiendommen, så Anna samlet rekved til brensel, men det monnet ikke stort. Anna gikk derfor hver dag kl. 15.00 til Larsstua for å varme seg der noen timer. Det var både sosialt og praktisk. Penger til å kjøpe brensel hadde hun ikke.

Bernhard Wedø var ofte slåttakar hos Anna. Etter at Bernhard hadde slått, hesjet Anna selv graset, og hun bar selv høyet inn på ryggen.

Anna var fysisk sterk, og aldri syk.

Hun dyrket også poteter, grønnsaker, rabarbra og hagebær til eget bruk.

I ungdommen var det romantikk i lufta mellom Anna og nabogutten Litj-Laurits, men Annas mor, Serina, godkjente ikke den tre år yngre nabogutten som svingersønn. Slik var det, og Anna og Laurits måtte forholde seg til Serinas beslutning.

I Nordstua er det våningshus, sommerfjøs og fjøs/låve. Huset hadde stue, kjøkken og loft med sval og svalloft i vestre ende.

Nordstua

*Anna
Berntsen
Storø*

Litj-Laurits

De enkelte boligene og beboerne - Vedøya

Vedøya sett fra Ørnfjellet, Stora (foto: Øyvind Thoresen)

Yttergården

Yttergården hadde våningshus, fjøs/stall, vognskjul, og naust i Aukfjæra. Her bodde Inga og Bernt Storø. Olaug og Georg Storø med barna Gjermund, Inger, Oddvar og Solveig, Olga og Bjarne Storø.

Huset hadde kjøkken, stue, kammers og tre loft. Det ble noe trangbodd for tre familier, totalt ti personer. Gården hadde ca 30 da dyrkajord. I tillegg til gårdsdrifta var det nødvendig å drive fiske og annet tilfeldig arbeid for å kunne forsørge tre familier. Inga var kunstnerisk anlagt. Hun kunne brette sammen papir og klippe det til, for så å brette utover papiret. Papiret hadde da alskens rare mønster med roser og stjerner. Hun laget også kunstferdige saker av halmstrå. Det kunne være figurer og uroer. Fikk hun tak i et tøystykke, ble det straks et troll eller ei filledukke av det.

Farfar syntes ikke at Inga var noen god økonomiforvalter. Han mente at om hun hadde fått hele Norges Banks

Inga og Bernt
Storø med
sønnen Georg
(Paul Georg)

kontantbeholdning, hadde hun klart å bruke den opp i løpet av ett år.

Inga kunne føre ei slektsgren tilbake til Angellslekta i Trondheim, og ei anna slektsgren tilbake til Aspaslekta på Nordmøre. Aspaslekta var en av de dominerende slektene på Nordmøre i middelalderen og fram til 1800-tallet. Det er hevdet at Aspaslekta blant annet har fostret tre erkebiskoper. Den mest kjente var den siste erkebiskopen, Olav Engelbrektsson. Slekta's hovedsete var på Aspøya, men slekta var spredt over hele kysten som væiere, jordeiere, handelsmenn og geistlige.

Noen hevder at Olav Tryggvasson var knyttet til Aspaslekta. Det er en muntlig tradisjon, og det er vanskelig å dokumentere så langt tilbake som til før år 1000, men det er ikke usannsynlig.

Folket i Aukan og Plassen er i slekt med Inga, og har derfor slektsbånd tilbake til Aspaslekta, men ikke til Angelslekta. Det samme gjelder for Auneslekta på Sandstad og Strandslekta i Bukta. Etterkommere etter Lotte og Oluf Aune på Langaunet har også forbindelse til Angelslekta, da Lotte var Ingas søster.

Husa på Yttergården har ramlet ned, og er i dag delvis overgrodd av vegetasjon.

Olga og
Bjarne Storø

Havnvikgården

Denne gården var sammensatt av to gårder, Innergården og Midtigården. Plassen Haugen var også en del av gården. Gårdeiernavnet ble brukt som gårdsnavn her. Havnvikgården er halve Vedøya. Den andre halvparten er Yttergården, Aukan og Nesset.

Havnvik-gården hadde det største våningshuset i grenda. Det ble noen ganger benyttet til bryllup, møter og andre festlige sammenkomster. Husene etter Innergården var sammenbygd, fjøs og våningshus var under samme tak. Da gårdene ble sammenslått, ble både våningshus og fjøs på Innergården brukt som fjøs og låve. Gården hadde stall, sauefjøs og grisehus i egen bygning og stabbur, samt naust i Aukfjæra.

Familien Havnvik hadde gårdsdrift som hovedinntekt.

Havnvikgården

Her bodde:

Randi og Peder Havnvik og
Randis far Iver Fevelen

Barna:

Peder jr., Iver og Elisabeth

Gården hadde ca 40 da dyrkajord.

Randi og Peder fulldyrket marka fra husene mot Kjeøysundet. Den nye dyrkamarka her ble kalt Sørsjøen. Her ble det nedlagt mange årsverk, da det var svært mye stein som måtte fjernes. Randi og Peder var svært arbeidsomme, og det var nødvendig all den tid de tok lite arbeid utenom gårdsdrifta.

Randis far Iver Fevelen drev entreprenørvirksomhet.

Nesset

På Nesset var det ei lita stue, to små fjøs og naust. Naus-tet hadde steinvegger.

En liten jordfleck og en holme hørte til eiendommen. Eierne hadde noen sauer. Tidligere hadde de også ei ku. Her bodde Bernhard Wedø og hans husholderske og hennes datter.

Bernhard hadde et par år ei husholderske som hette Emelie. Husholderska og dattera reiste fra Vedøya på slutten av førtitallet.

Karoline og Ingvald Utseth, sammen med guttene Otto og Amund, bodde et par år hos Bernhard på Nesset rundt 1950. De flyttet fra Nesset til Henriette og Oluf Strand i Bukta. Rundt 1952 bygde de bolig på Nyphaugen, på tomt utskilt fra Bukta.

Bernhard hadde noen sauer, dreiv heimefiske og litt tilfeldig arbeid. En periode i ungdommen var han rorskar for skysstasjonen i Hestvika.

Han lappet også sko for øyboerne når det var nødvendig. Bernhard var ekspert på å slipe ljåer, kniver og slåmas-kinkniver.

Våningshuset hadde stue, kjøkken og to loft.

Bernhard var gjennom sin mormor av Angelslekta i Trondheim. Hans morfar, Iver Sæter, var fra Lindås. Han hadde overlevd et jektforlis, og havnet på Vedøya og ble der gift med Annikken Vedø fra Midtigården.

Nesset er utskilt fra Aukan.

Nesset i ny drakt, anno 2021

Plassen

Plassen på Aukan hadde kun ei tomt på 1,4 da, slik at de hadde potetåker, holdt høner og hadde et par sauer som fikk beite i naboenes utmark. Plassen var plassrom under Yttergården, og ble kjøpt av Oluf Vedø en gang på trettitallet. Det var Olufs mor som arvet huset etter en onkel, Kasper Vedø, som var sønn i Yttergården. Huset var bygd på Yttergårdens grunn uten egen tomt. Tomte-spørsmålet ble avklart senere.

Plassen hadde våningshus, et lite uthus og naust ved Auk-fjæra. Huset hadde kjøkken, stue, kammers og to loft.

Plassen på Vedøyaukan

Her bodde Olga og Oluf Vedø med barna Arne, Aasta, Otto, Emil og Lovise.

Arne Wedø, eldste sønn, stiftet familie og flyttet til Fast-Hitra. Han var gift med Gudrun Havnvik og hadde barna Anny og Oddrun.

Aasta Storø (født Vedø), giftet seg med Paul Storø i 1943 og flyttet da til Oppistua på Stora.

Otto Wedø var gift med Marie Havnvik, og de bodde på Plassen med barna Odd og Årstein frem til fraflytting i 1953.

Emil og Lovise bodde på Plassen i 1950.

Oluf drev fiske og tok snekkeroppdrag rundt om, når det var tilgjengelig. Otto drev fiske sammen med sin far, men reiste også bort på fiske og anleggsarbeid. Otto var kokk. Grunnmuren står fortsatt og vitner om at det her har stått en bolig som har huset flere generasjoner.

*Olga og Oluf
Vedø med
barna f.v. Arne,
Aasta, Otto,
Louise og Emil.*

Aukan

Her bodde Martine og Edvard Wedø sammen med de yngste barna. De eldre sønnene reiste på sjøen, men hadde bosted på Vedøya. Dattera Hansine var borte på arbeid, men også hun hadde bosted på Vedøya rundt 1950. Barna: Edvard Wedø jr., Georg Wedø, Hansine Wedø, Idar Wedø og Harald Wedø.

Den nest eldste, Laura, hadde etablert seg som gårdkone på Sørstrand, hvor hun i tillegg til å delta i gårdsdrifta var sydamme. Hun hadde gått i lære hos Ingeborg Storø

i Larstua. Husene på Aukan var våningshus, fjøs og lårer

og naust. Tidlig på femtitallet bygde Edvard et uthus med snekkerbod og vaskerom. Det ble imidlertid ikke gjort ferdig før familien flyttet fra Aukan. Aukan hadde ca 15 da dyrkajord, som fødte 2 – 3 kyr, gris, høner og noen sauer. Edvard drev fiske i tillegg til småbruket, og han tok snekkerarbeid.

Barna reiste etter hvert bort enten som sjømenn eller til byen for å ta seg arbeid der.

Våningshuset er nå fritidsbolig for yngre generasjoner. Aukan er utskilt fra Yttergården.

Gåsvollan

Hjalmar Storø bygslet tomt av Edvard Wedø på Gåsvollan.

På Gåsvollan var det våningshus og et uthus.

Huset ble bygd i 1937 og revet i 1949. Det er mulig å se hvor huset har stått, da det fortsatt er rester etter grunnmuren på stedet.

Her bodde Julie og Hjalmar Storø sammen med barna Lilly, Anna, Haldis, Liv og Eva.

Hjalmar drev frakting av ved fra Verrafjorden til Trondheim, og annen frakting, samt fiske. Han leide båten, «Seabrand», av sitt søskenbarn Arne Fjorden i Vingvågen. «Seabrand» var kravelbygd med krysserhekk, ca 40 fot, med en 30 hk Finnøy semidiesel. Blant annet deltok Hjalmar med «Seabrand» på storsildfiske og lofotfiske. I enkelte perioder var han maskinist på andre båter.

Murene etter Hjalmarstua på Gåsvollan

Husdyrhold

Havnvikgården og Yttergården på Vedøya hadde hver sin hest. Det var nødvendig for å kunne drive jorda effektivt. De øvrige bruka hadde ikke hest.

Alle som hadde jord, hadde kyr, sauer og gris. Grisene ble slaktet til jul, kalver og ungdyr ble solgt som livdyr eller til slakt. Alle hadde sauer. De som selv ikke hadde beitemark, fikk ha noen sauer på beite i naboens utmark. Lammene ble solgt til slakt, enten ble de slaktet på gården og sendt til kjøttgrossist i Trondheim, eller sendt levende til Trondheim.

Havnvikgården hadde en stund også geiter. Det ble produsert geitost til eget bruk.

Ull fra sauene ble for det meste brukt til å spinne garn til å dekke familiens eget behov. Det ble også innlevert ull til ullvarefabrikk, og man fikk ulltepper i retur.

Fra Havnvikgården, Yttergården og Aukan ble det levert smør. På Stora ble det produserte smøret tatt til husbruk. Alle som hadde husdyr leverte slakt, eller levende dyr til slakt.

Flere av oppsitterne hadde høner som gav egg til eget bruk.

Til paring av sauer lånte man vær mellom øyene.

Når kyrne skulle til okse, var dette en utfordring. Nærmeste okse var på Sørstrand.

På Stora ble det brukt en storfiring (læstabåt) til å transportere kyrne til og fra.

I bunnen av firingen ble det lagt tykke bord (garnering) og det ble laget en bås som kua sto i under transport.

Kua ble leid om bord på et høvelig sted og satt i båsen, hvor den sto og gomlet på en høydott under overfarten. Materialene til garnering i båtens bunn og bås var laget en gang for alle. Garnering og bås kunne raskt settes på plass og tas ned.

Firingen ble rodd med to par årer, da kua opptok de tre øvrige rorsplassene. Det ble rodd til Sætra og gått etter landeveien derfra til Sørstrand.

På Stora var det tre kyr rundt 1950, så det ble tur til oksen minst tre ganger i året. Når ku skulle transporteres sjøveien, måtte det være godt vær med smul sjø. Det var mange hensyn å ta, men slik var det, og man så seg ikke «forbala» på en kutransport i ny og ne. Skulle naturen gå sin gang, til nytte for eiene av kyrne, måtte kyrne til okse. Dette var før insemineringens tid.

Jeg husker en gang jeg var med og gikk til Sørstrand med ei ku. Da vi kom fram til Sørstrand var ikke kua «oksen» lenger. Oksen var helt uinteressert. Det ble derfor bomtur, så det året ble det derfor minst fire turer med firing og ku.

To-tre mann satt lett firingen ut av naustet, men når den skulle inn i naustet igjen, stilte alle voksne på Stora opp. Fra naustet og nedover fjæra var det «lunner». Lundene ble smurt med «grakse» for å få best mulig gli. Etter båtsettet ble det servert kaffe og mat av den som eide kua. En dram eller to kunne det også bli («en båtsettar»).

Lever fra fisk ble lagt i ei tønne, når den hadde stått ei stund ble det utskilt tran. Trana ble fløytet av og det resterende var «grakse». Tran tilsatt fargestoff ble brukt til maling av uthus.

Hverdagsliv ved de forskjellige årstider

Vinter

Først på året var det rusefiske etter torsk. Dette ble avsluttet først i februar.

Rusene ble røktet annenhver eller tredje hver dag. Fisken ble transportert levende i ei fiskekiste. Fiskekista hadde fasong som en liten båt med åpning mellom bordene, slik at sjøen kunne strømme ut og inn. På toppen av fiskekista var det ei luke for å få fisken inn og ut av kista. Fiskekista ble slept etter robåten og senere tømt i en fiskekum laget av bord. Fiskekistene var ca 2 – 3 m lang, ca 0,5 m dyp og tilsvarende bred. Fiskekummene kunne være 2 – 3 m³.

Torskefiske kunne drives rundt øyene i hjemlige farvann, men der ble det ikke plass til alle. De som disponerte motorbåt dreiv andre steder, slik som på Grandvika ved Ørlandet, Kongensvollen, Leksa, Tarva eller andre høvelige plasser. De var da borte i flere uker i strekk, og måtte rustes ut med proviant og redskap.

Fisken ble levert levende. Det kom brønnbåt og hentet fisken en gang pr. uke. Den brønnbåten jeg husker var MK «Gulafjord», eid av brødrene Gjerde, hjemmehørende i Lesundet i Aure kommune. Den var 58 fot lang og hadde en ensylindret 50 hk Wickmann semidiesel. «Gulafjord» hadde en spesiell eksoslyd, slik at vi på lang avstand kunne skille den fra andre båter.

I tillegg til levende torsk, tok levendefiskbåtene imot hummer og flyndre. Det var ikke uvanlig at det ble en del taretunge og hummer som bifangst.

Når torskefisken var over i februar, begynte fiske etter uer. Det var for det meste i «Juphålet» øst for Storaflua, og med tvihake og handsnøre.

Tvihake var en streng som var bøyd i V-form med en jarstein som søkke. Jarstein og snøret var festet i spisen av V-en og en eller to angler med agn i hver endene av V-en.

Jeg husker at farfar, Stor-Laurits, Litj-Laurits og Bernhard Wedø dreiv fiske etter uer sammen. De brukte en storfæring, hvor en andøvte og to kastet med snøre. Dybden det ble fisket etter uer var fra 70 til 100 favner. Det ble ikke fisket dypere enn 100 favner, da fisket man på stamuren. Stamuren skulle sikre fremtidig uersproduksjon.

En storfæring er en færing som blir rodd med tre par årer. Den var litt mindre enn en seksring.

For å lykkes var det viktig at den som andøvte holdt båten rolig, slik at snørene ikke fløkte seg sammen med andre båters redskap, og at man lå riktig i forhold til uerens beiteplass i dypet. Den som andøvte satt fremst, og de med snørene kastet på hver sin side. En fra mettirommet og en fra hammeltofta. Fangsten varierte, men på en god dag kunne man dra 30 – 50 uer pr snøre. Det

var også dager hvor det ble lite fangst. Fangsten ble levert i Børøysundet hos Nils Strøm. Det var flere båter på uersmet samtidig, og noen av båtla- ga var svært nøye med at de fikk samme plassen hver dag.

M/K «Gulafjord»

Vår og sommer

Når det lei mot påske, startet våronna med utkjøring av kumøkk. Var det snø, ble den dratt ut på kjelke. På bar-mark ble det benyttet trillebåre. På Vedøya hadde Ham-nvikgården og Yttergården hest, så de benyttet slede el-ler bikkvogn til å kjøre ut møkk.

Torvtaking var viktig. Det ble brukt mye torv som brensel sammen med ved og kull. I Oppistua tok vi torv i «Dau-mannshålet», som ligger syd for innløpet til Storvågen i Utsetgrenda. Farfar hadde kjøpt et myrstykk her, hvor vi tok torv. Alle familiemedlemmer, som hadde mulig-het, deltok med torvtaking. Det ble utrustet med mat og svartkjel. Det ble fyrt bål med spikrot under svartkjelen for å få nykokt kaffe. På en finværsdag var det trivelig med mat i det fri.

Det var lang vei til torvlandet, og det tok flere dager med torvtaking, og å legge torva utover til tork. Etter at torva hadde ligget noen uker i vårtørken, ble den vardet, og etter ytterligere noen uker, ble torva satt i stakk. Torva ble tatt heim og brakt i hus på høsten.

Et par favner bjørkeved ble kjøpt fra Hellandsjøen an-nethvert år. Veden ble hentet med egen motorbåt og tatt på land på kaia på Stora, for så å transporteres opp til vedskjulet. I tillegg til ved og torv ble det kjøpt en del kull som ble blandet med torva.

Litj-Laurits i Larsstua tok torv på Lianessa, Lian i Ut-setgrenda.

Vedøyværingene tok torv på Strand hos de forskjellige jordeierne i Strandagrenda. De var noe heldigere stilt enn Storaværingene angående transport. De kunne en-ten låne hest eller få torva kjørt til fjæra av en av oppsit-terne på Strand. Og når de kom heim kunne de også her benytte hest. Storaværingene måtte først transportere torva til fjæra med trillebåre eller kjelke, så i båt, få den i land på Stora og så trille eller bære den i hus.

Potetene, gulrotfrø, og diverse andre frø ble satt i jorda først på mai. På Stora ble poteten ble spadd ned i jorda. Det ble strukket ei snor over åkeren, som man fulgte når man spadde, slik at randa ikke skulle bli krokete. Det ble

spadd ei rand for potetene og deretter ei blindrand. Til gjødsel ble det for det meste kumøkk, tang og tare fra fjæra, eller det kunne også bli brukt fisk, sei eller sild. Til og med det som var under utedassen kunne bli brukt til potetgjødsel. Potetene ble satt i jorda rundt 17. mai.

Mellom to renner med gulrot, ble det satt ei rand løk. Løk ble brukt for å villede gulrotflua. Løksorten var en fiolett sjalottløk.

Når våronn var over, begynte storaværingene å gjøre klar laksenøtene til årets laksesesong. Varpene satt ut før 1. mai. Varpene var notas forankring. Nota sto mellom to tønner som var forankret i land eller med lodd på botn, festet til tønnene.

Tønnene var sorte med påmalt registreringsnummer. Nota hadde et ledegarn som gikk fra land og ut til nota. Når laksen svømte mot ledegarnet måtte den endre ret-ning slik at den kunne komme inn i nota. Vedøyværin-gene satt ikke laksenøter, da de ikke hadde drivverdige notplasser.

Laksefiske på Stora kunne variere stort. Det var avhen-gig av vær og vind, spesielt havstrømmen. Var det mye østlig vær, kom det sterk strøm ut Trondheimsfjorden syd for Leksa. Dette medførte at nøtene ble lagt «flate», slik at de ikke fisket. Nordlig- og nordvestlig vind var gunstig. Jeg minnes 1952, eller 1953, da fisket farfar, Stor-Laurits, laks for ca 12.000 kroner. Det var ei god årslønn på den tida. Jeg husker også at det kunne være somre med svært lite laks imellom de gode åra.

Storaværingene var heldige som hadde laksefiske. År om annet gav det god fortjeneste. Vedøyværingene hadde ikke denne muligheten.

Staurkvalen (spekkhogger) kunne jage laks foran seg og ringe den inn for så å gå til angrep. Ved slike anledninger kunne staurkvalen jage laks inn i laksenøtene. En gang tidlig på femtitallet husker jeg at det skjedde på Stora. Det ble tatt opp 43 storlaks av ei not en kveld. Det gav en fortjeneste på ca. 2.000 kroner. Det resulterte i en stor bunke med sedler, og jeg syntes den gang at det var uhor-velig mye penger. Laksen var den gang relativt godt be-

talt med rundt 5-6 kr pr. kg. Jeg husker også at fangsten ble oppdelt og solgt til flere oppkjøpere. Det skulle ikke snakkes om slike «varp», og kun nærmeste familie visste hva som var fakta.

Våren var også tid for å ta nødvendig vedlikehold på båtene.

Motorbåtene ble kjørt opp i fjæra ved flo sjø. Ved fallen- de sjø ble de skrubbet rein for groe og skjell. Ved fjære sjø ble båtene bunnsmurt, og det ble skiftet stråkjøl om det var nødvendig. Stråkjøl var en planke spikret under kjølen med papp mellom kjølen og stråkjølen, slik at sjø- marken ikke skulle angripe fartøyets kjøl. På Stora og Vedøya ble Ingeborgvika benyttet til smøring og skifting av stråkjøl. Her ble det bunnsmurt båter helt opp til 70 fot. Båtene ble lagt på siden i fjæra, slik at en side kunne smøres om gangen. Ved neste flo måtte båten legges slik at den andre siden kunne smøres.

De robåtene som trengte det, ble tjærebredd. Det måtte skje på en forholdsvis varm og solrik dag, da var det lettest å bre på tjære. Slitasjen på tjæra på båtene kunne være ujevn. Der det var mye gammel tjære ble det brukt fyrlampe for å få tjæra flytende, slik at den kunne gnies utover.

Årer og keiper trengte en gang iblant å «skautes». Der årene lå an mot keipen, ble de lett slitt. Der ble derfor pålagt «skauter» for å hindre slitasje. En «skaute» på undersiden og en mot framsida av åra mot keipen. Keipen ble også ilagt «skaute». «Skautene» var av eik, bearbeidet til tynne bord som ble stiftet fast. «Skautene i keipen ble naglet fast med trenagler. Spiker i keipen ville ødelegge «skauten» på åra. Åra kunne også beskytes mot slitasje ved å legge lær rundt åra.

For at kjølen på båtene ikke skulle få slitasje, ble det på- lagt et «drag». «Draget» ble ofte tilvirket av osp, da det ikke gikk mark i ospa. Eik ble også benyttet, men eik var sjelden vare.

Bordene i båtene kunne sprekke, og det ble kalt «bord- dræva». For å bøte ei «borddræva», ble det hamret «kjøl» på et passe langt og bredt bandjern. Bandjernet ble lagt over «borddræva» innvendig i båten og klinket fast med båtsøm. Under bandjernet ble det lagt et stykke av en strisekk godt innsmurt med rottjære. Var «ræva» for stor måtte bordet skiftes.

Når trebåtene stod på land, var det viktig at de ble skjer- met mot sola.

Enten måtte de inn i naustet eller overbreies med en pre- senning.

Sterk sol direkte på fuktig treverk førte ofte til «bor- dræva».

Midt i juni startet slåttonna, og som regel var slåtten fer- dig til St.Hans.

På Stora ble graset slått med ljå, hesjet og båret i hus på ryggen.

Havnvikgården og Yttergården hadde hest, sleprive og slåmaskin, slik at det på Vedøya ble slått med slåmaskin, og høyet ble kjørt i hus med høyvogn. Det ble i tillegg benyttet sleprive til å kjøre graset fram til hesjene. Når storaveringene måtte benytte ljå, rive, spade og grev, kunne vedøyværingene benytte slåmaskin, sleprive, plog, ard og harv.

På Aukan lånte de for det meste hest med slåmaskin, men det ble også slått med ljå. På Aukan dro de inn høy- et på handvogn.

Bernhard på Nesset slo med ljå, og bar inn høyet slik som storaværingene.

I slåttonna ble det tørnet ut ca kl 04.00, for å starte ljå- slåtten før kl 05.00. Det var lettest å slå når det var dugg i graset. Det meste av graset ble hesjet, men det ble også slått «vollgras» som ble tørket på marka.

Slåttonna på min heimsplass, Oppistua på Stora, ble av- sluttet med slåttagraut. Det var rømmegrøt kokt med risengryn. Det var som regel St. Hansaften grauten ble servert etter bålrensing med eggedosis og brus på Svin- trøberga.

Høst

Det var vanlig at øyværingene tok en eller to bærturer om høsten. En tur for å plukke blåbær, og en tyttébærtur. Turene ble som regel lagt til Røstøya eller Mistfjorden, syd for Røstøya. Vingvågen, Valslagvågen og andre nærliggende turmål kunne også være aktuelle. Turmålet var avhengig av antall turdeltakere. De som hadde mulighet rustet seg ut med mat, bærspann og godt med klær. En av de som hadde motorbåt kjørte. På femtitallet var det ofte Bjarne Storø som kjørte med «Siglar» som var en agentbåt på ca 45 fot. Den hadde stor lugarkapasitet, slik at turdeltakeren kunne oppholde seg under dekk på turen til og fra. Blåste det litt, kunne det være surt å sitte ute på dekket.

Bærturene var både matnyttig og sosiale. Resultatet av bærplukkinga kunne bli sånn «ymse», da bærhøsten kunne variere fra år til år. Alle syntes det var trivelig og sosialt å dra på tur med slekt og naboer. Det var årets ferieturer. Ferie var på den tiden som et fremmedord å regne for øyværingene.

I september ble poteter og grønnsaker brakt i hus og skulle forsyne folk og krøtter i lange vintermånedene.

Rusefiske etter torsk ble påbegynt på høsten, som regel i oktober.

Høst- og vinterkveldene kunne være lange, men de ble benyttet til arbeid. Karene bandt ruser, laksenøter, garn og vølte redskap.

Kvinnene kardet ull, spant, stoppet og strikket. Vevstolen ble også flittig benyttet til veving av lerret og matter. Arbeide som syng ble for det meste utført på dagtid, da dette var avhengig av godt lys.

På øyene var det ikke elektrisk strøm. Den kom ikke til fast-Hitra før i 1952, og aldri til Stora og Vedøya. Det ble derfor benyttet parafinlamper. Til mer lyskrevende arbeide ble det benyttet petromaxer. Det ble tatt kveld tidlig 20.00 – 21.00, men før 06.00 var øyværingene på føttene klar for dagens dont med melking, husarbeid, klargjøring til utror etc.

Juletider

Til jul skulle det gjerne være noe å drikke utenom kaffe, melk og saft.

Før jul brukte mamma å lage svakt tomtebrygg som drikke til julematen.

Karene ville gjerne ha noe sterkere for å servere om det kom besøk, eller ha med seg på fest. Det sterke ble laget av poteter, sukker eller sirup og gjær. Først ble potetene frosset, så malt på kjøttkvern og satt i en stamp på et varmt sted hvor gjæringsprosessen startet. Dette var ikke mulig før det ble kuldegrader, da det ikke var fryserie å ty til. Når gjæringa var i gang, ble det hele tømt over i ei eiketønne, tilsatt temperert vann, sukker og/eller sirup og satt til ferdiggjøring i høybingen i fjøset. Her var det passe temperatur, og her sto satsen til den var ferdiggjæret. Etter ferdiggjøring ble satsen destillert til «heimert».

Satsen i destillasjonsspannet ble tilsatt einerbær og karve. Noen ganger havnet det også noen rosiner og appelsinskall i spannet. Tilsetningen var for å smaksette ferdigproduktet. «Heimerten» ble tappet på falsker og lagret i kjelleren sammen med saft og syltetøy.

Det ble produsert så mye «heimert» at man hadde rikelig for det kommende året. Det ble ikke drukket sterkt drikke i tid og utid, kun ved høytidelige anledninger og ved besøk, og det var ikke så ofte.

Tida før jul var en travel tid. Da skulle det vaskes, bakes og slaktes.

Grisungen, som var anskaffet ved påsketider var nå vel-fødd og ofte rundt 120 kg slaktevekt, var klar for slakting. Det var mye arbeid forbundet med slaktinga. Først måtte grisen avlives og tappes for blod, skåldes, og deretter måtte innvollene tas ut, slaktet henges opp til skråning og til slutt parteres og saltes.

Grisen ble saltet ned i ei stor eiketønne. Stykke for stykke ble lagt i tønna og dekt med salt. Etter at alt flesket var kommet i tønna ble den fylt med lake så det sto over flesket. På toppen ble det lagt noen fjøler med steiner oppå, slik at flesket holdt seg under overflata. Til slutt ble det lagt lokk på tønna.

Vannet, som ble benyttet til lake, ble kokt opp i ei stor gryte og blandet med salt. Styrken på laken ble målt ved at en stor potet med en 4 tommers spiker skulle flyte i laken. Et konserveringsmiddel som het Atamon ble tilsatt laken for at den ikke skulle surne.

Før salting ble eiketønna reingjort med varmt vann. Vannet var kokt opp med einerkvister.

Var det snø og kaldt i været, ble en del ferskt kjøtt lagt i en kasse med snø, slik som ribbe, steik og koteletter, slik at det kunne bli ferskjøtt også etter jul.

Blodet ble tatt vare på og brukt til blodkake og blodpølse. Dessuten ble det laget hakkpølse. Hakkpølsa var laget av innmat og avskjær.

Pølsene ble kokt i lerretsposer med en diameter på rundt 8 - 9 cm, og en lengde på ca 30 – 40 cm.

Etter koking ble pølsene hengt opp under taket i størhuset eller spiskammeret.

Det ble laget sylte av hodet, leverpostei, kjøttrull og isterrull av nyrefettet. Isterrullene ble saltet sammen med flesket og brukt i fiskeball og potetball.

Kjøttkaker og brunet kjøtt ble hermetisert på glass..

Tidligere på høsten ble det slaktet en sau. Da ble det laget færikål. Det var sjelden man kunne få servert ferskt kjøtt, så det smakt svært godt.

Saukjøttet ble saltet i en egen tredunk.

Det ble kokt såpe av nyretalgen og talg fra tarmene fra saueslaktene.

Jula var ei forholdsvis rolig tid med mye mat og kvile. Fra lillejuleaften og til trettedagen (6.januar) var det lite virksomhet, kun det aller nødvendige med krøtter, matlaging etc.

Juletre ble hentet i Valslagvågen hos Emil Aune. Treet ble satt på fot og pyntet på juleaften formiddag. Juletrefoten var et trekors med en stor spiker gjennom, som ble slått inn i enden av juletreet. Lysene på treet var stearinlys. Det ble innkjøpt to pakker lys, slik at man hadde til jule- og nyttårshelga.

Jeg mener det det var 24 lys i hver pakke. Juletreet ble kastet ut på tjuendedagen (13. januar).

Et år var det så dårlig vær at det ikke var mulig å komme over leia etter juletre. Da ble det tatt en staur av passe lengde og boret mange hull i stauren. I hullene ble det satt einerkvister. Etter at «treet» var pyntet ble det et fint juletre.

Juleaften ble det som regel servert svineribbe eller svinesteik og en eller annen dessert, ofte sviskegrøt.

Andre juledag var det barnefest på ungdomshuset Solhaug på Hestvika. Var det fint vær, tok man turen dit. Der kunne man treffe slekt og bekjente og utveksle nytt. Det var gang rundt juletreet, og vi ungene fikk en spisspose hver med rosiner, karameller eller frukt av julenissen. Emil Børø var forsanger, og Einar Børøund spilte munnsspill. Jeg husker at brødrene Anders og Herlof Seehuus var gode sangere, som var med på å gå rundt juletreet sammen med oss ungene.

Første gang jeg var på annendagsfest, syntes jeg det var litt skremmende med så mye folk, så jeg satt hele tiden sammen med pappa. Jeg våget ikke å være med å gå rundt juletreet. Jeg var da 5 eller 6 år.

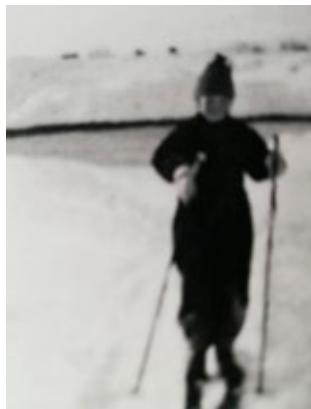
I romjula var det julebesøk til slekt og venner på Vedøya og Børøya, og det kom også besøk til Stora. Når det kom besøk, ble det servert det beste huset hadde av brød, pålegg og småkaker, og mannfolka tok ofte en dram eller to. Det kunne være kjøpbrennevin, men oftest var det av husets egen produksjon. Farfar likte «Genever» godt, så han hadde ofte en skvett av den sorten på ei brun krukke stående i skapet i stua.

Værforholdene kunne være slik at man ikke kom seg hverken på juletreffest eller på besøk.

Lek, fritid og andre gjøremål

Jeg var alene som barn på Stora inntil min søster, Olga, kom til verden i 1949, fem år etter meg. Fram til jeg var 8 – 9 år var jeg avhengig av å være med voksne for å komme meg til og fra Stora. Etter den tid rodde jeg selv til Vedøya for å besøke Harald, som var fire år eldre enn meg, og mitt søskenbarn Odd, som var tre år yngre enn meg.

På finverdager kunne jeg også ro til Sætra eller Hestvika for å hente post.

*Olga på ski på Stora
1956*

Vinters tid var det aking på kjelke og renning på ski rundt husa. Etter snøfall og vind, kunne det bygge seg opp snøskavler. Snøskavlene ble gravd ut, slik at det ble rom hvor man kunne oppholde seg, da skavlene kunne være over to meter høye.

Det var mye arbeide, men det gav sysselsetting, og det var utfordrende og spennende å planlegge utgravingen, og å fullføre prosjektet.

Ellers ble snø oppbygd til tårn, og det ble anlagt «bane» med tunneller i ytterkant av tårnet, hvor flasker ble sluppet fra toppen av «banen».

Det ble også bygd snølykter av snøballer, hvor det ble plassert et stearinlys inne i lykta. Slike snølykter lyste fint etter mørkets frembrudd.

Var det barfrost, kunne det også være mulighet for å gå på skøyter på en liten dam som heter Grindfardammen.

Om vinterkveldene var jeg ofte i nærheten av farfar, som bandt ruser, laksenot eller garn. Han lærte meg kunsten å binde garn og spleise tau før jeg begynte på skolen.

Etter hvert kunne jeg få noen enkle oppdrag, som for eksempel å binde ledningsgarn for torskeruser.

Farfar kunne en masse eventyr som han fortalte så mange ganger at jeg husket de fleste. Jeg tror han kunne hele

Asbjørnsen og Moes eventyrsamling utenat. Han fortalte også historier fra «gamle dager» og fra sin rikholdige erfaring fra fiske rundt om på kysten. Alt dette gikk rett inn i et vitebegjærlig guttehode.

I helgene kunne det også hende at det ble litt brettspill som Ludo og Mil. Noen ganger kortspill som Svarteper og Femkort. For det meste var dette med farfar som partner.

Litt snekking på svalloftet ble det også.

Georg Børø, farmors bror, laget en lastebil til meg. Den var så stor at jeg som syvåring kunne sitte på lasteplanet. Ellers var det svært sparsommelig med kjøpte leker.

Etter hvert lærte jeg meg å lage båter, både flate og med kjøl. De enkleste hadde en pinne til mast og papirseil. De mer avanserte var uthulet av en trestokk, hadde dekk, ror master og seil. Til uthuling ble det brukt et treskojern.

Jeg hadde hørt at det gikk an å lage «motor» til slike båter av vekkerklokkeurverk. Dette måtte jeg prøve. Jeg husker jeg tok urverket ut av farmors vekkerklokke for å lage motor til en av mine båter. En bindingsstikke ble brukt som propellaksel, og farfar hjalp med å konstruere og klippe ut og file til en propell. Propellen ble loddet til akslingen, og i andre enden av akselen ble det loddet fast et lite hjul fra urverket. Det hele ble montert sammen slik at urverket dro propellen. Hylsen bak i båten var en salongriflepatron fylt med talg. Propellakselen gikk gjennom hylse, og talgen gjorde at det ikke kom inn vann i båten. Motoren virket, men farmor velsignet ikke dette tiltaket.

*Olga i dissa
med en av mine
byggeprosjekter i
bakgrunnen*

Jeg var mye hos naboene i Larsstua. Der kunne jeg «hjelp» Lina med forskjellig. Jeg hjalp henne med å ha høy ned fra låven til fjøset gjennom ei luke i låvegulvet. Lina hadde «gikt». Hun hadde krum nakke og var stiv i kroppen. Det var nok Bekhterev, men det var den gang klassifisert som «gikt». Det var ingen behandling eller smertestillende medikamenter. Jeg tror Lina hadde mye vondt, men hun led i stillhet, og aksepterte at slik var det. Lina var svært snill og tålmodig med meg. Jeg var fjønissen hennes.

Lina hadde en hane. En gang da jeg var i fireårsalderen, gikk hanen løs på meg. Litj-Laurits gjorde da kort prosess. Hanen ble lagt på hoggstabben, og hodet ble skilt fra kroppen. Noen dager senere ble hanen til frikassé.

Litj-Laurits og onkel Alf «krydret» språket noe unødig. Jeg lyttet til de nye spennende glosene, og en dag anvendte jeg noen av dem i samtale med mamma. Det falt ikke i god jord. Hun kikket alvorlig på meg og sa at dette måtte jeg slutte med. Jeg argumenterte med at Alf og Laurits ofte brukte de samme ordene. Det hjalp ikke. Det ble forbud mot å bruke de nyervervede glosene. Senere brukte jeg dem for meg selv. Det syntes å hjelpe litt når jeg enten slo meg, klemte en finger eller noe gikk galt.

Sommers tid ble det lekt en del med skjell av forskjellig fasong og størrelse. De skulle forestille husdyr.

Å fiske «kumort» (seiyngel) fra kaia på Stora var en vanlig beskjeftigelse på sommers tid. Den ble brukt til kattermat eller flekt og saltet til «klippfisk». «Klippfisken» ble tørket på et berg ved en dam, hvor jeg hadde små båter som fraktet fisken fram og tilbake. Fiskeredskapen var en rognkjæpp med sterk sytråd med en bøyd knappenål i enden. Til agn ble det benyttet innmat fra «buhoinn», som det var rikelig av i fjæra rundt om på Stora.

I laksesesongen fikk jeg ofte være med farfar og naboen Litj-Laurits på laksenøtene. Det var spennende å se om det ble noe blankfisk.

Fra 10 - 11 år deltok jeg også i slåttonnarbeide med ljaslått, hesjing og høybæring. Jeg fikk da en liten lja med orv som var tilpasset meg.

Jeg gikk ofre rundt øya langs fjæra for å finne «rak». Det rak i land forskjellige ting fra store stokker til sigaresker og fine flasker.

Sommers tid kunne det også bli litt seiling med færingen. Farfar var med og underviste i starten. Da han så at jeg håndterte båten og seil på en tilfredsstillende måte, fikk jeg seile alene. Det var godt med stein til ballast i mettrommet, og vind over frisk bris fikk jeg ikke seile alene. Det ble seilet rundt Stora og mellom Leksa og Stora. Seilingen startet i tolvårsalderen. Det var både utfordrende og spennende å mestre båten under forskjellige vindforhold. Litt sjøskvett kunne det bli, men med ausekaret ble sjøen kastet over bord. Det kunne bli mange gjøremål samtidig med å holde styr på fokke- og storseilskjøtet, styre og ause, men etter hvert ble det innøvd rutiner på dette.

Om sommeren passerte det mange turistskip forbi Stora. Den gang kastet de alt avfall på sjøen, og det var spennende å finne slike saker som rak i land.

En gang fant jeg en stor sundslått båt på østsida av Stora. Oppi båten var det et stort «spill» som ble benyttet til å «spille» opp laksnotvarp. Farfar ble med meg og berget den sundslåtte båten og «spillet». Båten hadde slitt seg i Sjursvika ved Kongensvollen og drevet ned mot Stora i østavinds kuling. Da eierne kom på leiting etter båten fikk jeg ei krone i finnerlønn. Båten var knust, men spillet var intakt.

På turer rundt om på øya så jeg ofte etter om en eller annen sau hadde gått seg fast på ei fjellhulle eller i ei bergklove. En gang klarte jeg å berge en sau og et lam av Anna Berntsens sauer. Sauen og lammet hadde hoppet ned på ei hulle i Svartvikberget. Jeg klarte å løfte både suen og lammet opp fra berghylla. For det fikk jeg et egglass av Anna. Jeg tror jeg var 12 år da.

Ved påsketider er det som regel årets laveste lavvann. Lokalt ble det kalt «storfjæra». Langfredag ble det ofte tur

til Svartvika og Svartvikvalen for å plukke alskens rare skjell. Det var knivskjell, sauball, kuskjell, hestskjell, sypoter og skjell i flere farger og størrelser som jeg ikke vet navnet på.

Ved «storfjæra» var Svartvikvalen tørr, slik at vi kunne gå tørrskodd over til holmene som omkranser Svartvikvalen.

I Svartvika holdt det til oter i «ola» et stykke fra sjøen. Her har det alltid vært oter, og var man heldig kunne man få se oter en gang iblant. Oteren hold seg inne i «ola» om dagen, og kom ut etter solnedgang. Man kunne legge seg på lur ved «ola» på kveldstid, og var man heldig kunne man få se en oterfamilie med flere unger komme ut på sin ferd ned mot sjøen. Oteren er meget vær, slik at det måtte være en gunstig vindretning for ikke å «vindbære».

Om vinteren kunne det være spor i snøen etter oteren som viste at de hadde sklie nedoverbakke, og tråkk etter at de hadde gått oppoverbakke.

Svartvikvalen var nok en del av oterens matfat. Her kunne det være flyndre og annen fisk som oteren kunne jakte.

11 år med ny sykkel og ny dress

Jeg var også med på å plukke måseegg og å ta inn dun. Singmåsereira var forholdsvis lett å finne, da singmåsen ofte hekket i kolonier. Stormåsen hekket ofte på høyder og enkeltvis. For å finne stormåsereira måtte man ta seg god tid og speide fra høydene rundt om for å se om det var noen som lå på reiret. Ofte kunne stormåseparet sitte sammen i nærheten av reiret.

Tjelden hekket enkeltvis i nærheten av fjæra, men reira var ikke lett å finne, da reiret var kun en liten grop i sanden foret med små steiner.

Ea kunne man finne ved å se om det lå noen boser (hanfugler) ved stranda. Var det boser som lå og andøvte, var det ea i nærheten.

Den vanskeligste å finne var and. Det var få ender som hekket på Stora, og de var en mester i å gjemme reira. For å finne andereier måtte det både kløkt og tålmod til.

En sjelden gang kunne det komme besøk av voksne med jevnaldrende barn. Det var stor stas, da ble det sprunget og lekt rundt om.

Da jeg var ca 7 år bygde jeg, med god hjelp av farfar, ei hytte på 2 x 3 m. Den ble bygd av utskiftet bordkledning fra fjøset. Hytta ble revet, flyttet og ombygget minst tre ganger før vi flyttet fra øya.

Rundt tiårsalder begynte jeg å fiske for å tjene meg noen slanter.

Det ble da rodd med dorg etter sei, eller pilket etter torsk. For å fiske hyse ble det benyttet agn. Agnet kunne være fjæremark, skjell eller sild. Det kunne også bli satt line med agn. Lina kunne være fra 200 til 500 angler egnet med sild eller skjell. Det var ca 1,5 favner mellom hver angel. (En favn er 1,82 m)

Den sommeren jeg var 11 år skulle jeg tjene til sykkel, men manglet 100 kr, som jeg fikk av farfar. I tillegg fikk jeg som elleveåring egen båt av mine foreldre. Det var en Rana spissbåt på 12 fot. Den var lettrodd og høvelig for en guttunge. Den ble benyttet til besøk, hente post i Hestvika, til fiske og til å ro til skolen. Båten kostet i 1955 kr. 420,- levert fra båtbyggeriet på Hemnesberget i Nordland fylke.

Torbjørn sønnesønn med farfar på hammeltofta i farfars båt fra 1955

Med egen båt ble mobiliteten forholdsvis god, og jeg kunne ro over til Sætra og derfra ta landeveien fatt til skole eller for å besøke venner. Båten ble fortøyd ved Sæterbrygga med utlegg festet til akterstevnen og landtau fra forstevnen.

Jeg var mye i Hestvika hos Kalle (Karl Edvin) og Jostein Ulvær, og de besøkte meg på Stora.

Om sjøen var kvittoppet, var det ingen innvendinger til at jeg ikke kunne ro over sundet. Men kom det en bil langs veien, hadde jeg formaning om å stå stille ytterst på veikanten til bilen var passert. Sjøen måtte en øyeværing lære seg til å beherske. Det var en selvfølge, og skulle ligge i genene. Biltrafikk var vurdert som langt farligere enn en rotur i kuling.

Sommers tid skar jeg ofte tang. Noen ganger sammen med kamerater. Tanget ble først tatt opp i en båt på fjære sjø, og deretter på flo sjø slept opp på et berg til tørking. Etter at tanget var tørket, ble det lastet opp i en båt og rodd til tangfabrikken Astor i Hestvika for å selges.

Jeg husker det var 13 øre pr kg tørrtang. En båtlast med tørr tang var rundt 400 kg. Det var tungt arbeide, men det gav noen kontanter.

Karl Edvin Ulvær sitter bak i båten. Tanglast i dorryen

På fine høstdager med vindstille ble det ofte «piket» flyndre. Man sto da framme i båten og padlet fremover. Når ei flyndre ble oppdaget, måtte man nærme seg forsiktig, for så å renne «piken» i flyndra. Dybden kunne være fra 2 -10 m. «Piken» var en jernbolt med diameter ca 3 cm og lengde ca 50 cm. «Piken» hadde to - tre påsurrede utrettede store kveiteangler. I bolten var det festet et snøre, slik at man kunne senke «piken» i posisjon før den ble sluppet rett over flyndra. En og annen gang kunne det også bli ei lita kveite. Var det to mann i båten, ble det benyttet sjøkikkert. En rodde og den andre brukte kik-kerten og «piken». Ved bruk av sjøkikkert var man ikke avhengig av stille vær.

Etter hvert ble det også turer sammen med kompiser for å fiske ørret i Strandavatnet, Langvatnet, Terningsvatnet og andre vatn rundt om i Sandstadsområdet. Jeg hadde et firemanns knappetelt som ofte ble benyttet til slike turer. Vi hadde ikke soveposer, men vi fikk oss store papirsekker fra tangfabrikken Astor, som vi benyttet med et ullteppe inni. Med bar og mose som underlag gjorde papirsekken nytten.

Fiskeredskaperen var ei bambusstang med snøre og angel. Til dupp ble det benyttet ei korktopp med en pinne gjen-nom. Til agn ble det benyttet mark.

Sammen med Karl Martin Kaald, Ole Bjørn Hermansen, Bjørn Hassel, Kalle Ulvær, Jostein Ulvær og Otto Utseth og andre kompiser hadde jeg mange minnerike ørreturer både med og uten telt. Etter konfirmasjonen ble det lite med ørreturer i helgene. Det var da mer spennende å gå på fest for å få seg en svingom.

Fra 1956 og til 1958 hadde jeg kaniner – 14 stykker på det meste.

Jeg slaktet kaniner, og mamma laget frikassé av kaninkjøttet. Farfar nektet å spise kaniner. Å spise rå måseegg var akseptabelt, men kaninkjøtt avsto han fra å spise. Det var klodyr, og det var ikke menneskeføde.

Til vinterfôr for kaninene dyrket jeg grønnkål. Den kunne stå i åkeren hele vinteren, og det ble tatt av blader og tint opp etter behov. Kaninene spiste også høy og brødrester. Gulerøtter som ikke holdt mål, var populær kaninføde.

Et par år dyrket jeg også gulerøtter for salg. Det var ca 100 kg hvert år, men det gav liten fortjeneste i forhold til innsatsen.

Det var året etter at jeg fikk robåten. Jeg hadde sett at det var ei kvartsåra, noen kalte det for bergkrystall, på Leikua. Leikua er en holme rett sydøst for Børøyholmen fyr som tilhører Stora. Denne kvartsåra ligger midt på Leikua. Jeg hadde vært der med hammer og meisel, men det ble lite kvarts jeg fikk tak på. Mineralet var delvis hvitt og delvis rosa farge. Jeg er ikke sikker, men regner med at det er kvarts.

Jeg hadde kommet til at dette mineralet måtte være verdifullt, så jeg besluttet å starte «gruvedrift» på Leikua.

Jeg rustet meg ut med slegge, spett, minebor og hammer. I tillegg hadde jeg tatt med noen dynamittgubber, fyrstikker, knall og lunte som var oppbevart i et skrin på svallemmen.

Jeg hadde sett på farfar og pappa, da de sprengte en stein, så jeg visste fremgangsmåten.

Mens jeg holdt på å laste inn i båten kom Litj-Laurits. Da han fikk se dynamitten, ble den straks beslaglagt, og jeg ble kommandert med ham heim til Oppistua. Der ble det en alvorlig samtale med mine foresatte, og formaninger om at dette ikke måtte gjenta seg. Heldigvis, dukket Litj-Laurits opp i rette øyeblikk. Hvis ikke, kunne det hele ha endt med katastrofe. I samtalens løp forsto jeg etter hvert at dette prosjektet ikke var forsvarlig for en tolvåring.

Det ble ingen «gruvedrift», og kvartsåra ligger der fortsatt urørt av dynamitt.

Jeg hadde et godt forhold til grisene. Jeg var ofte i grisebingen og «snakket» med grisen. Grisen stilte seg opp slik at jeg skulle klå den på ryggen. Da gryntet den tilfreds og så godmodig på meg med sine små plirende øyne.

Vi hadde to kyr, ei kollete rørosku og ei telemarksku med horn med messingknopper på horna. Røroskua fikk vi som kvige, og den var svært snill og godmodig. Jeg kunne ri på kua, og den gikk i hælene på meg når den var løs. Telemarkskua likte ikke dette, og stanget etter røroskua

og meg når vi var sammen. Det var kanskje en form for sjalusi.

En gang fikk farmor problem med en lamsau. Lammet lå gale veien, Farmor mente hun hadde for store hender til å hjelpe sauen. Hun forklarte meg hva jeg skulle gjøre, og med hennes instruksjon klarte jeg å snu lammet. Både sauen og lammet berget. Jeg var rundt ti år den gangen dette skjedde.

I 1956 var jeg med pappa på tur med frakteskuta «Sinbad». Jeg ble tatt om bord på nordovertur ved passering Stora.

På turen nordover passerte vi mange steder jeg hadde hørt og lest om. Det var Gjæslingan, Lekamøya, Torg-hatten, Hestmannen, Tjøtta, Dønna, Alstadhaug, Landegode og Vestfjorden. Formellasten som var tatt om bord i Trondheim, ble losset i Bodø.

Bestemmelsesstedet var Hammerfall nord for Bodø, hvor det ble lastet dolomittstein for frakting til Drammens Glassverk.

M/S «Sinbad»

Da «Sinbad» var på høyde med Kyrhaug fyr ved Edøya på sørovertur, kom tåka sigende. Klokkeslett for passering Kyrhaug ble notert og kursen stukket ut. Det ble jevnlig tutet i skipsfløyta, og en mann ble satt til vakt på ene brovingen for å lytte etter andre fartøy. Da bestikket tilsa at vi skulle være ved Hestskjæret fyr på Hustadvika, ble det slakket opp, og det ble gått i sakte fart i retning av lydsignalet fra fyret. Etter ei stund kom konturene av fyret fram, og det ble kjørt i rofart inn mot Langøya. Underveis ble det tatt lodds slag for å kontrollere dybden. Det var da ikke vanlig med radar og ekkolodd på frakteskip.

Det var avtalt med Bjørshol Mek Verksted, Langøya, at sjøvannspumpa som betjente klosettet skulle skiftes. Dagen etter ble pumpa installert. Mens «Sinbad» var ved verkstedet, hadde det kommet en frisk nordlig bris, og tåka hadde lettet. Turen fortsatte mot bestemmelsesstedet.

Etter passering av Måløy kom vi til Hornelen, som er et høyt fjell på mellom 800 og 900 m, som stuper rett i sjøen. Jeg hadde lest om at Olav Tryggvason klatret opp dette fjellet fra sjøen til toppen.

Fra Drammen gikk turen til Brevik for å laste sement til et sted i Limfjorden i Danmark.

Turen fortsatte til Høganäs sydøst for Göteborg, hvor det ble lastet krusrør (kloakkrør), ildfaststein og glaserte «bryer» for krøtter. Lasten fra Høganäs ble utlosset hos Nicolay Buck i Trondheim.

Jeg ble satt i land da «Sinbad» passerte Stora på vei til Trondheim. Da hadde jeg vært om bord over tre uker.

Turen var en stor opplevelse for meg som tolvåring, selv om jeg var sjøsyk da vi på heimtur passert Jæren i stiv sydøstlig kuling.

Jeg hadde fått litt innblikk i sjølivet, sett fremmede havner, bruk av kompass, kart og navigasjon. Alt dette var spennende, og kunnskapen og erfarin-

gene ble lagret i hukommelsen. Jeg hadde til og med sett noen gløtt av midnattssola.

Selv om det var spennende med en sjøtur til fremmede kyster, var det godt å komme heim til kjente omgivelser igjen.

Da jeg kom heim fra turen med «Sinbad» var det besøk i Larsstua av Otelie Unhjem. Otelie var yngste søster av de tre søsknene som bodde i Larsstua. De fire yngste ungene hennes var med. Det var stas med lekekamerater. De var fra Isfjorden i Romsdalen, og jeg syntes de hadde en rar dialekt.

Jeg var ivrig leser av bøker som ble lånt på skolebiblioteket. Som dyslektiker slet jeg litt med å plassere bokstavene til de riktige ordene, men dess mer jeg leste, dess bedre behersket jeg lesingen. Jeg skjønnte at det var noe udefinert jeg slet med, men «diagnosen» fikk jeg først i førtiårsalderen.

Mamma «terpet» med meg før jeg begynte på skole, slik at jeg skulle kunne lese når det ble skolestart for meg. Jeg husker jeg fikk fram mange rare ord, og mamma lo hjertelig. Hun syntes det var morsomt. Som alle andre på den tiden hadde hun ikke kunnskap om dysleksi.

Jeg hadde skolekamerater som hadde det verre enn meg, og det ble antydning fra lærerne at de var dumme. Lærerne hadde heller ikke kunnskaper om dette. Jeg ville ikke være dum, og leste det jeg kom over for å trene meg opp. Heldigvis, hadde jeg nok en lett versjon av ordblindhet og pågangsmot til å takle situasjonen på et vis.

Jeg husker fra gymnasietiden på Orkdal landsgymnas. Jeg hadde en drivende flink lektor i norsk. Hun tok meg til side og sa: «Du skriver bra, men du har så mange stavfeil. Du må ta deg sammen!» Jeg prøvde å ta meg sammen, men det ble fortsatt like mange skrivefeil.

Det har nå gått sånn tålig bra, men noen fordel har det ikke vært å være dyslektiker.

Barndommen på ei øy i utkanten hvor det ikke var lekekamerater, har nok preget meg både som barn og voksen. Jeg utviklet en frodig fantasi og var stadig i gang med «prosjekter» av forskjellig karakter. Jeg var nok mer

i «voksenverdenen» enn i «barneverdenen» i tanker ord og gjerning. Jeg var nok i overkant aktiv og oppfinnsom. Jeg lærte å aktivisere meg selv til lek og arbeid. Jeg var med de voksne i praktisk arbeid og fikk god praktisk innsikt. Jeg kan ikke huske at det var langsomt eller kjedelig. Det var stadig nye planer og gjøremål som skulle gjennomføres.

I voksen alder har sannsynligvis de praktiske kunnskapene og pågangsmotet bidratt til at jeg kan gripe fatt i de fleste praktiske utfordringer og komme til en løsning.

Farfar var min mentor i kunnskap om båter, sjø og fiske. Morfar var snekker, og av han lærte jeg mye om trebearbeiding og bygging av hus. Ellers plukket jeg opp mye lærdom av det jeg så og hørte i hverdagen.

Farfar sa ofte til meg: «Se og hør godt etter, Arnfinn, lærdommen er lett å bære». Det var visdomsord fra en som hadde lang livserfaring fra mangt og meget.

Kosthold

Sett i forhold til øyenes beliggenhet, og at de fleste innbyggerne drev fiske, var det naturlig at fisk ble en stor del av kostholdet.

Måltidene var til faste tider. Det var frokost mellom kl. 07.00 og kl. 08.00, middag kl. 12.00, nons kl. 16.00 og kvelds kl. 19.00.

I Oppistua var det fisk til middagsmat i flere varianter til hverdags. Det var fersk- og saltet fisk, fiskekaker i brun saus, fiskeball, saltfiskball, sildsuppe, spekesild og grateng av torsk eller sei. I helgene ble det kokt, lapskaus, kjøttsuppe, saltkjøtt med kålrotstappe og en gang iblant potetball. Hermetiserte kjøttkaker og sauskjøtt fra julegrisen med grønnsaker og erter var det også. Til potetball ble det servert stekt flesk og fleskefett, eller den ble servert sammen med saltkjøtt og kålrotstappe. Når det ble kokt saltkjøtt, ble krafta benyttet til ertersuppe med gulerter, løk og grønnsaker. Til hverdags ble det alltid kokt havgrynsuppe til middags. I helgene ble det benyttet saftsuppe med rosiner og svisker, sagogrynsuppe eller dessert, ofte av stikkelsbær eller rabarbra, ellers var det sviskegrøt, polentagrøt eller semulegrynsgrøt.

Til saltfisken ble det alltid brukt stekt flesk og fleskefett. Gammelsalta sei ble lite brukt i Oppistua, Derimot ble det brukt «spekejakob». «Spekejakob» var sei (ca 1 kg) som ble lagt i lake ca 12 timer og så hengt på ei stang på skyggesiden under takskjegget på naustet. Når den var passe tørket, ble den hengt inn i naustet. Den ble kokt og servert sammen med poteter, grønnsaker og flesk og fleskefett.

Det ble laget boknafisk en gang iblant på vinters tid. Om sommeren var det ikke mulig på grunn av fluene.

Boknafisk var fersk torsk som ble hengt opp i noen uker før den ble tatt ned og kokt.

Plukkfisk av middagsrester ble ofte til kveldsmat. Det ble ikke kastet mat. Det som ikke ble spist av husets folk, ble gitt til grisen.

Sjøppel eksisterte ikke.

Noen øyværinger laget lutefisk til jul. Til lutefisk ble det brukt tørrfisk av torsk. Torsken var fisket om vinteren og hengt til tørk. Den ble tatt ned og lagt i bløtt og lutet etter en omstendig prosess. Til luting ble det brukt aske av bjørkeved og en del andre ingredienser som jeg ikke husker.

Sommer og høst ble det fisket sild med garn. Silda ble stekt, kokt som «saltsprengt», eller spist som spekesild, og det ble laget sursild til pålegg.

I laksesesongen kunne det bli spist mye laks. Laks som satte seg fast i nota var et lett bytte for måse og andre sjøfugler. Fuglene tok en del av laksen, men det meste ble igjen. Den skadde laksen ble «skåret rein» og brukt til middagsmat.

Til frokost, nons og kvelds var det brødmat og kaffe og melk til drikke. En sjelden gang, og oftest når det var besøk, kunne det serveres te eller kakao på lørdagskveldene iblant. Det var «Hornimanns pure tea» fra en blikkboks kjøpt på bytur.

En og annen gang var det graut til kvelds. For det meste saupgraut. Saup var et biprodukt etter smørlaging. Det ble også kokt risengrynsgrøt en gang iblant, helst i helgene, og da til kveldsmat.

Pålegget var hjemmelaget syltetøy, hjemmelaget kvitost med karve, en og annen gang hjemmelaget gomme, sursild, sirup, brunost og en og sjelden gang spekepølse. Til jul ble det innkjøpt noe pålegg. Jeg husker spesielt at det ble kjøpt nøkkelost. Noe frukt ble også innkjøpt til jul. Ellers i året var det sjelden med frukt.

Det var rasjonering på det meste rundt 1950, slik at det ikke var all verdens utvalg i handel. I tillegg var kjøpekraften forholdsvis lav rundt om.

Brødet var hjemmebakt grovbrød. Til jul ble det i tillegg til grovbrød bakt kveitkake med rosiner og julebrød med rosiner og sukut. Potetaker ble også bakt jevnlig. Potetakene ble spist med heimsmør og sirup eller strøsukker.

Poteter og grønnsaker ble oppbevart i kjelleren under huset. Tilgangen til kjelleren var gjennom ei luke i stuegulvet. Poteten ble «rullet» inn gjennom en kanal som gikk gjennom kjellermuren, kalt «kjellerstrupen». I kjelleren var det en stor bunge for poteter og to mindre for kålrot og gulrot. Kålrot ble kjøpt fra Storfosna eller Kråkvåg. Poteter, gulrot, hodekål, blomkål, sjalottløk og rødbeter ble dyrket på egen jord. I kjelleren var det hyller for å oppbevare saft og syltetøy. Det ble plukket solbær, ripsbær og stikkelsbær fra egen hage til sylting og safting. I tillegg ble det dyrket rabarbra, som ble benyttet til syltetøy og rabarbragraut.

Smør var egenprodusert fra gårdens to kyr.

Mel og sukker ble kjøpt i femtikillos sekker, margarin i pappesker og havregryn i løs vekt i store poser. Sirup ble kjøpt i spann.

Til koking på primus om sommeren og til belysning i mørketiden, ble det brukt parafin. Parafin ble kjøpt på 200 liters fat. Parafinfatet ble båret opp fra kaia til huset. Det ble lagt en staur på hver side av fatet og staurene ble surret til fatet. Det var da to staurender i hver ende av fatet som bærerene kunne holde i. Bakken opp fra kaia var bratt, slik at den som gikk bakerst hadde godt over 100 kg i belastning. Et fat parafin varte minst to år.

Det var ikke høner i Oppistua, så hønseegg ble kjøpt inn fra andre som hadde høner.

Måseegg var en del av kostholdet om våren. På Stora hekket det mye singsmåse og en del gråmåse, sildemåse og svartbak. Det var også en og annen tjeld og noen ender som hekket på Stora, samt flere ærfugler.

Ærfuglen var ettertraktet på grunn av at den hadde dun i reira. Det ble bygd «hus» rundt ærfuglreira for å beskytte ærfuglen mot rovfugler. Duna ble innsamlet og rensset og brukt i dyner og puter. Ærfuglegga og stormåseegga var noe skarpere i smak enn singsmåseegga, slik at de var ikke så ettertraktet. Tjeld- og andeegg var de beste eggene.

Eggene ble spist hardkokt eller pisket sammen og stekt i stekepanne. I Oppistua, Stora, ble det anslagsvis tatt inn mellom 50 og 100 måseegg hvert år.

På Vedøya var det mindre hekking av sjøfugl enn på Stora.

Noen av øyboerne jaktet sjøfugl, slik som skarv og forskjellige andefugler. Riktig tilberedt kunne dette være god og næringsrik middagsmat. Mamma likte ikke sjøfugl, så i Oppistua ble det aldri servert skarv eller and.

Etter at det kom villmink til øyene først på femtitallet, ble sjøfuglbestanden redusert, og det ble slutt på eggspankinga.

Forholdene i sjøen endret seg også. «Åteknutene», som var rundt Storaflua og andre plasser hele sommeren, forsvant gradvis. Det samme med storseien på seigrunene.

De som ikke hadde gris, måtte nok ty til fisk og fiskemat også i helgene. Dessuten var kostholdet mye avhengig av den enkelte husmoras dyktighet og fantasi.

Mamma (Aasta) var interessert i matlaging og hun satte sin ære i å være ei god kokke. Hun utnyttet tilgjengelige matressurser til et variert og godt kosthold. Familien satte stor pris på hennes varierte og gode matlaging. Det bidro både til trivsel og velvære i Oppistua.

Kulturaktiviteter

I en tid da det meste av døgnets timer, unntatt de som var avsatt til søvn, gikk til arbeid, var det lite rom for fritidsaktiviteter.

Det kan imidlertid være mulig å definere en del tiltak og aktiviteter som kultur, om man definerer kultur i vid forstand.

På finværsøndager om ettermiddagen på sommers tid pleide storaværingene å samles på haugen vest for Oppistua. Ned mot Storasundet var det en liten avsats hvor de pleide å sitte og prate (ei «skarvsetta»). Samlingen var ofte i den tida da fosenbåten passerte gjennom Storasundet fra Hestvika til Vingvågen. Var det kjente om bord, ble det viftet. Det hente også at båten dro i fløyta for å hilse på de som satt der.

Jeg har ikke hørt at vedøyværingene hadde en lignende tradisjon.

Søndags formiddag samlet ofte Bernt fra Vedøya, Oliver og farfar seg i kjøkkenet i Oppistua. Der ble det diskutert forskjellige saker fra fjernt og nært. Jeg har inntrykk av at den som snakket høyest var vinner av diskusjonen. Etter en times tid dro hver til sitt. Kjøkkenet var lite, og i tillegg til karene, skulle kvinnfolka lage middagsmat, men det gikk fint.

Randi Havnvik var grendas skribent. Selv om hun var opptatt med gårdsarbeid og huslige sysler, fant hun tid til å skrive. I yngre dager hadde hun skrevet romaner, noveller og skuespill. Et par av romanene fikk hun antatt som føljetong i et ukeblad. Noen av hennes skuespill ble oppført på Solhaug, ungdomshuset på Hestvika. Jeg håper hennes etterlatte har tatt vare på skriviene etter henne.

Edvard Wedø sen. holdt oppbyggelse med salmesang og skriftlesing i familiens bolig på Aukan. Edvard hadde god sangstemme, og han var den selvskrevene forsanger i grenda, når det var behov for det. Han ble også noen ganger benyttet til å «syng ut» døde personer hjemmefra.

Vanligvis var det Osvald Lillemo og brødrene Lars og Tormod Aalmo som ble benyttet til dette.

Farfar, Stor-Laurits, var skeptisk til slike dogmer som jomfrufødsel og oppstandelse. Han mente at fysiske lover og at naturens gang gjaldt for alle jordiske hendelser.

Han var også skeptisk til omreisende emissærer. På trettitallet var det mange som skaffet seg levebrød med å reise rundt og holde oppbyggelser med skriftlesing og salmesang. Farfar mente at i mange tilfeller misbrukte disse emissærene sin innflytelse på kvinner. Det kunne umulig være etter skriftens bokstav. Ble det oppdaget, eller fikk følger, var omkvedet at Satan hadde påvirket emissæren gjennom kvinnen. Farfar hadde liten sans for emissærenes virksomhet, skjønt han innrømte at noen av dem var oppriktig i sin tro og forkynnelse.

I Oppistua var omreisende emissærer ikke velkommen.

Prost og sogneprest Edvin Rein var noen ganger på besøk hos Oliver. Oliver kunne mange historier og sagn. Rein skrev ned mange av disse historiene. Da Oliver var en gammel mann og bodde alene, ble det til at når presten skulle serveres, ble det i Oppistua.

Der ble det drøftet forskjellige tema, men jeg kan ikke huske at farfar og sognepresten ble uenige om dogmatiske spørsmål. Jeg antar at sognepresten kjente sine sognebarn og unngikk de mest kontroversielle temaene. Kanskje var sognepresten liberal i sin tankegang i forhold til den tiden han representerte. Det er heller ikke sikkert at farfar ønsket noen diskusjon med sognepresten om et tema som han ikke hadde like store kunnskaper om som sognepresten.

Det var en sjømannsmisjonsforening i grenda. Den var stiftet og drevet av grendas kvinner med sammenkomst noen ganger i året. Vertskapet gikk på omgang, og den som var vertinne sto for bevertning og utloddingsgjensstand. Det kunne være grytekluter, votter, skjerf eller en duk produsert av vertinna.

På Yttergården hadde de en sveivegrammofon og en del 78-plater med Jularbo, Jens Bok Jensen og flere andre artister.

Gjermund Storø hadde skaffet seg femrader trekkspill. Iver Havnvik bygde seg fiolin og Alf Storø bygde seg gi-

tar. De tre spilte litt sammen til husbruk. Olga Storø, Bjarnes kone, kunne en del grep og spilte gitar og sang en gang iblant.

Etter krigen ble det anskaffet radioer. Det var lang ventetid fra bestilling til levering. I mange tilfeller opptil ett år. I Oppistua fikk vi radio ved slutten av 1947. Det var en Radionette batteriradio. Batterier var rasjonert. Hver enkelt radioeier fikk rasjoneringskort på to batterier pr. år. Det var derfor nødvendig å spare på batteriet.

Hadde man radio, fikk man nyheter og impulser fra den vide verden inn i stua. Utenom værmelding og nyheter var det sparsomt med radiosendinger. Det var for det meste pausesignal.

Jeg husker at værmelding og dagsnytt ble lyttet til hver dag kl. 19.00. Dessuten var det ønskekonsert hver mandag kl 20.00. Det var en skattet sending. For min del var det barnetime som fenget hver lørdag kl. 18.00. Etter «etasjevask» og å ha tatt på rene klær, satt jeg andektig og lyttet til barnetimeonkel Onkel Laurits og hans medhjelpere. Barnetimen hadde mange spennende hørespill og fortellinger. Fredag eller lørdag var det detektive som de voksne lyttet til.

På søndagene ble det ikke utført annet enn strengt nødvendig stell av husdyra og matlaging. Unntaket var om det om sommeren kom regnvær og høyet var tørt. Da ble høyet berget i hus selv om det var søndag. Var det finvær, kunne søndags ettermiddag bli benyttet til en rotur til naboøya eller Fast-Hitra for å besøke naboer og slektninger.

I Oppistua ble det abonnert på Adressa, Oliver abonnerte på Nidaros og i Larsstua fikk de en KRF-avis – Folkets Framtid.

På Vedøya var det Adressa og Arbeideravisa som rådde grunnen.

Noen av kvinnene kjøpte ukeblad som Norsk Ukeblad, Hjemmet og Illustrert Ukeblad. Noen av mannfolka kjøpte Skip O'Hoi.

Det kunne også være at noen leste en og annen bok.

Det var bibliotek i kommunehuset på Sandstad, men det var lang vei dit, så den muligheten ble sjelden benyttet.

Hadde noen av øyboerne en god bok, gikk den ofte på lån til interesserte lesere.

Øyværingene hadde sine klare politiske oppfatninger, men det var kun Iver Fevelen, Edvard Wedø og Bernt Storø som var politisk aktiv i grenda. I forhold til antall beboere i grenda, var det en forholdsvis stor prosentandel. Det kan tyde på at samfunnsinteressen og engasjementet i lokale politiske spørsmål var forholdsvis stort. Iver Fevelen var tidligere formann i Sandstad skolestyre, Edvard Wedø hadde vært «fattigordfører» og Bernt Storø representerte en tid Arbeiderpartiet i Sandstad kommunestyre. Iver Fevelen og Edvard Wedø var høyrepresentanter. Før Fillan kommune ble delt var det kommunestyrerepresentanter der både fra Vedøya og Stora. Ole Knutsen Vedø fra Vedøya og Paul Henriksen Stora fra Stora.

På Vedøya var det telefon. Beboerne på Stora måtte til Vedøya hvis de skulle benytte telefon. Det var talestasjon i Yttergården. Havnvikgården, Aukan og Plassen hadde innlagt telefon.

Klær og klesmoter

Klesmoter var nok et begrep øyværingene kjent til, men det var langt unna deres hverdag og levestett. Ingeborg i Larsstua var sydame og hadde kataloger med forskjellige utgaver av kjoler og skjørt som hun brukte når kundene hennes skulle få sydd et plagg eller to.

Det var ikke så ofte det ble investert i nye klær. Blant den yngre garde gikk ofte klærne i arv, eller det ble oppsydd klær av klær som voksne hadde slitt ut. Selv om det var hull i buksebaken, kunne det være andre parti som var brukbare til for eksempel ei kortbukse.

Det var også vanlig at klær til hverdagsbruk for voksne og barn ble lappet, og strømper og lester ble stoppet.

For min del sydde mamma det meste av klær til jeg var i tiårsalderen.

Hun kjøpte tøy fra Utstyrsmagasinet, eller på bytur ble stoffbutikken Klinge ofte besøkt for å se om det var rester eller stoff som kunne benyttes.

Langbukse hadde jeg ikke før etter at jeg var mellom ni og ti år.

Mamma sydde skjorter, bukser og nikkerser til meg. Strømper, lester, gensere og luer var hjemmestrikket for det meste av ull fra gårdens sauer.

Jeg husker jeg hadde et plagg som ble benevnt «snølliv». Det var en vest som var under skjorta som hadde et band i på hver side som holdt strømpene på plass. Som uteplagg ble det ofte benyttet hjemsydd kjeledress.

Min første dress ble sydd av Laura Børø da jeg var syv år. Det var trøye og kortbukse.

Besteforeldregenerasjonens kvinner gikk til hverdags i fotsid mørk stakk med bluse og hodetørkle. Utenpå kunne det være sjal eller en jakke. Til festlige anledninger var det ditto av nyere utgave.

Ingeborg var nok den på Stora som var fjongest i klesdrakten. Når hun staset seg opp, hadde hun rødt skotskrutet skjørt, en fin bluse, jakke og hatt. I tillegg hadde hun et rødrevskinn rundt halsen.

Mamma var den yngste av kvinnene på Stora og kledde seg litt mer moderen enn besteforeldregenerasjonen.

Til hverdags brukte karene dongeribukse og dongerijakke. Utenpå dette ble det brukt overall. Kjeledress ble ikke brukt som jeg kan huske. Gamle dressjakker (stortrøyer) ble brukt som utenpåplagg med genser under. Genserne var hjemmestrikket. Det var noen som kjøpte seg strikkatrøye, og da var det Devoldtrøye med glidelås i hasen.

Devoldtrøyene var produsert ved Devold fabrikk i Ålesund. Skjortene til hverdagsbruk var ofte sydd av hjemmevevd tøy.

Hjemmestrikket ullundertøy ble også benyttet av mannfolka vinterstid.

Ved høytidelige anledninger og til festlige sammenkomster ble det brukt dress med vest, med oftest lys blå eller hvit skjorte, slips og svarte sko. Til dress ble det brukt kappe eller frakk og på hodet hatt eller blankskjermlue.

Nærmeste herreskredder var skredder Flesvik på Hemnskjela. Når karene skulle ha ny dress, ble turen ofte lagt til Hemnskjela, eller dressen ble kjøpt i Trondheim. En dress var en stor investering, og dressen måtte vare i flere tiår.

Til hverdags brukte mannfolka sixpenslue eller blank-skjermelue («sildstrøyparhuv»). Om vinteren ble det brukt skinnlue av «luftypen».

Tøy, som ikke ble brukt daglig, ble hengt i klesskap sammen med naftalinkuler som var tredd på ei snor. Naftalin hadde ei sterk lukt, og vernet tøyet mot møll. Det duftet derfor naftalin av dresser, kjoler og annet tøy når det ble tatt fram. Tøyet ble derfor hengt ut til lufting før bruk.

Jeg husker farfars finsko. De var så høye at de gikk godt over ankelen.

Skoene var en gang i tiden sydd hos skomakermester Martin Olsen i Trondheim. Selv kalte han dem «springsko». «Springskoene» var sjelden i bruk og sto i et skap med lest inni skoen, slik at de skulle holde formen. Martin Olsen var født i Klungervika i Børøysundgrenda, og var min morfars onkel.

Fra tidligere tider var det flere lester av tre som hang i størhuset. En trelest var laget etter foten slik at skomakeren kunne lage og tilpasse sko ved hjelp av en persons skolest.

Til hverdags brukte både karer og kvinnfolk tresko. Treskoene hadde soler av tre hvor det var spikret fast overlær. Når tresolene var utslitt, ble det spikret nye tresoler på overlæret. Tresoler kunne man kjøpe i de lokale butikkene.

Sagn, tilbakeblikk og historier fra hverdagslivet

Det er et sagn om at sjørøvere benyttet ei klove i Svartvika på nordsiden av Stora som skjulested. Det var en «steinvår» på sydsiden av Svartviknesset som de skulle ha benyttet. Ørnfjellet var et ypperlig utkikkspunkt hvor man kunne følge med trafikken i skipsleia. Når seilskutene lå og dreiv i vindstille, kunne de bordes og frarøves last og andre verdisaker.

*

Baglerkongen Erling Steinvegg søkte hamn ved Vedøya med 14 langskip med mannskap i 1206 på vei til Nidaros for å tukte birkebeinerne. Det er uklart om det var Aukbukta eller Vedøyhamna som ble besøkt. Dette i henhold til Sverres saga.

Erling Steinvegg var baglerkonge, men ble ikke konge i kongeriket Norge.

Det er mest sannsynlig at de søkte hamn på Aukbukta eller Storasundet. Her var det lett å komme både inn og ut. Om man la skipene side om sid, ville de trenge ca 75m. Det er det ikke plass til i Vedøyhamna. Dessuten var det ikke gunstig for rask rømming ved en fiendesituasjon.

*

Inga Storø fortalte et sagn fra Vedøya. Under Svartedaunen ble Hamnaekra på Vedøya benyttet som kirkegård. De geistlige landet i ei vik på sydvestspissen av Vedøya, derav navnet Prestbukta.

Inga kunne mange historier og sagn, men jeg husker dem ikke lenger. Det er synd, for det kunne være interessant for flere om de hadde blitt skrevet ned. De fleste av historiene er nok tapt.

*

Det hevdes at det er en gravplass fra vikingetiden eller der omkring i sydenden av Aukekra, «Kongan», hvor man en gang skulle ha funnet noen mynter. Det er et sagn som er fortalt i mange slektsledd blant beboerne i Vedøygrenda, men som etter hvert har gått i glemmeboka. I samme område kunne man tidligere se ei form etter en båt i jordoverflata.

*

Stora og Vedøya ble på attenhundretallet befolket med familier fra Orkdalen og nærliggende områder. De nye beboerne, som kom fra Orkdalen, var hesteinteressert som orkdalinger flest. Når isen hadde lagt seg på Terningsvatnet, førte de hestene over til Sætra og kjørte til Terningsvatnet for å kappkjøre med akset- og sandstadværingene.

Jeg husker det sto en spisslede og en karjol i vognskjulet i Yttergården, som vitner om at tidligere eiere var over middels hesteinteressert. Nå er alt dette forvitret av tiden tann og forsvunnet for godt.

*

Ole Knutsen Vedø, gårdmann i Innergården, Vedøya, rundt 1900, uttalte en gang: «Den største gårdskam en mann kan ha er å ha ei mager kjerring og en stygg hest».

*

Den første av mine forfedre som kom til Stora var Benjamin Knutsen Singstad fra Indergårdsberget i Lensvika, og kona Malene født Tøndel. Før Benjamin kom til Stora i 1866/67, hadde han og familien bodd noen år i Settemsdalen på Nordmøre. I 1866 kjøpte han br.nr. 1 på Stora, som den gang var halve øya.

Han flyttet ei stue fra Indergårdsberget i Lensvika til Stora. Stuetømmeret ble båret opp fra sjøen. På oppovertur bar Benjamin ploget, mens sønnene Knut og Ole bar hver sin tømmerstokk. På nedovertur ble sønnene spent for ploget. Da tømmeret var på plass, var også ekra ferdigpløyd. Knut og Ole var da i konfirmasjonsalderen.

Knut flyttet til Strømøya på Frøya, og er oldefar til dagens Knut Strømøy. Knut var i likhet med sin yngste bror Bernt en kraftkar av de sjeldne.

*

Gammel-Bernt skulle i sine ungdoms dager på lørdagsfrieri til Serina i Skjevikdalen. Brødrene hans og øvrige storaværinginger var klar over dette. Da Bernt skulle ta av sted, var alle robåtene borte, unntatt firingene. Bernt hadde kjempekrefter og satt ut en firing alene og rodde til Skjevikdalen i frisk motvind fra sydvest. Da han kom fram dro han firingen «tørr» i støa i Skjevikdalen, er det fortalt.

Denne historien har jeg fått bekreftet av Arnfinn Aune, Sandstad. Hans farfar Magnus Aune, som da bodde på Langaunet, bivånet tildragelsen. Historien endte med at Serina og Bernt ble gift og bosatte seg på Stora.

*

Gammel-Bernt hadde færingen sin ved Vellan på sydsida av Stora. Her var det langgrunt, og det var lunner bare i øvre del av støa. Når Bernt kom til lands ved fjære sjø, tok han tak i fotstoa på færingen og ruslet opp gjennom støa med båten. De var da ei plogfor i sanden etter færingen. Det kunne være både børnskap og fisk i båten. Det gikk for det samme.

*

De siste av min slektsgren av Storaslekta som hadde krefter noe over middels var pappa, Paul, onkel Alf og deres søskenbarn Bjarne, men ikke i klasse med Knut og Bernt. Pappa, Alf og Bjarne lettet alle tre et pællodd tilhørende Iver Fevelen, som var anslått til 360 kg.

Kraftgenene var arv fra Singstadslekta i Lensvika. Singstadgenene i slekta er nå utvannet, og kommer nok ikke tilbake.

*

Oliver fortalte at han hadde hørt et sagn om at en skotte med kjempekrefter hadde kommet til Lensvika etter salget ved Kringen 26. august i 1612, hvor Sinclairhæren ble tilintetgjort. Sinclairhæren var skotske leiesoldater innleid av svenskekongen.

Skotten hadde rømt og kommet seg nordover til Lensvika, hvor han ble gift, og skal være opphavet til kraftgenene i Singstadslekta. Jeg kan ikke finne noen dokumentasjon på at denne skotten kom til Lensvika. Det kan være tatt ut av lufta, men det kan også være sannsynlig, da det er få skriftlige kilder tilbake til 1612. Gjennom gentest er det funnet skotske gener i slekta, men dette beviser ikke noe som helst i denne sammenheng.

*

Hjalmar Storø var andøver på Storafiringen (læstabåten), brødrene Bernt (Gammel-Bernt) og Oliver og tvillingene Bernt og Stor-Laurits kastet med snøre. Uersmeet var «Juphålet». Hjalmar kunne være en spilloppmaker, så han la firingen på plassen en annen båt brukte å ligge. Når den andre båten kom, ville «høvisen» på båten ha plassen sin, og la stevnen på færingen mot sida på firingen, og prøvde å flytte firingen. Plutselig grep fire mann færingen som lå med baugen mot firingens ene side, og satte den over firingen og ut på andre siden. Det var to mann i færingen. Hjalmar ropte til dem: «Ha dokk funnet plassen dokkes no?» Det ble ikke godt mottatt, og karene i færingen rodde sporenstreks heim og ble borte i flere dager.

*

En annen gang på sommerstid var farfar og Bernhard Wedø sammen med flere båtlag i «Juphålet». Farfar hevdet at Bernhard ikke kunne svømme. Han veddet en sjokoladeplate på det, hvorpå Bernhard vrentge av seg klærne, hoppet på havet og svømte rund båtene som var i «Juphålet» den dagen. Bernhard fikk aldri noen sjokoladeplate, etter hva jeg har hørt.

*

En av øyværingene, som vanligvis ikke hadde noe særlig dametekke, hadde fått være med ei taus heim en lørdags-

kveld. Etter helga lurte kompisene på hvordan det hadde gått. Vedkommende svarte: «Æ ska sei dokk det kara, det va itj som å tæl ur». Etter det ble det et fast ordtak: «Det va itj som å tæl ur».

*

Det var i 1933 eller 1934, pappa var 14 eller 15 år, og det var dårlige tider. Heime hos en av pappas kamerater var det svært vanskelig økonomi, og det var mange søsken og lite med mat. Kameraten hadde ikke med seg skolemat. Pappa lurte med seg en ekstra porsjon, slik at kameraten ikke skulle sulte. En dag kom kammeraten med nye sko som var anskaffet for midler fra fattigkassen. Læreren, Lyder Sitter, kom med bemerkninger om de nye skoene – kommuneskoene. Pappa reagerte spontan og ba læreren ta tilbake «sleivordene». Det resulterte i munnhuggeri og læreren gav pappa en ørefik. Det ble vel mye, og pappa «rævkjørte» læreren ut på gårdsplassen, knivlet ham sammen og gav ham pryl i de andre elvenes påsyn. Farmor og farfar ble innkalt til møte med læreren, for dette var helt uhørt at en elev skulle gripe til fysisk avstraffelse mot en lærer, som i tillegg var klokke og en ansett mann i bygda.

Farmor syntes dette var forferdelig, men farfar hadde et mer avslappet forhold til saken.

Under samtalen spurte farfar om det var slik at læreren hadde hatt bemerkninger til elevens sko og familiens økonomi. Læreren måtte til slutt medgi at han hadde kommentert dette. Farfar mente da at han fortjente litt bank, slik at han i ettertid kunne ta lærdom av dette og behandle alle med respekt, også de som var nederst på den økonomiske rangstigen.

Læreren kom dårlig ut av møtet, som han sikkert hadde regnet med skulle komme ut til sin fordel.

Jeg regner med at det ble et noe anstrengt forhold mellom folket i Oppistua på Stora og læreren etter denne episoden.

*

Jeg husker ei jul vi hadde vært på Vedøya og besøkt mor- mor og morfar (Olga og Oluf Vedø). Det var rundt 1950. Det blåste opp til kuling i løpet av kvelden, det var mørkt og det var nedbør. Det ble imidlertid tatt på heimveien.

Det var sydvestlig vind, slik at den sto rett opp i fjæra på Stora. Sjøen brøt hvit mot fjæresteine.

Mamma satt med Olga på hammelofta i tvispenningen. Jeg satt foran dem og pappa satt fremst og rodde. Vi fulgte Vedøylandet, og fra Auknesset ble båten lagt med baugen mot vinden og hamlet mot støa på Stora. Da vi kom til fjæra, hoppet pappa ut i sjøen og dro opp båten med bakenden først. Da båten var kommet på tørt land, kunne vi andre gå tørrskodd ut av båten.

Somme tider kunne det være utfordrende med vær og vind, men øyværingene var oppvokst med elementene, og behersket dem. Det var bare slik. Det var en naturlig del av øyværingenes hverdag.

*

Året måtte være 1952. Det var mai eller juni. Jeg var sammen med farfar på kaia på Stora. Plutselig fikk vi se et «sjøuhyre» som dukket opp ca 100 m fra kaia. Det svømte sakte nordover gjennom Storasundet. Det dukket etter ca 2-300 m, og kom opp igjen lenger mot nord. Det forsvant i retning Børøyholmen.

Det hadde et stort forholdsvis rundt hode med en kropp på ca 5 – 6 m, som buktet seg bak hodet. Hodet hadde flere farger, grønt, gult og lilla. Det så ut som det var faks som hang ned over sidene på hodet. Fra siden så det ut som det hadde et stort rundt øye. Farfar, som hadde drever kystfiske all sin dag, hadde aldri sett noe lignende. Dette måte være «sjøormen».

I ettertid har jeg funnet ut at det muligens kunne være en kjempeblekksprut. Jeg har sett foto og tegninger og lest beskrivelser som passer bra med det jeg så i 1952. Det kan være stor sannsynlighet for at det var en kjempeblekksprut, som hadde kommet ut av kurs, og forvillet seg til det kalde nord.

*

Oliver fortalte at han og søstera Gunhild seilte med en firing til Settemsdalen på Nordmøre for å hente ei ku i 1877. Oliver var 7 år og Gunhild 17 år. På tilbaketuren til Stora hadde de fin sydøstlig bør helt ut Solemsundet ved Tustna. Da de kom ut på Edøyfjorden spaknet vinden, og de ble liggende og drive i vindstille. De tok ikke ned seilet for de så en skybanke i vest. Det tydet på at vinden vill dreie på vest. Mens de lå der og dreiv, kom det opp et hode på ripa av et eller annet sjødyr. Oliver var

overbevist om at det var en «sjøorm». Gunhild fylte au-sekaret med kumøkk og sendte en ladning kumøkk ned i kjeften på «sjøormen», og «sjøormen» forsvant. Hva det var, er ikke godt å si.

*

En gang i mai/juni på femtitallet var jeg med farfar, Stor-Laurits, og Litj-Laurits på seisjøen. Jeg andøvte, mens Lauritsan brukte snøre. Vi «hilde» etter storsei. Når man «hiler» senker man snøret raskt ned mot bunnen og drar det raskt opp i passe dybde, for så å senke snøret igjen. Farfars storføring ble benyttet. Vi var på Storaflua, Ålsgrunn, Mefjordsgrunn og Slisskjærgrunn. Det ble mye roing og smått med sei, og det lei mot morran. Vi var sultne, og «Lauritsan» bestemte seg for å ro i land på Slisskjæra for å finne måseegg. Måseegga ble inntatt rå. Jeg foreslo at vi skulle sjekke om egga var strøpyt, hvorpå farfar repliserte: «Det spælle ingen rolle alt med at det itj e vænga på ongan». Jeg avsto fra å innta rå måseegg med eller uten vinger.

Det ble tatt på heimtur, og laksenøtene ble røktet før vi kom heim i syvtida på morran. «Lauritsan» tok fatt på den daglige dont, men jeg gikk til køys.

*

Sommeren 1957 fisket jeg en del sei for å skaffe meg noen kontanter. Jeg var da 13 år, og det var midt på sommeren.

En kveld gikk turen som vanlig til Storaflua, men der var det lite med sei. Jeg så noen motorbåter fra Hemnskjela som lå på Ålsgrunnen sydvest for Sørleksa. Det var en halv timers rotur fra Stora til Ålsgrunnen. Jeg rodde dit, og det ble en del fin sei.

Raskt bygget det seg opp en stor og svart skybanke i vest. Jeg skjønnte at det kom til å bli vind og dro inn snika. Jeg så at hemnskjelingene gjorde det samme. I løpet av noen minutter var vinden der i kraftige kast og med kvittoppet sjø. Det var flovind. Jeg skjønnte at jeg ikke klarte å ro mot vinden, og forberedte meg på å hamle unna vinden for å komme meg på land en eller annen plass på sydsiden av Sørleksa.

Da kom en av hemnskjelingene kjørende opp på siden av båten min og ropte at jeg måtte kaste over fanglina,

så skulle han slepe meg heim. Fanglina ble kastet over og fastgjort. Jeg satte meg bak i båten med ei åre for å styre båten. Om båten skar ut, kunne den fylles med sjø, under slep måtte båten derfor styres. Slepingen gikk i sakte fart opp mot Storalandet. Jeg antar at vindstyrken var rundt stiv kuling.

Hemnskjelingen slepte meg opp i Storasundet, hvor jeg takket for slepet og rodde i land. Jeg var gjennombløt av sjøskvett, men var heldig og glad som fikk hjelp i rett tid. Nede i fjæra sto farfar og ventet på meg. Det var midt på natta, og han hadde våknet av at vinden smalt i veggen. Han hadde stått opp og sett etter meg, men på Storaflua var det ikke båter å se. Han hadde gått opp på Jonashaugen syd for Oppistua. Derfra så han motorbåter på vei vestover leia, og en av dem hadde en robåt på slep. Da båtene nærmet seg sydsiden av Stora, så han at robåten var min båt.

Vi satte opp båten, og jeg gjorde opp fisken.

Så videt jeg husker, ble det bra fangst. Det var en kasse, ca 50 kg med sei fra 0,75 kg til 3,0 kg – småsei og høling. Fiske etter sei foregikk fra solnedgang til utover natta. Var bettet godt, kunne det bli over 100 kg på ei natt. Var det dårlig, kunne det ende med et par fisker.

Næringsliv, sysselsetting og økonomi

I hovedsak var næringsvirksomheten på Stora fiske, men på Vedøya var det to gårdsbruk som for eierne der var hovedinntektskilde. Her ble det i tillegg til poteter og grønnsaker dyrket korn. Det var bygg og havre, slik at de var selvforsynt til krøtter og eget bruk. På Stora var det ikke areal til å dyrke korn. Det har imidlertid blitt dyrket korn også på Stora i liten målestokk.

Iver Fevelen, som bodde sammen med sin datter og svingersønn, Randi og Peder Havnvik, drev entreprenørvirksomhet. Hovedsakelig hadde han spesialisert seg på kaibygging på Trøndelagskysten og på Nordmøre. Han bygde også fjøs og andre bygninger når han hadde mulighet for det. Det var ikke kontinuerlig drift med entreprenørvirksomhet, så det kunne være lange opphold mellom hvert oppdrag. En del av vedøyværingene ble innleid som arbeidstakere i Fevelens virksomhet.

Storaværingene brukte holmene rundt Stora som sauebeite om sommeren. En eller to lamsauer ble rodd rundt til de forskjellige holmene, og var der til holmen var snaubeitet.

Havnvikgården og Yttergården benyttet Kjeøya som beite.

Kombinasjonen fiske og småbruk gav øyværingene en levevei, men det ble ikke mer inntekt enn at man knapt kunne få det til å gå rundt.

Tilfeldig arbeide rundt om var kjærkomment for å få inn noen kontanter. Jordveien og fiske skaffet det meste av mat til et enkelt kosthold, men det gav lite kontanter. Kontantstrømmen var avhengig av godt fiske og tilfeldig lønnet arbeide. Dette kunne variere stort.

En del av mannfolka deltok på lofotfiske, storsildfiske, fiske etter sild ved Island etc., og dette gav år om annet ganske god fortjeneste, men det kunne være år at fiske slo feil, og da ble det magert med kontanter.

Motorbåtene ble brukt som losji ved rusefiske utenom øyene, og til feitsildfiske. Feitsildfiske foregikk om høsten i Bjugn- eller Stjørnfjorden. Dette fisket ble ikke drevet i noen særlig grad etter krigen.

Til heimefiske rundt øyene ble det benyttet færing, seksringer og firinger. Hver husstand hadde en eller flere færing i forskjellig størrelse. Det var tvispenninger, færing, storfæring. Til uerfiske ble det også benyttet seksringer og firinger. Det var mer effektivt å benytte firing enn færing, da en firing kunne betjene opptil fire mann med snøre. På en færing var det en andøver og en som kastet med snøre. På en storfæring var det to som kastet og en andøver.

Det økonomiske grunnlaget for alle familier i grenda var jordbruk og fiske. I tillegg var noen også avhengig å ta arbeid utenom grenda for å skaffe kontanter. Husholdningene var hovedsakelig basert på egenproduksjon av mat, og det fungere rimelig bra med fisk, egenprodusert kjøtt og landbruksprodukter. Det var ofte verre med å skaffe kontanter, og kontanter måtte til for å kjøpe nødvendige matvarer, parafin, tøy, klær etc.

På trettitallet var det nok flere familier i grenda som hadde det vanskelig. I etterkrigstida gikk det bedre. Selv om det til tider kunne være smått med kontanter, gikk det på et vis rundt. Alle øybeborene hadde et nøkternt levesett. Det var ikke rom for luksus, ekstravaganse eller økonomiske utskielser.

Økonomien i Oppistua var relativt god, men pengebruken og levesett var nøkternt. En etter forholdene god økonomi gav handlingsrom, slik at det ikke var perioder med pengeknipe eller matmangel. Det var tre voksne mannfolk som var aktiv i arbeid og fiske, og laksefisket gav år om annet mulighet for å legge til side en del penger for investering i bruk og børnskap, og for å møte margere tider.

Det var også to kvinner som til daglig forvaltet og utnyttet ressursene godt. Husmora spilte nok en vesentlig rolle i forvaltningen og utnyttelsen av ressursene.

På trettitallet tapte farfar på grunn av kausjonsansvar et beløp som i dagen pengeverdi tilsvarer over to millioner kroner. Han hadde kausjonert for flere, blant annet for sin svigerfar, samt at han tapte en del da Innhitra Sparebank fikk problemer. Han berget hus, båt og bruk, men så å si alle kontanter gikk med til å dekke kausjonsansvaret. Selv om kausjonene var sikret med gjeldsbrev, var det ikke noe å hente på grunn av lav prioritet på gjeldsbrevene i forhold til pant i fast eiendom.

Dette var bittert, for han hadde spart opp midler til å kjøpe et nytt og større fiskefartøy, men på grunn av tapt egenkapital ble planene aldri realisert. Å låne penger, etter det han hadde erfart, var etter hans vurdering utelukket på grunn av risiko. Pengetapet satt i ham, og det preget nok ham for all framtid når det gjaldt økonomi og pengebruk.

Han var skeptisk til bankvesenet, og oppbevarte sine kontanter hjemme i et pengeskrin under senga. Det gav ikke renter, men det var sikret for tap.

Det er mitt inntrykk at vedøyværingene i etterkrigstida generelt hadde strammere økonomi enn storaværingene, når vi unntar Anna Berntsen, som hadde det laveste inntektpotensiale av alle i grenda. Allikevel hørte jeg aldri

at Anna klaget. Hun aksepterte sin skjebne og gav uttrykk for at hun var fornøyd med tilværelsen.

Det som gav storaværingene en økonomisk fordel sammenlignet med vedøyværingene, var nok laksefiske.

Slik jeg oppfatter det, var det ingen som led nød, selv om det i enkelte perioder kunne være lite med kontanter for noen familier.

Skole

I tidligere tider var det omgangsskole på Vedøya. Den ble holdt i Innergården. Oliver Storø fortalte at han gikk noen uker i omgangsskole i Innergården på Vedøya. De lærte litt bibelhistorie, de ti bud, regnet og skrev litt på steintavle.

Etter hvert kom skolevesenet inn i mer organiserte former og skolestedet for Stora og Vedøya ble Strand. For å komme seg dit måtte man ro ca 1,5 – 2 km, og gå til fots ca 2 km. Noen familier skysset skoleungene, andre bodde bort hos slektninger. Dette var utfordrende. De som bodde borte, måtte rustes ut med klær og mat for de dagene de skulle være heimefra.

Skoleskyss fra Vedøya ca 1950. Bak M/K «Brødrene» (nærmest) og M/K «Geira i bakgrunnen.

For min egen del ble jeg skysset fra skolestart 8 år gammel fram til jeg var 11 år. Det var farfar og mamma som sto for skyssen. Deretter, tidlig høst og vår, rodde jeg selv på egen båt. På hardeste vinteren bodde jeg borte. En vinter hos tante Marie og onkel Otto, neste vinter hos mormor og morfar. Så ble det flytting til Fast-Hitra i 1957. Vi flyttet da til tante Lovise og onkel Frank og bodde der over vinteren. Høsten 1958 flyttet vi inn i nytt hus på Sætra.

Selv om den fysiske avstanden var forholdsvis kort, kunne det på vinters tid være utfordrende med skoleskyss. I kuling og snøfokk kunne det røyne på både for unger og voksne. Det kunne være dager da man ikke kom over sundet på grunn av uvær.

Det måtte også være voksne som hadde mulighet for å utføre skoleskyssen. Når mannfolka etter hvert var borte på fiske, fraktestart eller annet arbeid, kunne det være vanskelig av praktiske årsaker å gjennomføre skoleskyss. Skoleskyssen var en av flere grunner til at øyene ble fraflyttet.

Bo- og sanitærforhold

Som det framgår av oversikt over de forskjellige husstander, var det mange familiemedlemmer som bodde i de fleste husa. Husa var små i henhold til dagens standard, og dermed måtte flere dele soverom, og noen måtte til og med dele seng.

De fleste lå på halmbolstre. Halmen ble byttet en eller to ganger i året. Laken, pute- og dynetrekke var for det meste hjemmevevd.

Noen benyttet også skinnfell om vinteren.

Bad og vannklosett lå langt fram i tid. Alle hadde utedass. De som hadde fjøs, hadde utedassen i forbindelse med fjøsbygningen. De som ikke hadde fjøs, hadde et eget lite hus til formålet.

Hver lørdag var det helgevask av hus og kropp. Kroppsvasken ble utført som «etasjevask» med vaskeklut med varmt vann i vaskefat eller en sinkstamp. Etter vasken ble det byttet til rene klær. Denne lørdagsseansen ble benevnt «vask og byttom».

Vasking av klær foregikk enten i størhus, eller ute i det fri. Ute ble det fyrte under ei stor gryte, som var plassert oppå noen steiner, og klærne ble skylt i kaldt vann. På vinters tid var dette en kald fornøyelse. Matter ble noen ganger vasket i sjø.

De som hadde størhus, hadde det lettere enn de som måtte fyre under gryta i det fri.

Klærne ble tørket ute på snor, inne på låve eller uthus. Klærne kunne også bli lagt utover på seljekjær. Å legge hvitt tøy utover på seljekjær etter at bladene var utsprunget bevirket bleiking av tøyet.

Det var ikke alle som hadde innlagt vann. Vann måtte derfor bæres i bøtter til husbruk og til dyra. Alt dette var tungvint og arbeidsomt, og det ble utført av husets kvinner.

På Stora var det kun Oppistua som hadde innlagt vann. Vann ble der innlagt i fjøs, størhus og kjøkken i 1933.

Inventar og møblement var sparsommelig. Det var bord og pinnestoler, en og annen pedestall og kommode med løvefotter eller hjemsnekrede skap. Noen hadde lenestol og sofa. Andre hadde kun pinnestoler eller trebenker til å sitte på. Sengene var skuvsenger med halmbolster.

I Oppistua ble det fyrte i kjøkkenet og i Nordstua. I Sørstua ble det fyrte bare når det kom besøk, og høytidshelgene. I tillegg fyrte farfar på Sørloftet når han bandt garn der om vinterkveldene.

Fiskebåter

Skøyta «Vedø» på bildet tilhørte Laurits og Oluf Vedø. Den havareerte i 1931.

Skøyta ble anskaffet av Laurits og Oluf Vedø rundt 1910. «Vedø» var 33 fot, klinkbygget og hadde en Heros firetakts motor på 5 hk.

Den hadde seilføring som skøyte med mesan, storseil og fokk.

«Vedø» ble brukt til skreifiske i Gjeslingan og sildefiske i Bjugn fjorden eller Stjørn fjorden.

Modellen er laget av Arne Wedø.

Båtmodell,
skøyta Vedø

Flere av øyboerne hadde motorbåter.

MK «Brødrene», ST 2 SD, eid av Bernt og Laurits Storø. «Brødrene» var en kravellbygd kutter med total lengde 35 fot, bygd ved Bolsønes Verft, Molde, i 1909. «Brødrene» var opprinnelig bygd som kombinert seilfartøy og motorkutter, rigget som kutter med mesan, storseil, fokk og klyver. Kutteren hadde en Scandia semidiesel på 4 hk. ved levering i 1909. Den ble i 1910 byttet til en 6 hk av samme fabrikat. Her var nok hestekreftene romslig beregnet. Etter farten å dømme ytet nok motoren rundt 15 hk.

De første tiåra deltok «Brødrene» på skreifiske i Gjeslingan, bankfiske på Haltenbanken og feitsildfiske i Bjugn fjorden og Stjørn fjorden.

Under skreifiske og bankfiske var det seks manns besetning om bord på «Brødrene». Mannskapet måtte dele på fire køyer i en liten og trang lugar. Her skulle det lages mat og spises, og her skulle det soves, tørkes klær osv. I forhold til dagens krav var nok de sanitære forhold elendige, men slik var tidens standard. Vaskemulighetene var et vaskevannsfat, og vannforsyningen var ei medbrakt tønne med ferskvann. Ferskvannet ble brukt til mat og

drikkevann. Kroppsvask ble sikkert ikke tatt før de var heime etter sesongen var slutt.

Båter med lugar og motorer var et stort fremskritt i forhold til tidligere tider med åpne båter med årer og seil. Vi må se det i forhold til tidsepoken de representerte. Der var et ledd i utviklinga fram til dagens standard med enmannslugarer med dusj og andre bekvemmeligheter.

MK «Geira», ST 49 SD, eid av Paul og Laurits Storø. «Geira» var en kravellbygd kutter på 33 fot bygd ved Skålvikfjorden Båtbyggeri i 1927. Kjøpt fra Veidholmen i 1942. «Geira» hadde en 12 hk Finnøy semidiesel. «Geira» ble hovedsakelig benyttet til rusefiske og transport av torv, ved og annet nødvendig utstyr til familiens bruk.

«Geira» er et sjeldent navn. Tradisjonen vil ha det til at Olav Tryggvasson hadde ei dronning med navnet «Geira» fra Pommern (landet ved sjøen). Pommern lå i området mellom dagens Danmark og Polen. Dronning Geira døde ung.

M/K «Geira»

MK «Forsøk» til daglig «Sabben», ST 24 SD, da den hadde en 5- 9 hk Sabb semidiesel. «Sabben» var 25 fot og klinkbygd med krysserhekk. Bygd av eieren, Edvard Wedø, i 1937.

«Sabben» ble benyttet til fiske i nære farvann, skyss og transport.

«Snekka», ST 15 SD, 21 fot klinkbygd snekke med 6 hk FM fitretakts bensinmotor eid av Peder Havnvik. Snekkja ble mest brukt til skyss mellom Vedøya og Fast-Hitra.

Motorbåtene, unntatt «Snekka», ble benyttet til yrkesfiske etter torsk, sei og sild rundt om.

«Brødrene» og «Sabben» ble kondemnert tidlig på femtitallet. «Geira» ble kondemnert i 1962. «Snekka» var i drift noe lenger.

Robåter på Stora og Vedøya rundt 1950:

Stora:

Oppistua

1 storfiring (læstabåt), 1 storfæring, 1 færing, 2 tvispenninger, 1 linedorry (tilhørte «Brødrene») og 1 sjekte på ca 10 fot

Larsstua

1 firing, 1 færing, 1 tvispenning

Oliverstua

1 tvispenning

Nordstua

Nordstua hadde ikke båt etter at Gammel-Bernt døde i 1943.

Vedøya:

Yttergården

1 firing, 1 storfæring, 1 færing, 1 hekksbåt ca 10 fot (tilhørte «Brødrene»),

1 linedorry (tilhørte «Brødrene»)

Havnvikgården

2 båter av ukjent type

Aukan

1 Færing

Plassen

1 seksring, 1 tvispenning (nordlandsbåt), 2 spissbåter begge ca 15 fot

Neset

2 færing

Gåsvollan

1 færing

Navn og utnavn på enkelte båter

I Oppistua var det en tvispenning som hadde fått navnet «Sægliva»

Bernhard Wedø på Nesset hadde to færingar. Den ene var «Karjolen» og den andre «Nygårdsvold».

Etter krigen var det fra myndighetenes side etablert en tilskuddsordning, slik at enkelte fikk tilskudd ved kjøp av båt. Bernhard var en av de heldige som ble tilgodesett.

Navnet Karjolen hadde sikkert sammenheng med at Bernhard tidligere hadde drevet skyssvirksomhet for skysstasjonen i Hestvika med båten.

Iver Fevelen hadde en båt som ble kalt «Bobelfart».

På Plassen hadde de en spissbåt (hønbåt) som ble «Høna» og en tvispenning «Raven». Raven var en ranværing, derav navnet «Raven». Plassen hadde også en spissbåt som ble kalt «Knut».

Heksbåten til «Brødrene» ble kalt «Svensken».

«Brødrene» ble kalt «Storamotoren». Edvard Wedø «Forsøk» fikk navnet «Sabben».

Lege, sykdom, jordmor og egenbehandling

Legekontoret var på Strandheim i Børøysundet. Her måtte man møte opp og skrive seg på liste, for så å bli innkalt etter tur. Legen hadde kontordager der. Legen bodde i Fillan og hadde egen båt med skysskar. Om det var behov for hjemmebesøk av lege, kunne det ta tid før legen kom.

Det ble som regel ikke tilkalt lege før situasjonen var svært alvorlig.

Olaug og Georg Storø i Yttergården på Vedøya ble hardt prøvet. Sønnen Frits døde rett etter fødsel 18. august i 1939. Deres femårige sønn Ole druknet 8. oktober i 1939 i gårdens vassbrønn, og dattera Inger døde i tuberkulose i 1950 – 8 år gammel. Oddvar var på et hjem ved Levanger for behandling av tuberkulose i to-tre år. Solveig var også smittet, men hun ble behandlet hjemme.

Det var Bjarnes kone Olga som uforskyldt brakte sykdommen til gårds. Olga hadde et langt opphold på Ringvål sanatorium, etter at hun måtte fjerne den ene lunga.

Yttergården var trangbodd, og etter dagens målestokk, var de sanitære forhold dårlige. Under slike forhold var det god grobunn for smitte.

Det ble foretatt vaksinerings av barna på Stora og Vedøya, og epidemien ble slått ned.

Da Idar Wedøy fra Aukan var 7 – 8 år gammel fikk han polio. Det var i krigsårene, og det var ikke behandlingstilbud i Norge, derfor ble han sendt til Sverige. Han var på et hjem utenfor Stockholm i ett og et halvt år før han kunne reise heim. Han overlevde, men han fikk varig mén i en fot.

I voksen alder tok Idar handelsskole og ble regnskapssjef for et trondheimsfirma.

Farfar fikk blindtarmbetennelse i 1948. Da ble det tilkalt lege og det ble båtskyss fra Stora til Trondheim som tok 5 – 6 timer. Sykebåra ble plassert på dekket om bord på en motorbåt under en presenning, og der sto den hele turen inn til Trondheim. Han berget, men det skyldtes nok en god porsjon flaks.

Når det var fødsel på gang, ble det tilkalt jordmor. Hun måtte hentes og bringes med båt.

I 1944, da jeg kom til verden, hadde jordmora først vært på Utsetøya, deretter i Børøysundet, hvor hun ble hentet i kuling og snøbyger og rodd til Stora. Etter at jordmora hadde utført sitt oppdrag på Stora, hadde hun vært borte i ei uke før hun kunne dra heim. Jordmora var Lena Øyen, og hun bodde på Sandstad.

Siste jordmorbesøk i Vedøygrenda var da Årstein Wedø ble født på Plassen på Vedøya i 1951.

En gang fikk farfar en ljà i skuldra. Den gikk inn langs skulderbladet og det ble et stort gapende sår. Farmor kokte nål og trå og sydde såret uten noen form for bedøvelse. Etter syng ble det smurt Jod rundt såret, og forbundet så godt det lot seg gjøre.

Slike «bagateller» ordnet man selv.

Det ble innsamlet en del urter, røtter og vekster som ble blandet og kokt til medisinsk bruk for mennesker og husdyr, men jeg husker ikke hvilke planter det var. Jeg

husker at det ble innsamlet røyksopp som ble brukt til å stoppe blødninger. Røyksopp ble dusjet på såret og blodet koagulerte da ganske raskt.

Inga Storø, på Vedøya, var den lokale «runekona» som hadde stor kunnskap om naturmedisin. Det var ingen som tok opp arven etter henne, og med henne forsvant den kunnskapen.

Sommeren 1948 fikk jeg difteri. Jeg husker at jeg var syk med feber og opphovnet hals. Jeg sto i senga på loftet og kikket gjennom vinduet. Ved inngangen til Storasundet så jeg pappa og onkel Alf kom heim med «Geira». De hadde vært i Selva på verksted med «Geira». Det var St. Hansaften. Det neste jeg husker et at distriktslege Hognestad kom på besøk. Deretter ble jeg puttet i ei sykekorg, og sammen med mine foreldre gikk turen til Trondheim og sykehuset med Fosenbåten. Et døgn etter legebesøket var jeg ankommet sykehuset i bevisstløs tilstand. Da hadde jeg vært syk med høy feber i tre - fire døgn.

Jeg ble på sykehuset fram til over midten av august, og tilstanden var en tid kritisk, men med penicillinbehandling ble sykdommen drevet tilbake.

Jeg var det eneste difteritilfellet på Hitra i 1948.

Difteri smittes med dråpesmitte og distriktslege Hognestad hadde ingen annen forklaring enn at noen av beboerne på Stora var smittebærere.

Storaværingene ble internert i tre uker på grunn av smittefare.

Det var ikke telefon på Stora. For å få kontakt med sykehuset i interneringsperioden, måtte mine foreldre ro til Børøya, banke på vinduet til Anna og Georg, slik at de kunne ringe sykehuset og meddele resultatet gjennom vinduet mens mamma og pappa holdt seg på betryggende avstand. Det ble nok mange roturer til Børøya, men mellom roturene måtte mine foreldre leve i uvisse om min tilstand. De trøstet seg med at så lenge de ikke fikk dødsbudskap fra sykehuset, var jeg i live.

Oddsene var ei tid ikke i min favør, så det var nok stor spenning hjemme i Oppistua på Stora om de noen gang fikk se meg igjen. Etter to uker begynte situasjonen å endre seg til det bedre.

Etter over syv ukers sykehusopphold var jeg så medtatt fysisk at jeg knapt klarte å gå ved heimkomst. Bakenden var også noe opphovnet etter utallige sprøytestikk.

Etter noen uker heime med omsorg og godt stell, var jeg i vigør igjen.

Når det skulle handles varer i interneringsperioden, ble bestillingen ropt til en person i betryggende avstand, og varene ble satt ut for henting. Oppgjør ble gjort etter at interneringsperioden var avsluttet.

Onkel Alf skulle gå for presten i Sandstad kirke i interneringsperioden. Det ble ikke mulig, så han gikk for presten i Nordbotn kapell og ble konfirmert der.

Krig og krigsdeltakere

Det var to krigsdeltakere i grenda, pappa, Paul Storø, og Edvard Wedøy.

Paul Storø

Pappa var i 1. gardekompani 9. april 1940. Kompaniet var midlertidig stasjonert på Terningmoen leir ved Elverum etter fullført rekruttskole ved Jørstadmoen leir ved Lillehammer.

Han deltok i trefninger ved Midtskogen gård, langs Mjøsa og videre oppetter Gudbrandsdalen fram til kapitulasjonen 10. juni 1940.

Han var i Dombåstraktene da Norge kapitulerte. Det hadde vært to måneder med kamper og forflytning hele tiden. Lite søvn og dårlig matstell. Lagkamerater ble såret og drept, tyskere beskutt og drept.

Tyskerne var verdensledende i krigsteknologi med automatvåpen, bombekastere og flystøtte. De norske styrkene hadde stort sett bare rifler og noen gamle mitraljøser, og var dårlig utstyrt for feltlivet.

Soldatene var i høyeste beredskap hele tiden, og det var jevnlig trefninger og forholdene var både fysisk og psykisk vanskelige og utfordrende.

Deltakermedalje 2. verdenskrig

1. Gardekompani, mars 1940

Det var tungt fysisk arbeide med å hugge tømmer, bygge veisperinger, bygge stillinger og forflytning av utstyr. Overnattinger var i barhytter, i uthus og låver. Det var mangel på proviant og nødvendig feltutstyr. Det kunne være dager uten mat.

De norske soldatene presset først tyskerne tilbake fra Midtskogen og nedetter Mjøsa ned til Espa. Der ble det rekvirert ei kvige fra en gård til mat for soldatene, og pappa og to medsoldater skulle stå for slaktinga. Han kom da i snakk med kona på gården. Det viste seg at hun var Aslaug Strøm fra Laksåvika. Hun var gift med Even Nilsberg. Aslaug var Helge Nilsbergs mor.

Tyskerne økte innsatsen, og de norske soldatene måtte trekke seg nordover langs Mjøsa og videre opp etter Gudbrandsdalen.

Det var store psykiske belastninger for ungdommer som var uforberedt på krigens grusomheter. Etter seksti dagers intens krigsdeltakelse, var det nok mange traumer som ikke var bearbeidet.

Etter kapitulasjonen ble soldatene overlatt til seg selv. Det var ingen informasjon, ingen penger og svært lite med mat. Alt var kaotisk.

Etter noen dager med usikkerhet og rådvillhet, ble det tatt på heimveien til fots over Dovre ned Meldalen, Ork-

Gårdene Våler og Sygard Bjørge i Ringebu går opp i flammer under kampene i april 1940.

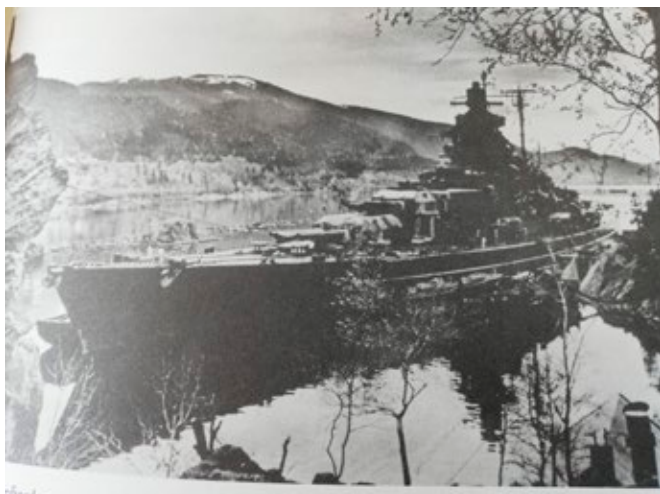
Gårder i brann, Ringebu april 1940

dalen, gjennom Lensvika og til Værnestangen ved utløpet av Verrafjorden. Der fikk Paul låne en båt og rodde det siste stykket heim til Stora. Han kom uanmeldt heim St. Hansaften 1940. Heime hadde de ikke anelse om han var i live eller ikke, så det var nok stor glede da han uanmeldt kom heim noe avmagret, uflidd, men uskadd. På heimturen hadde han overnattet på låver og i uteløer og fått noe mat og drikke på forskjellige gårder underveis. Han fortalte at han og kammeraten hjalp til med onnearbeide på minst to gårder en dag på hver gård, mot at de fikk nistemat som betaling. Pappa antydte en gang at de var to i følge på heimveien. Hvor de skiltes, vet jeg ikke og vedkommendes navn og hjemsted er ukjent.

I området Dombås fikk han kontakt med en klesfabrikant, eller kleshandler fra Lillehammer. Han hadde fylt bilen sin med klær og fraktet dette til hytta si ved Dombås. Av denne personen fikk han tak i en nikkers og en anorakk, slik at han fikk av seg uniforma. Om han fikk klærne, eller om han senere betale for dem, vet jeg ikke. Han regnet med, at ble han innhentet av tyskerne i norsk uniform, kom han i krigsfangenskap.

Nikkersen ble senere omsydd til to kortbukser til meg.

Etter kystskippereksamen i 1941, ble han av nazimyndighetene beordret som skipper på fraktestartøy.

Tirpitz, Fættenfjorden 1942

Da «Tirpitz» med flere jagere og ubåter kom til Fættenfjorden i januar 1942, ble frakteren disponert til provianttransport til «Tirpitz». Det varte så lenge «Tirpitz» lå i Fættenfjorden. Fættenfjorden er ei gren av Åsenfjorden. Det var en båtlast med flere tonn proviant fra Trondheim til «Tirpitz» hver dag.

Hjemmefronten tok kontakt for å få informasjon om «Tirpitz», og det ble rapportert regelmessig om det han observerte til ei hjemmefrontkvinne. Det var tyske vakter om bord hele tida, slik at han og hjemmefrontkvinna måtte spille kjæresten for å utføre oppdraget. De forsvant ned i kahytta, mens vaktene gliste og tenkte sitt; heldigvis.

Med god hjelp av Knut Wolden, Sandstad, ble han registrert som fisker, og kjøpte MK «Geira» sammen med farfar for å drive fiske. Dermed slapp han unna tyskertjenesten. Fiske var matproduksjon, og okkupanten prioriterte det.

*Paul Storø,
1945*

Han var også involvert da ekspedisjon «Salamander V» med skøyta «Sylvia» kom til Stora høsten 1944.

I mai 1945 ble pappa innkalt til marinen og ble utdannet til militærpolitiet i Kristiansand. Militærpolitiet og det sivile politiet samarbeidet om forskjellig oppdrag, blant annet var han med på å «samle» opp nazister og sørge for at de ble fengslet. Han deltok også som vakt på medlemmer av Rinnanbanden under rettsaken. Han dimitterte fra militærpolitiet i 1947.

For sin krigsinnsats ble pappa tildelt deltakermedaljen med diplom.

Etter krigen drev pappa fiske i nære og fjerne farvann. På femtitallet gikk han over til frakfefart, hvor han seilte som styrmann og skipper i kystfart. I en periode på sekstitallet reiste han også i utenriksfart i linjefart mellom Amerika og Europa. Da seilte han som tømmermann om bord i M/S «Havskår» eid av rederiet P. Meyer.

I hans siste leveår dukket krigsminnene fram, og han fikk problemer med at han hadde skutt folk. Traumene tynget ham.

De norske soldatene lå ofte i bakhold og skjøt enkeltskudd fra kort hold, og de så ofte når de traff. Han var sikker på at han hadde skutt og drept flere tyske soldater. De harde krigsopplevelsene ble aldri bearbejdet, og han snakket svært sjelden og lite om sine krigsopplevelser, derfor ble dette vanskelig å leve med. Han delte skjebne med mange av sine medsoldater og uteseilere, som hele livet slet med traumer etter krigshandlinger.

Det var nok mange som hadde det mye verre, uten at det er noen trøst.

Da han var i slutten av femtiårene, ble hans kystskipersertifikat inndratt på grunn av sykdom, og han ble gående uvirksom hjemme med mye tid til å gruble. Dette forsterket nok de tunge og vanskelige minnene fra krigstiden. Jeg ser ikke bort fra at de ubearbejdede opplevelser og krigsminner gjorde sitt til at han fikk en tidlig død – 64 år gammel.

Edward Wedøy

Edward var mannskap om bord i et fraktefartøy i mai 1940. Da de passerte Bødø ble fraktebåten tatt i arrest, og mannskapet ble satt i fengsel. Arrestasjonen måtte da ha vært utført av norske eller engelske myndigheter.

Bodø var i mai 1940 ikke okkupert av tyskerne. Det var derimot samlet en del engelske tropper i området i og rundt Bodø. Engelske styrker hadde bygd en provisorisk flyplass i Bodø, og den ble bombet av tyskerne 27. mai 1940 rett etter at flyplassen var ferdig til bruk. Under bombingene ble fengslet skadet. Det ble hull i veggene, og Edvard og flere medfanger klarte å rømme. Jeg vet ikke hvorfor fraktebåten og mannskapet ble tatt i arrest. Det kunne muligens være at de hadde last som var av interesse for tyske tropper i Narvik.

Edward Wedøy

Deltakermedalje,
2. verdenskrig

Sammen med fem sambygdingene reiste Edvard over til Shetland med skøyta «Sylvia» i juli 1944. «Sylvia» var 43 fot og hadde en 30 hk Finnøy semidiesel. Eier var Nils Strøm, Hestvika.

Edvard hadde avlagt kystskip-pereksamen og var derfor navigatør og skipper på «Sylvia» under overfarten til Shetland.

Arne Ratchje hadde planlagt og organisert turen.

Edvard var også navigatør og skipper da «Sylvia» var på Trøndelagskysten på tokt i september 1944 (Operasjon Salamander V).

Edvard ble senere fast mannskap på torpedojageren KNM «Vigra» med Leif Larsen (Shetlandslarsen) som skipssjef. Han tjenestegjorde om bord på KNM «Vigra»

fra 24.08.44 til 12.08.46. Han dimitterte for å begynne på styrmannsskolen. Ved dimittering var han «cox» (tredjekommanderende) på KNM «Vigra» med kvartermesters grad.

For sin krigsinnsats ble Edvard tildelt deltakermedaljen med diplom.

Etter krigen gjennomførte Edvard styrmanns- og skipserskole. Han seilte i mange år som skipsfører i utenriksfart. Han var engasjert i etterretningsvirksomhet da han seilte som skipsfører. Det ble tatt bilder fra aktuelle havner og rapportert om virksomhet i havnene.

Edvard var idrettsinteressert, og var en av initiativtakerne for å etablere norgesmesterskap i friidrett for handelsflåten.

Kamper i Trondheimsleia

I april dagene i 1940 var det kamp mellom engelske jager og tyske fly mellom Leksa og Hemniskjela i leia mellom Stora og fastlandet.

Å få se krigshandlinger fra «orkesterplass», var spennende saker. Flere av storaveringene gikk opp på Svintrøberga for å bivåne krigsskuespillet. Flyene bombet jagerne, og jagerne besvarte bombingene med luftskytts. Under angrep fra bombe-flyene spydde jagerne ut granater i store mengder, mens de i stor fart kjørte sikksakk. Det var store brottsjøer som slo mot land på grunn av at jagerne kjørte fram og tilbake i stor fart. Rundt jagerne var det store vannsøyler etter bombenedslagene.

Det er fortalt at de fra Svintrøberga så nedslag av granatsplinter i sjøen på Valen på sydsiden av Stora mot leia og i Olivers potetåker. De nærmeste nedslagene av granatsplinter var ikke mer enn 150 - 200 m fra tilskuerne. Om høsten ble det funnet flere granatsplinter i Olivers potetåker.

Synet av sjøslaget fenget til de grader at faremomentet ble neglisjert. Det var nok ikke helt ufarlig å være tilskuer i en slik situasjon. Det måtte være litt av et skuespill som foregikk i leia, så det var ikke å undres på at øyværingene ble fengslet av det som foregikk rett utenfor stuedøra.

Bilde av den ene av de britiske destroyere; HMS «Sikh»

Det ble også fortalt om et fly som forsvant i sydlig retning med en røykhale etter seg.

Jagerne var i området to dager, og flyene angrep med jevne mellomrom. Når bombelasten var sluppet, returnerte flyene for å laste opp for nytt angrep, eller det kom nye fly. Etter to dager trakk jagerne seg tilbake og kjørte tilsynelatende uskadd i stor fart utover Frohavet.

HMS «Sikh» var en av de fire engelske jagerne som deltok i kamphandlingene. Den hadde en toppfart på 36 knop, og var av den engelske Tribalklassen. HMS «Sikh» hadde turbiner som gav 44.000 hk fordelt på to propeller.

Til sammen var det fire jagere på tokt i Trondheimsleia. Deres oppdrag var å holde en del skadde tyske krigsskip inne i Trondheimsfjorden. To jagere opererte mellom Garten og Leksa. De to andre mellom Leksa og Hems skjela.

Denne hendelsen er beskrevet i boka «Krigen på Hems skjela».

Operasjon «Salamander V»

Soldater fra kompani Linge, blant dem Arne Ratchje og Edvard Wedøy fra marinen, (Operasjon Salamander V), kom over fra Shetland med skøyta «Sylvia», og var noen dager på Stora i september 1944. Sjef for operasjonen var bergenseren kaptein Lien. Totalt var de seks mann.

Skøyta «Sylvia»

Deres oppdrag var å senke tyske transportskip i Vingvågen med hjelp av to miniubåter. Ubåtmannskapene skulle feste sprenglegemer med tidsinnstilling til skipene (limpets). Tyske konvoier brukte Vingvågen som havn på nattes tid.

En tidlig morgen i september 1940 skulle farfar og pappa dra ut på fiske med kutteren «Geira», som lå i utfar i Jektvika på nordøstsiden av Stora. Der fant de dekket på «Geira» fullstabet med kasser og forskjellig utstyr. De hadde en aning om hva det dreide seg om og rodde heim. Senere, om kvelden, tok lingeakarene kontakt. Det var Edvard Wedøy og kaptein Lien som kom fram til Oppistua og orienterte om situasjonen. Karene var maskert og i uniform. Utenpå uniforma hadde de regnkappe.

Ekspedisjonen hadde med kasser med våpen og ammunisjon og forskjellig annet utstyr som skulle fraktes videre. Det ble gjemt bort på nordøstsiden av Stora. De hadde også ei lita snekke med bensinmotor.

Lingeakarene hadde teltleir i Svartvika på sydsiden av Svartviknesset, godt skjermet for innsyn fra sjøen. Leiren var kamuflert etter beste evne, slik at leiren ikke skulle oppdages fra lufta..

De to miniubåtene var nedsenket under en berghammer i Jektvika kalt Tjuvhålet.

De etablerte utkikk opp i Ørnfjellet, og de monterte opp en radiostasjon. De aktiverte senderen flere ganger. Det ble observert et tysk peilefartøy i leia. Lingekarene skjønte at det var like før de ble oppdaget. Tyskerne hadde oppfanget radiosignaler, og prøvde å finne senders posisjon. Radiostasjonen ble nedmontert.

Det var høst og det var mye morell i sjøen. Det var derfor umulig å fullføre oppdraget med senking av tyske skip i Vingvågen uten å bli oppdaget av de tyske vaktmannskaper. Under prøvekjøring i mørke viste det seg at det ble ei lysende morellstripe i propellsjøen etter ubåten. Det var da for risikabelt å gjennomføre oppdraget. Det var jevngodt med selvmord.

Oppdraget ble avblåst, og Lingekarene forflyttet seg til Aunøya, hvor de var et døgn tid. De dro fra Aunøya med snekka til Jensøya ved Ansnes. Etter et kort opphold på Jensøya, dro de videre til Vågsværet sydvest for Sula. De ble hentet fra Vågsværet av torpedojageren KNM «Hitra» med Ingvald Eidsheim som skipssjef og frøyværingen Harald Dyrø som kjentmann. Turen til Vågsværet ble litt dramatisk, da de nesten ble avslørt av den tyske vaktposten på Svellingen. I tillegg var det litt grov sjø med vind fra øst.

Under forflytningen fra Stora ble de to miniubåtene kjørt til Aunøya av ubåtmannskapet og senket ved Jutulbukta. Ubåtene ble tatt opp etter krigen. Øvrige mannskaper benyttet snekka de hadde med, unntatt Edvard Wedøy, som dannet baktroppen. Han lå ei natt på låvnen i Oppistua. Han lånte båt av farfar og rodde til Aunøya. Farfar og pappa hentet båten et par dager etter.

Oppdraget var mislykket, men alle kom seg uskadd og velberget tilbake til Shetland, men skøyta «Sylvia» var tapt for alltid.

«Sylvia» ble senket mellom Børøya og Slisskjæra samme natt som de ankom Stora.

En av miniubåtene sto ved naustet i Aukan på Vedøya til den rustet opp. Den andre har, etter hva jeg har hørt, havnet på museum. Ubåtene var som en stor tomanns kajakk. Det var to «brønner» for to mann som måtte ha froskemansdrakter i neddykket tilstand. Miniubåten som sto ved naustet i Aukan, var populær som «lekeapparat» blant den yngre garde.

Kassene med våpen og ammunisjon, samt diverse andre effekter ble hentet av Ivar Strømsvik og Helge Sandstad ei natt. Underveis fikk de motorstopp, og Edvard Wedø sen. ble kontaktet, og han slepte dem med «Sabben» fram til bestemmelsesstedet.

En del effekter, som ble liggende igjen etter forflytningen til Aunøya, ble ryddet av veien av pappa og farfar. Det ble brent eller dumpet på dypt vann mellom Stora og Sørleksa.

Det er en fyldig beskrivelse av «Operasjon Salamander V» i Skarvsetta 2015.

Svartuika sett fra Ørnfjellet, Stora (foto: Øyvind Thoresen)

«Salamander V» – Etterdønninger

Det var «noen» som både hadde sett og hørt at det hadde foregått mystiske «ting» på Stora, det ble snakket og det gikk rykter. Rømlukene av «Sylvia» ble også funnet. Dette nørte også opp om ryktene. Ryktemakerne forsto ikke at de bokstavelig lekte med ilden, og satte noen av sine sambygdingene i livsfare.

Da pappa fikk nyss om ryktene, skjønte han at dette kunne få et tragisk utfall om ryktene kom «de rette personene» for øre. Etter å ha grublet en god del over situasjonen som kunne oppstå, tok han høsten 1944 turen til Trondheim og fikk kontakt med Hjemmefronten.

Han orienterte om situasjonen, og det ble drøftet om en evakuering av Storas beboere kunne bli aktuelt. Han fryktet for at det kunne bli igangsatt skarp aksjon fra tyskerne og nazimyndighetene. Han fikk beskjed om å reise heim og avvente nærmere ordre. Utpå nyttåret 1945 fikk han tilbakemelding om at det ikke forelå noen planer vedrørende aksjon fra nazimyndighetene på Stora. Krigen gikk mot slutten, og okkupantene prioriterte ikke slike aksjoner mer. Det var derfor ikke nødvendig med noen inngripen fra norske- eller allierte myndigheters side.

Hvordan pappa ble rekruttert til å rapportere om «Tirpitz», og hvem han møtte på sin bytur høsten 1944, vet jeg ikke. Men jeg har en teori:

Mamma var hushjelp hos en familie Larsen i Trondheim da «Tirpitz» var i Åsenfjorden. Larsen var en av to eiere firmaet Gaden & Larsen. Etter krigen ble det kjent at Larsen var en sentral motstandsmann i Trøndelag.

Mamma og pappa begynte å vanke i lag som par i denne tiden. Pappa var på besøk hos mamma når han kunne, og etter hva jeg forsto ble han godt mottatt hos familien Larsen. Jeg regner med at det var Larsen som rekrutterte pappa til å rapportere om «Tirpitz», og at det var Larsen pappa tok kontakt med på byturen høsten 1944.

Da pappa begynte å drive fiske, vet jeg at det ble sendt saltet fisk og sild til familien Larsen. Etter min ankomst 11. mars 1944 ble det sendt barneklær og tøy i retur. En bytur kunne kamufleres med levering av fisk eller henting av barneklær.

Dette er spekulasjon, men slett ikke usannsynlig. Larsen fikk æren av å være kongens sjåfør da kong Haakon VII besøkte Trondheim etter frigjøringa.

Øvelsesskyting fra Hemnskjela

Etter at det ble etablert festning på Hemnskjela, var det øvelsesskyting med kanoner i retning Stora og Vedøya og over Stora og Vedøya. Da måtte beboerne på Stora og Vedøya evakuere. De evakuerte til klover og hellere på nordsida av Stora mens øvelsesskytinga pågikk. Der ble det kokt kaffe, inntatt nistemått, strikket, spilt kort og fortalt historier.

Fraflytting fra Vedøya og Stora

De første som flyttet, var Hjalmar Storø og hans familie. De rev huset på Gåsvollan i 1949 og bygde opp nytt hus på Bankhaugen med innflytting i 1950.

Under riving- og byggeperioden bodde de på Børøya hos Anna og Georg Børø. Anna var Hjalmar søster.

Deretter flyttet familien Havnvik. Det var i 1951. De rev halvparten av våningshuset og bygde opp nytt hus på Hestvika. Etter flyttinga drev Randi og Peder sen. med sauer og tangskjæring i flere år, og var således over til Vedøya flere ganger pr. uke for å røkte dyra.

I samme tidsrom, 1952, flyttet Yttergårdens beboere. Inga og Bernt Storø flyttet til Langaunet til Lotte (Berlotte) og Oluf Aune. Lotte var Ingas søster. Olaus og Georg Storø bygde nytt hus på Bankhaugen, Hestvika, mens Olga og Bjarne Storø bodde noen år hos Dagny og Andreas Norheim før de bygde nytt hus på Sætra.

Plassen Aukan ble fraflyttet i 1953. Olga og Oluf Vedø, Marie og Otto Wedø rev stua på Plassen og bygde ny tomannsbolig på Bankhaugen.

Martine og Edvard Wedø flyttet i 1958. De bygde ny tomannsbolig på Sætra sammen med sin sønn Kåre Wedø. Kåre flyttet etter et par år til Stavanger, og hans bror Harald overtok Kåres part.

Sistemann som flyttet fra Vedøya var Bernhard Wedø. Han flyttet til «Gluggstua» i Børøysundet rundt 1960. Bernhard døde i 1963.

Mine foreldre flyttet fra Stora i 1958.

Lina i Larstua døde sommeren 1958, og hennes søster Ingeborg flyttet da til sin søster Anna på Børøya samme år. Ingeborg døde på Hitra helsehus. Laurits ble boende alene i Larstua noen år til han flyttet til sin bror Arne Storø.

Etter at Bernhard Wedø flyttet, var det kun to beboere igjen i Vedøygrenda. Anna Berntsen Storø i Nordstua og Johanna Storø i Oppistua. De kunne fortsatt være på Stora fordi kommunen ordnet slik at fyrvokter Sigurd Sivertsen på Børøyholmen skysset dem til handelsmann en gang pr. uke. Han var innom og så om dem ellers også. Asbjørn Strand var nok sterkt medvirkende til denne ordningen.

I 1968 flyttet Johanna, og Anna som den siste i 1969.

Johanna til sin sønn og svigerdatter. Anna til hybeltilværelse i Steinvika hos Liv og Paul Husby.

Dermed var Vedøygrenda, Stora og Vedøya, fraflyttet.

Øyene, som gjennom mange generasjoner hadde gitt utkomme og bosted for flere familier, var ikke attraktive som bosted lenger.

Tidene endret seg. Delvis naturallusholdning basert på hjemmefiske sammen med en jordlapp, gav ikke det nødvendige livsgrunnlaget til at en familie kunne leve opp til tidens økende krav til velferd og levestandard. Dessuten var det tungvint å bo på ei lita øy. Man måtte i båt for å utføre de fleste nødvendige gjøremål, samt skoleskyss. Skoleskyss ble utfordrende når mannfolka tok til å være borte på fiske, fraktestart eller annet arbeid. Når det ble færre beboere med unger, og skoleskyss hver dag, var det heller ikke mulig å dele på skoleskyssen.

Man hadde lagt bak seg fem år med krigstilstand hvor mobiliteten var begrenset, og det meste av varer var rasjonert.

Under krigen hadde det sin fordel å bo på øyene. Mattilgangen var forholdsvis god ved at man kunne dra fisk og dyrke poteter, korn og grønsaker på jordlappene. Det var også mulig å lure unna en og annen sau til eget bruk. Det var registrering av husdyr, slik at man ikke kunne bruke og omsette kjøtt slik man ønsket, men en eller annen sau

«døde eller gikk på sjøen». Ellers var det rasjonering på matvarer, klær og tøyvarer.

Da freden kom, kom også den nye tid. Det var sterkt ønske om bedring av bo- og sanitærstandard og fast inntekt for familieforsørgeren. Etter hvert ble det også mulighet for arbeid for kvinnene.

Naturalhusholdningens tid var forbi, og det var penge-husholdning som overtok. Det måtte kontanter til som man ikke kunne skaffe ved å fortsette den tradisjonelle levemåten med selvberging av mat og ujevn inntekt av kontanter til det aller nødvendigste.

Summen av samfunnsmessige endringer og nye krav til velferd førte til at datidens yngre generasjon ikke så seg tjent med å fortsette å bo på øyene Stora og Vedøya. I likhet med andre øyboere, som bodde på små øyer rundt om i landet, ble fraflytting løsningen som ble valgt. Det ble en massiv fraflytting av øyene.

Fraflytting av små øyer og andre utkanter var ønsket fra sentrale myndigheter. For å stimulere til fraflytting ble det gitt tilskudd. Om noen mottok slikt tilskudd av de som flyttet fra Vedøya, vet jeg ikke. Jeg er sikker på at mine foreldre ikke mottok slikt tilskudd.

Myndighetenes signaler om ønsket fraflytting var også en faktor som påvirket øyboerne.

Nå er husene på Stora og Vedøya, som ikke er revet og flyttet, brukt som ferieboliger, og er godt tatt vare på, unntatt Yttergårdens hus som har falt sammen på grunn av manglende vedlikehold.

Avslutning

Det jeg har skrevet er min historie, for det meste basert på hukommelse slik jeg oppfattet og opplevde tiden og de forskjellige hendelser og historier. Noe har jeg hørt fortalt, og har etter beste evne forsøkt å gjengi dette så godt som mulig. Det kan ha «huller», da hukommelsen ikke alltid er til å stole på.

Faktahendelser har jeg etter beste evne sjekket med tilgjengelige data og gjenlevende øyboere. Det er svært få personer å spørre. Jeg regner derfor med at enkelthendelser kan ha feil, og noe fakta er nok gått tapt. Jeg ser at dette skulle ha vært grepet fatt i for minst tjue år siden, da var det flere som hadde god kunnskap om fortida i Vedøygrenda forholdsvis langt tilbake i tid.

Kunnskapen om dagliglivet og enkelthistorier fra Vedøygrenda i tidligere tider kan gå i glemmeboka om det ikke blir nedskrevet. Jeg synes derfor at det var viktig å prøve å dokumenter noe av det som var, og som sannsynligvis vil forsvinne med meg og min generasjon, uten at det blir nedskrevet. Jeg håper at etterkommere og andre interesserte gjennom dette innspillet kan få litt innsikt i daglivet og enkelte historier fra fortida i Vedøygrenda før grenda ble fraflyttet og lagt øde på femtitallet.

Tidene har endret seg og oppvekstvilkårene nå er svært forskjellig fra det jeg opplevde. Mye er blitt bedre, men noe har også gått tapt. Jeg tenker på jevnlig kontakt med besteforeldre, og daglig deltakelse i alle praktisk gjøremål og den innsikt og kunnskap det gav.

Jeg ser tilbake på barndommen på Stora på som en god og trygg barndom med mange voksne rundt meg. Det var farmor og farfar, onkel Alf, mamma og pappa og gode naboer, og på Vedøya bodde mormor og morfar og tanter og onkler.

Pappa var mye borte, først på fiske og senere fraktfart.

Den som sto meg nærmest, og betød mest for meg i barndommen, var nok utvilsomt farfar. Han var alltid der og tok seg av meg, veiledet og stimulerte meg i det daglige. Det var derfor et hardt slag da han døde 1. mai 1960. Jeg 16 år og han 75. Sorgen tok meg, men som den

realist jeg er, fant jeg ut at det var bedre å fokusere på de gode minnene i stedet for å dyrke sorgen. Og de gode minnene er mange.

Farfar var den siste av øyboerne i Vedøygrenda som døde hjemme. Han ble utsunget fra heimen i Oppistua en fin maidag i 1960 av Osvald Lillemo. Båra ble fraktet til Sætra med «Laksen» med Georg Børø ved rorkulten. Emil Børø kjørte båra til Sandstad kirke med lastebil.

Begravelsesmiddag ble holdt i ungdomshuset Solhaug på Hestvika, og kaffe og kaker ble servert hjemme hos mamma og pappa. Randi Havnvik var sjefskokke. Onkel Alf var om bord på M/T «Texaco Britannia» i Syd-Amerika et sted, og kunne derfor ikke delta.

De øvrige stora- og vedøyværingene døde etter flytting til ny bostedsadresse.

Nå er mine besteforeldre, foreldre, tanter og onkler gått bort, og på farssiden er jeg slektas eldste.

Flere av mine gode venner har også gått bort. Jeg skjønner at jeg begynner å bli en eldre mann. Det fører til ettertanke, snart vil det være min tur til å forlate denne verden, uten at jeg vier dette så mye omtanke i det daglige. Det blir en eller annen gang i framtida. Jeg lever og virker i nåtida, og nyter det. Jeg holder meg til Alf Prøysen: «Du skal få en dag i måra ---».

Man får ta det som kommer både av godt og vondt. Sånn er livet. Det har en begynnelse, og det har en slutt for oss alle, men barndommens minner om livet på Stora lever videre i mitt indre så lenge det er pust i meg. Og det er noe av dette livet jeg har forsøkt å formidle.

Stora

Vedøya

Kilder og bistand:

Min hukommelse og opplevelser fra barndom og oppveksten på Stora Skarvsetta 2015- M/S «Sylvia» Hitra til Shetland – og tilbake i 1944

Skarvsetta 2018 – Den vesle jenta på Stora

Krigen på Hemnskjela av Knut og Ragnar Volden

Samtaler med Liv Skagen f. Storø - oppvokst på Gåsvollen, Vedøya

Takk til Gunn Astrid Hjertås for bilde av skøyta «Vedø»

Takk til Turid Trapnes Binde for bilde av Anna Berntsen Storø og Nordstua

Samtaler med brødrene Idar og Harald Wedø fra Vedøyaukan

Samtaler med Roar Wedø, Edvard Wedø juniors sønn

Takk til Øyvind Thoresen for fotomateriale

Stor takk til Paul Aage Storø for korrekturlesing og teknisk datahjelp

AMY LIGHTFOOT, STATSSTIPENDIAT

Hva i huleste.....?

På oppdagelsesferd i Hestneshulen

Våren 2020 ble jeg bedt om å formidle vår eldste historie for barn i 1 – 4 klasse på Kvenvær Oppvekstsenter. Ved første møte ble det klart at oppgaven var krevende. Jeg kunne ha valgt digitale læremidler, men barn bruker allerede veldig mye tid foran skjermen. Kunne lærelysten tennes på en måte som bruker hele sansesystemet? Hva slags muligheter ligger i de mange kulturminner vi har i Hitra kommune? Kan disse brukes som startgrop for en oppdagelsesferd? Det er mange utfordringer i å levendegjøre historien. I denne artikkelen vil jeg dele litt om veien frem til et spennende møte med fortiden, godt hjulpet av ivrige skoleunger og uredde lærere.

Gjør fortiden levende

I prøveprosjektet «Gjør fortiden levende» på Kvenvær, ble barna oppfordret til å tegne hvordan de trodde folk levde i eldre tid. Mens de tegnet, fortalte jeg om boforhold, ildsteder, klær, hva folk jaktet på og hva de spiste. Jeg hadde med bilder av rekonstruerte boplasser, prøver av flint, kopier av pilspisser, en tranlampe og skjelettresten av ulike dyr. I løpet av de tre samlinger vi rakk før korona satt en stopper for det hele, fløy vi gjennom tiden fra steinalderen og nesten frem til i dag. Undervisningen resulterte i utstillingen «Forfedrene våre» på Hitra Bibliotek sommeren 2020. Den besto av «helleristninger» med barnas egne tegninger meislet ut i skifer og trykket av barna selv med grafittstifter på rispapir.

Hva i huleste.....?

En dag spurte jeg mitt barnebarn Nora på 9 år, som tidligere hadde vært på klassetur til hulen, hvordan det var der oppe. Svaret kom kontant og dønn ærlig: «Det var et

Prøveprosjekt på Kvenvær Oppvekstsenter våren 2020.
Foto: Lokalavisa Hitra-Frøya/Tonje Selvåg

Foto: Lokalavisa Hitra-Frøya/Tonje Selvåg

svart høl». Ikke det spor merkelig at det oppfattes slik, for hulen er 14 meter dyp med en gjennomsnittlig bredde på tre meter. Noras ord fikk meg til å tenke; «Hva i hules- tel!» Her måtte kunnskap frem.

Inngang til Hestneshulen. Foto: Amy Lightfoot

Hva vet vi om Hestneshulen?

Vi vet at mennesker har bodd i Hestneshulen i to perioder; yngre steinalder (4.000 – 1800 f.Kr.) og eldre jernalder (500 f.Kr. – 500 e.Kr.) De sov, laget mat, spiste, tilvirket fangstredskaper, sydde klær og fødte barn. I landskapet omkring, har de jaktet, fisket og sanket skjell. I eldre jernalder, holdt folk også husdyr i hulen. Gravrøyser i dette sjeldent uforstyrrete kulturlandskap er også et tegn på at folk har levd i området i uminnelige tider.

På grunn av landhevingen ligger Hestneshulen i dag 51 meter over havet. I den første perioden hulen var bebodd, lå havnivået 10 – 15m høyere, omtrent der hvor veien nå går til Hestnes hvalstasjon.¹ Åpningen vender mot sørøst i le for de fleste vanlige vindretninger. Selv etter langvarig regnvær er hulen fullstendig tørr

¹ David Simpson. *Universitet i Bergen. pers. med. 2019*

² Kari Støren Binns. *Jorda tas i bruk. Fosens historie fra istid til 1730. Orkanger 2005*

Situasjonstegning fra tidslinjen. Foto: Amy Lightfoot

innvendig. Disse forhold har gjort at folk med stor sannsynlighet brukte hulen til helårsbolig.²

Sommeren 1909 kom Theodor Petersen, overlærer ved Trondheim katedralskole og bibliotekar ved Det Kongelige Norske Videnskapers Selskab, til Hitra for å undersøke arkeologiske funn på Straum, innerst i Straumfjorden. Da disse undersøkelsene ga lite utbytte, bestemte han seg for å se nærmere på de tallrike gravrøysene lenger ute i fjorden, fra Hestnes til Stamneset på Fast-Hitra og på Helgebostadøy. Mens Petersen oppholdt seg i området kom han i prat med gårdbruker Eilert Hestnes, som fortalte om «Hallarholet» i Hestnesfjellet.

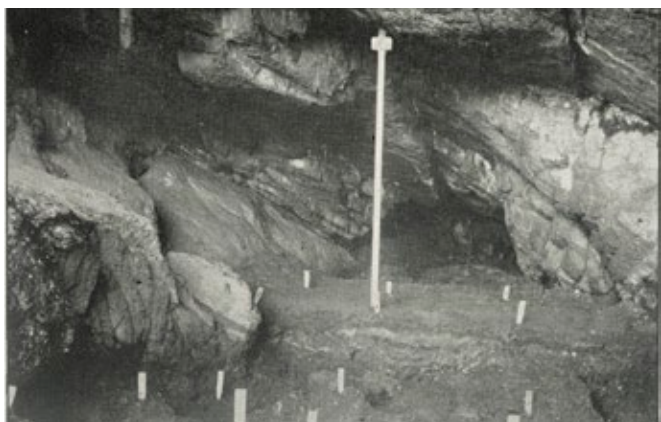

Theodor Petersen utenfor huleåpningen sommeren 1909.

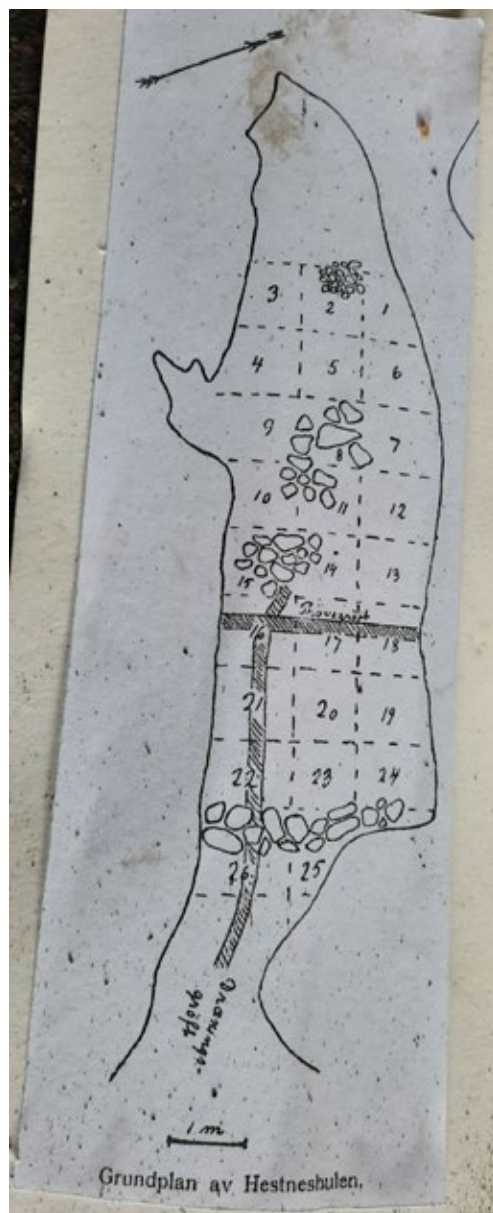
Foto: Theodor Petersen/NTNU

Utgravingen i 1909

Bevaringsforhold i huler er ofte gode, og Hestneshulen er intet unntak. Etter å ha gravet en prøvegrøft, gikk Petersen straks i gang med en systematisk gjennomgang av hele hulens omtrentlige 50 cm dype kulturlag for hånd. I motsetning til urørt grunn består et kulturlag av spor etter menneskelig aktivitet. I tillegg til redskaper, fant han en mengde måltidsrester, som ulike skjellarter og 3.472 dyreknokler. Knokkelmaterialet ble artsbestemt av datidens fremste kjenner av Nordens forhistoriske dyreverdenen, den danske zoologen Herluf Winge. Blant beinrestene fantes 20 forskjellige fuglearter (inkludert den nå utryddede geirfugl), 9 ville pattedyr deriblant bever og elg (som ikke lenger er en naturlig del av faunaen på Hitra) og knokler fra husdyr. Som ventet, viste det seg at huleboerne drev fiske, sanket skjell og jaktet på ville dyr. Det mest oppsiktsvekkende var at bein fra husdyr som hest, gris, okse, sau/geit og hund også ble funnet i hele kulturlaget, til og med nederst i bunnen. Gjenstander som fiskesøkker, slipesteiner, skinnskrapere og kniver av flint, knusesteiner, hammere, samt pilspisser og nåler av bein, forteller at hulen var bebodd året rundt i både yngre steinalder og eldre jernalder. Resultatene av utgravingen ble grundig dokumentert og publisert i 1910.³

Under utgravingen i Hestneshulen sommeren 1909. Foto: Theodor Petersen/NTNU

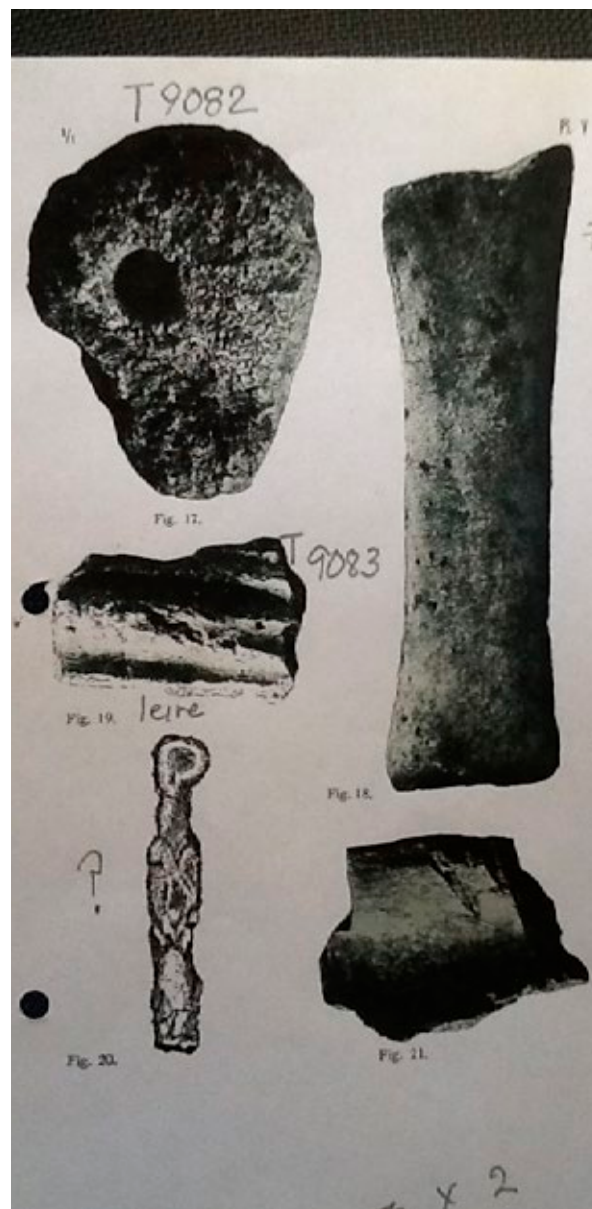
Skisse grunnplanen Hestneshulen, tegnet av Theodor Petersen.

³ Theodor Petersen. Hestneshulen. Beretning om undersøkelsen av en forhistorisk boplads paa Hitteren. Det Kgl. Norske Videnskapers Selskaps Skrifter no.2. Trondheim 1910

Knokler fra Hestneshulen i magasinet på Vitenskapsmuseet.
Foto: Amy Lightfoot

Gjenstander funnet i kulturlaget i hulen i 1909.
Foto: Theodor Petersen

Å åpne for hulens hemmeligheter

Da rektor Annette Lindroos på Kvenvær Oppvekstsenter spurte om jeg ville være med unge opp til Hestneshulen i juni i år, var jeg ikke i tvil. For en fantastisk mulighet til å levendegjøre kunnskapen barna hadde fått året i forveien. En del tilrettelegging måtte til, og i den forbindelse var utgravingsrapporten, skrevet av Theodor Petersen i 1910, gull verdt. Med vitenskapelig nøyaktighet beskrev han i detalj, ikke bare det han fant, men også arkeologens arbeidsmetoder. Hva om vi, med enkle midler og uten å sette igjen noen som helst spor i hulens indre, kunne rekonstruere utgravingen?

Forberedelsene

Det går frem av rapporten fra 1910 at rester av skjell, fiskebein og bein fra mange ulike dyr ble funnet og identifisert under utgravingen. De fleste artene finnes fremdeles på Hitra i dag. Eksempelvis kan nevnes oter, hjort, ørn, måke, sel og hval. I årenes løp har jeg tatt vare på både skjell og knokler jeg har funnet i terrenget. Disse kom til nytte da vi skulle i gang med å rekonstruere utgravingen som foregikk over 100 år før. I tillegg fant jeg frem i egne samlinger bruddstykker av hjortegevir, små og store flintknoller, kopier av pilspisser og mikroflekker av flint, en knakkestein, noen rustne jernklumper, noen klebersteinsbiter og en kopi av en primitiv form for tranlampe. En pappeske med verktøy, tannbørste, murer-skje, målebånd og noen robuste notatblokker måtte også med. Alt ble fraktet opp til hulen dagen før skolebesøket. Et rutesystem av godt synlige, oppspente snorer ble satt opp i hulebunnen. Utvalg av forskjellige «funn» ble lagt ned i hver rute og rutene merket med tall. Tidslinjen «En fortelling om Hitra» ble strukket ut i hele hulens lengde slik at barna lett kunne se hvor langt tilbake i tid bosettingen i hulen fant sted.

Alle sanser i sving

I piskregn og blest fra sydvest møtte vi 14 unger og 2 lærere på veien nedenfor hulen tidlig en junimorgen. De aller yngste var i barnehagealder. Etter først å ha fått

Rutesystemet i hulebunnen. Foto: Ria van Bussel

Tidslinjen «En fortelling om Hitra» utstrakt i hele hulens lengde:

Foto: Ria van Bussel

Hulen klar til skolebesøk. Foto: Ria van Bussel

høre at stedet der de sto lå under vann den gangen mennesker bodde i hulen, sneglet det fargesprakende tog av godt kledte unger seg oppover lia. Brusen fra en underjordisk bekk ved siden av stien blandet seg med ivrige barnestemmer. Selv de yngste kom seg fint opp med litt hjelp.

Skiltet ved Hestneshulen. Foto: Ria van Bussel

Barna på vei oppover lia. Foto Ria van Bussel

Ungene samlet seg under taket ved hulens inngang. Kontrasten mot været og lydene ute kunne ikke ha vært større. Inne var det helt stille.....og knusk tørt. Vi forsterket opplevelsen ved å be om at alle måtte være helt tause i ett minutt.

Samling ved inngangen til hulen. Foto: Ria van Bussel

Å bryte stillheten var ensbetydende med at synderne måtte gå helt ned til veien og opp igjen, og det var det ingen som hadde lyst til. Nå var tiden inne for å benytte seg av stedets ånd og høre hva barna husket fra undervisningen året før: «Hvem bodde her, hvor sov de, hva spiste de, hvordan jaktet folk, hvor var bålstedet der folk lagde mat, hvordan tente de ild, hva slags klær brukte de, var det husdyr i hulen? Hvordan vet vi noe om dette». Svarene haglet.

Spørsmål og svar haglet. Foto: Ria van Bussel

Vi brukte beinmaterialet og gjenstandene, som var strødd rundt i det oppspente rutenettet, flittig. Hvordan kunne vi se at det var et fuglebein vi holdt i hendene? Jo, de måtte jo være veldig lette for ellers ville det være vanskelig å fly. Geirfuglen som arkeologen gravde frem i hulen, kunne den fly? En intens time fløy av sted. Matpausen var viktig for å holde på konsentrasjonen. En oppdagelsesrunde i terrenget i friminuttet var også godt for små, nysgjerrige mennesker med masse energi.

Oppdagelsesferd i friminuttet. Foto: Ria van Bussel

«Arkeologene» i arbeid

Nå skulle nyervervet kunnskap festes på papir. Gruppearbeid der to og to barn undersøkte hver rute i hulens bunn og skrev ned etter beste evne det de fant. De yngste barna tegnet i stedet for å skrive. Det var godt å ha rikelig tilgang på voksne som kunne hjelpe til med å huske hva vi hadde vært gjennom tidligere på dagen.

Gruppearbeid. Foto: Ria van Bussel.

Utgravings-
rapport i
Hestneshulen
anno 2021.
Foto: Ingvild
Øverland
Rømuld

Ved dagens slutt tente vi den medbragte tranlampen innerst inne i hulens mørkeste del. Den besto av et kuskjell, tran og noen veker av mose. Den bittelille flammen i lampen trakk barna til seg og igjen ble det stille, denne gangen helt frivillig.

Bedre egnet klasserom enn Hestneshulen for undervisning om fortiden finnes neppe. Da vi pakket ned alle

medbragte gjenstander og utstyr og forlot hulen, var det ingen spor etter oss.

Tusen takk til alle som var med for en fin og lærerik opplevelse, og en spesiell takk til Ria van Bussel for fantastiske bilder fra huleturen.

Flammene maner til stillhet. Foto: Ria van Bussel.

MARCUS SVENNING

Registrering av lokale stedsnavn

Nedtegnelse av en muntlig tradisjon. –

Sida 2019 har Kystmuseet i Sør-Trøndelag og Hitra historielag arbeidet med å samle inn stedsnavn på Hitra. Navn på steder er et spesielt kulturminne, for det holdes i hevd gjennom muntlig bruk fra generasjon til generasjon. Blir ikke navnet brukt, eller skrevet ned, forsvinner det fra dagligtalen og blir glemt. Stedsnavn er ikke bare knyttet til identitet og tilhørighet, det kan fortelle oss mye om fortida. Både med tanke på bruk og tid. Dei eldste stedsnavna våre kan være svært gamle, og flere kan spores tilbake til jernalderen eller enda eldre.

Dei fleste stedsnavn finnes ikke i noe arkiv, det er i folks minne og dagligtale vi finn dem. Det gjør at vi er avhengig av folk for å få det nedskrevet. Vi spør derfor om hjelp fra historielagets medlemmer og andre som kan vise interesse i å hjelpe oss skrive ned disse stedsnavnene. Spesielt navn i utmark er interessant, for de forsvinner fort når utmarka ikke lenger er i bruk. Skjær, flue og mea er også et område som ofte går tapt når fiskeren ikke lenger tar de i bruk. Navn på hauger og heier blir erstattet med boligfelt med gatenavn. Om vi ikke skriver ned denne skjøre kulturarven så er mye borte i løpet av en generasjon.

Vi oppfordrer derfor alle som har kunnskap og interesse til å ta kontakt. Spesielt er disse områdene lite dokumentert:

- Hestnes og Asmundvåg
- Forsnes og Kvammen
- Kvenvørsøyene og Anderskogan
- Utmark generelt

Ta kontakt med: Marcus Svenning,
Marcus.Svenning@mist.no eller tlf. 940 37 375

Hitra historielag 2021

En status for 2021 blir rimelig kortfattet. Også det siste året har vi fått føle virkningene av Korona-viruset og pandemien. Vi har valgt å ligge lavt og unngå samlinger som kunne medføre noen risiko for smitte. Derfor har det vært gjennomført færre styremøter og treff i lagets regi. Men nå i høst tennes nytt håp, og vi tror at samfunnet vender tilbake til «normalen».

Lokalhistorie er fortsatt meget interessant lesestoff for mange. Etter hvert tror vi interessen også fanges opp av de som er litt yngre. Det å vite mer om hvordan det var å leve på Hitra for foreldre, besteforeldre og oldeforeldre bidrar til identitet og kunnskap. Livet i gammel tid blir sammenlignet med dagens samfunn der mange tar det for gitt at slik har livet vært og slik blir det. Historielaget vil gjerne sørge for at våre etterkommere skal få vite litt mer om livet som forfedrene våre har levd. Det er en viktig kulturarv vi bidrar til å formidle. Årboka har et par år kommet uten noe bundet tema innholdsmessig. Vi ser at det er flere av våre medlemmer og andre, som sitter på interessante historier som gir ny innsikt og kunnskap. Flere har bidratt og får presentert saker i årets utgave.

Historielaget har ikke noe stort apparat til å gjennomføre ønskede og nødvendige prosjekter, men vi kan åpne dører og bidra med historier og bilder slik at vi når målsettingen som er nedfelt i våre vedtekter. Vi trenger enkeltpersoner med initiativ som vil bidra.

I høst har laget fått på plass en liten gruppe som ønsker å bidra i arbeidet på Dolm. Det er Kystmuseet som har det overordnede ansvaret for alt som skjer på området. Arbeidet går blant annet ut på å rydde og tilrettelegge kulturlandskapet omkring den gamle prestegården. Historielaget ønsker å gjøre små glimt kjent og tilgjengelig for medlemmene. Gjennom bilder er det lettere å se

og forhåpentligvis forstå lokalhistoria. Ikke minst i dag der folk har det svært så travelt, - mange haster forbi og har mer enn nok med hverdagen. Spesielt har ungdommene våre lettere for å knytte historier til bilder. Dagen er full av ting som påvirker oss, og det aller meste kommer gjennom bilder, via TV, PC-spill og digitale duppedingser.

Historielaget arbeider med å lage en god database med gamle bilder. Se **www.hitrahistorielag.no**

Her fins det nå rundt 1400 bilder med kort informativ tekst. Mange av bildene er også lagt ut på Facebook der historielagets side har ca. 1900 følgere/venner.

Vi er fortsatt interessert i å låne dine gamle bilder for scanning, eller send oss gamle bilder som du allerede har fått digitalisert. Bildebasen skal ikke være vitenskapelig dokumentert, men gi oss innsyn og noen viktige fakta fra hverdagslivet.

Årboka som du nå leser, gir historielaget ut i samarbeid med Kystmuseet. Små historier fra lokalmiljøet ditt vil kunne gi oss bedre innsikt i hvordan lokalsamfunnet vårt var i ulike tidsepoker. Innholdet er fristilt uten fastlagte tema, og det vil vi fortsette med ei tid framover.

Vi ser gjerne at enda flere griper sjansen og forteller sin historie før det blir for sent.

Mange sitter på en historie som ettertida vil ha interesse av å kjenne til. Gjennom godt samarbeid håper vi å skape noe til ettertanke.

Svend Sivertsen

leder, Hitra historielag

Bli medlem i Hitra historielag!

Hitra historielag ble stiftet i 2007. Sammen med Kystmuseet gir vi ut årboka «Skarusetta». Det er 14. årgang du nå leser i. Årboka er vårt største prosjekt, i tillegg forsøker vi å oppdatere vår nettside med artikler, bilder og informasjon. Du finner mer om oss på www.hitra-historielag.no. Her ligger det lokalhistoriske artikler, og etter hvert en interessant bildebase med korte, utfyllende tekster. De siste årbøkene, unntatt den aller siste, ligger åpent på nettet og du kan bla og lese i disse årbøkene. Følg oss også på Facebook, der har vi f.t. ca. 1900 medlemmer i gruppa.

Årboka er gratis for historielagets medlemmer. Den inngår i årskontingenten på kr 225 (år 2021). Boka blir også lagt ut for salg, blant annet på Museumsbutikken ved

Kystmuseet og ved avdelinga som Kystmuseet har ved Hurtigbåtterminalen på Sandstad. De som ikke er medlemmer i historielaget, betaler en pris av kr 250.

Medlemstallet er relativt stabilt, noen faller fra, men det kommer også nye til.

Vi oppfordrer alle som er glad i lokalhistorie, til å melde seg inn i historielaget og gjerne verve nye medlemmer. Målet vårt er å ta vare på felles lokalhistorie på en god måte til kunnskap for våre etterkommere.

Medlemskontingenten for året 2022 er **kr 250**.

Vil du bli medlem av historielaget, eller verve et medlem, kan du sende epost til: **post@hitrahistorielag.no**, du kan kontakte et av styremedlemmene, eller bruke kontaktskjemaet på nettsida vår.

Nå kan du også **vippse** årskontingenten til nr: **542778**.

Du går inn på **”Kjøp og betal”**.

HUSK Å OPPGI NAVN!

Vårt kontonummer i Hemne Sparebank:
4312.13.37127

HUSK Å OPPGI NAVN!

Styret 2021 har bestått av:

Leder Svend Sivertsen, tlf. 950 44 002, epost: sivertsen.svend@gmail.com

Nestleder Bernt J. Fjeldvær, tlf. 926 06 169, epost: Bernt.fjeldvaer@mist.no

Kasserer Edel Øyen Myhren, tlf. 950 54 732, epost: edeloyenmyhren@gmail.com

Styremedlemmer:

Geir Mosand tlf. 476 23 092 epost: mosand.geir@gmail.com

Stig Strøm Sæther tlf. 470 29 350 epost: sathergutt@hotmail.com

Lars Erik Strand Vitsø, tlf. 957 64 589, epost: larerivi@online.no

Perly Helsø tlf. 909 99 513 epost: helsoeperly@gmail.com

Hans Jakob Farstad tlf. 951 99 590, epost: hans.jakob.farstad@mist.no

Varamedlemmer:

Sonja Skaget, tlf. 993 52 270, epost: sonja.skaget@icloud.com

Astrid Mortensvik, tlf. 481 38 581, epost: Astmo@trondelagfylke.no

Kolbjørn Bekkvik, tlf. 990 06 567, epost: kib@bekkvik.no

